

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

ความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวปรากฏการณ์ของยักษ์ในสังคมไทย ได้บันทึกไว้ในคัมภีร์ ทั้งที่เป็นพุทธและพราหมณ์ ซึ่งได้พรรณนาให้ทราบว่า ยักษ์เป็นพวกอมมนุษย์ คือไม่ใช่ทั้งมนุษย์ และเทวดา บางครั้งก็เรียกว่าอสูรหรือรากษส การที่เป็นพวกอมมนุษย์ทำให้ยักษ์ถูกมองว่าเป็นพวก ใจดำอำมหิตดุร้าย ซึ่งจริง ๆ แล้วยักษ์นั้นมีทั้งยักษ์ที่ดีและยักษ์ดุร้าย ยักษ์ดีที่อยู่ข้างฝ่ายธรรมะจะมี ทำกุศล หนึ่งในสิ่งดูโลกบาลเป็นหัวหน้า ส่วนยักษ์ร้าย หรือฝ่ายธรรมะจะมีทศกัณฐ์เป็นหัวหน้า ซึ่งปรากฏรูปรธรรมดั่งกล่าวในประติมากรรม (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุ ภาพ, 2527)

ประติมากรรมรูปยักษ์นั้นได้ปรากฏมานานแล้วในสังคมไทย แต่สันนิษฐานว่าเพิ่งจะ แพร่หลายเด่นชัดเป็นศิลปะอยู่ตามศาสนสถาน เช่น วัด เป็นต้น ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของพระราชานิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ และภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระ ศรีรัตนศาสดาราม เป็นส่วนให้เกิดจินตนาการในการสร้างศิลปกรรมขึ้นมา สาระสำคัญของการ สร้างรูปปั้นยักษ์นั้น จากการสัมภาษณ์ ประเมษฐ์ บุญชัย, ผู้เชี่ยวชาญโขนยักษ์, 17 ธันวาคม 2546. สรุปความว่า การที่นิยมสร้างยักษ์ไว้ตามประตูหรือระเบียงวัดนั้น เพราะยักษ์มีอาวุธคือกระบอง ช่วยปกป้องรักษา ขันไม้ภูตผีความชั่วร้ายต่าง ๆ ตลอดจนปกป้องพุทธศาสนา ซึ่งคำสัมภาษณ์ ดังกล่าวตรงกับเรื่องเล่าในสมัยพุทธกาล ความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่เมืองราชคฤห์มี ยักษ์สองตน ชื่อสาตาเคียร กับเหมวัตสิง มีถิ่นอาศัยอยู่ในกลุ่มภูเขาตอนเหนือแม่น้ำคงคาได้นำ บริวารยักษ์เข้ามาเฝ้า และสนทนาข้อปัญหาธรรมต่าง ๆ ในที่สุดได้เกิดศรัทธาอมนอบน้อมเป็นข้า ช่วงใช้พระพุทธองค์ จากผลดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลให้มีการสร้างยักษ์เฝ้าศาสนสถานตามวัด และในอีกความหมายหนึ่งรูปปั้นยักษ์ยังอาจหมายถึงทำกุศลผู้เป็นหัวหน้าของยักษ์ เป็นหนึ่งในสี่ ของจตุโลกบาลผู้ปกป้องดูแลโลกและทิศทั้งสี่อีกด้วย ศิลปกรรมรูปปั้นยักษ์ที่โดดเด่นมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ยักษ์รอบระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ยักษ์วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม (ยักษ์วัดโพธิ์) และยักษ์วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง)

ภาพลักษณ์ของยักษ์ในความรู้สึกของคนไทยโดยทั่วไปดูเป็นสิ่งชั่วร้าย น่ากลัว แต่เมื่อนำมาจัดสร้างด้วยจินตนาการของช่างไทยและศิลปกรรมแบบไทยกลับกลายเป็นสิ่งมีค่าโดดเด่นงดงาม สง่างาม เกรงขาม ซึ่งประทับใจเมื่อสัมผัสด้วยตา ศิลปกรรมเหล่านี้เป็นความเข้าใจเรื่องราวของยักษ์ และนับตั้งแต่เด็กจนโตคงไม่มีใครปฏิเสธว่าไม่เคยรู้เรื่องราวของยักษ์เลยอย่างแน่นอน เพราะเด็กไทยทุกคนต้องผ่านการเรียนวิชาภาษาไทยที่มีพยัญชนะไทย โดยตัวอักษรที่ท่องกันว่าย่อยักษ์เขี้ยวใหญ่ รวมทั้งวรรณคดีต่าง ๆ ของไทยและต่างประเทศก็ยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับยักษ์ หรือมียักษ์เป็นตัวละครมาเกี่ยวข้องแสดงในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นการนำเสนอเรื่องราวระหว่างเหล่ายักษ์กับมนุษย์ โดยการนำของพระรามและทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องทั้งหมด เหตุที่เกิดขึ้นก็เพราะทศกัณฐ์ไปลักพานางสีดามา และเรื่องพระอภัยมณีก็มีนางผีเสื้อสมุทรเป็นตัวเอกของเรื่อง ปราภพของยักษ์ในสังคมไทยนั้นตำนานส่วนมากจะบอกในทางเดียวกันว่ายักษ์เป็นสิ่งมีชีวิตคล้ายมนุษย์แต่ตัวโตเทียบได้กับภูเขา หรือท้องฟ้า มีการนำมาแสดงในละครพื้นบ้านของสถานีโทรทัศน์ช่วงเช้าวันเสาร์และวันอาทิตย์ โดยจะปรากฏภาพของยักษ์มีเขี้ยวออกออกมาจากปากโจ้งแหลม สามารถแปลงกายเป็นคนหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยเวทมนต์ และยักษ์จะออกหาอาหารเวลาช่วงค่ำกินของดิบ ๆ สด ๆ ของสัตว์หรือคนนั่นเอง ซึ่งช่วงวัยเด็ก หลาย ๆ คนคงเคยโดนผู้ใหญ่หลอกมิให้ออกไปเล่นซุกซนนอกบ้าน หรือไปเที่ยวไกล ๆ เป็นเวลามีค่าเพราะจะโดนยักษ์จับกิน

เหตุการณ์ดังกล่าวหากมองวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่ายักษ์เป็นเรื่องราวที่ฟังแล้วเป็นสิ่งชั่วร้าย น่ากลัว เช่นเราเรียกสัตว์หรือของอะไรที่มีขนาดใหญ่กว่าปกติว่ายักษ์ เช่น สัตว์ยักษ์ ขนาดเท่ายักษ์ สร้างความน่ากลัว น่าเกรงขามเข้าไป แต่จริงแล้วอีกด้านหนึ่งยักษ์ก็แทนด้วยสิ่งดี ดังที่มีการสร้างรูปปั้นยักษ์ไว้ในสถานที่สำคัญทางศาสนา และทางพุทธศาสนายังแทนยักษ์เปรียบเสมือนความโลภ โกรธ หลงของคนนั่นเอง สาระสำคัญดังกล่าวจึงเป็นความเชื่อที่สั่งสมมานานตามคัมภีร์โบราณของชาวฮินดูและชาวอิหร่าน ซึ่งต่างฝ่ายต่างถึงกับเอาเรื่องราวของคนเป็นต้นกำเนิดของบรรพบุรุษ หลายประเทศแถบตะวันออกที่ยึดถือคัมภีร์คล้ายกันก็ผูกพันเป็นมิตรประเทศและจะถือเป็นศัตรูกันทันทีหากยึดมั่นในคัมภีร์ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อเรื่องความมีจิตใจสูงระหว่างเทพกับอสูร ในคัมภีร์รามายณะ ได้กล่าวถึงเทพกับอสูรในทำนองเดียวกันว่า เมื่อครั้งช่วยกันกวนน้ำอมฤตในขณะที่เทวดากับอสูรกำลังกวนเกษียรสมุทร ก็บังเกิดนางวารุณีหรือสุราเทวี ซึ่งเป็นเทพธิดาแห่งสุรา พวกเทพเทวดาก็แย่งกันไปได้ อสูรจึงขนานนามพวกเทพว่าสุระ หมายถึงผู้ที่ดื่มสุราเข้าไปแล้วมีใจกล้า ถือเป็นการใจกล้าอย่างเทวดาชั่วร้ายน้ำอมฤตซึ่งถือเป็นน้ำวิเศษ ที่หากใครก็ตามได้ดื่มกินแล้วจะมีความอมตะไม่ตาย ซึ่งเทพเทวดายังไม่ยอมให้ยักษ์ได้ดื่มกิน ทำให้ยักษ์ไม่มีโอกาสชนะเทพได้เลย ดังนั้นเมื่อเรื่องราวดั้งเดิมของอสูรหรือยักษ์เกิดขึ้นในเทพนิยายของอินเดีย จึงยกย่องว่ายักษ์เป็นพวกมีศักดิ์และลักษณะสูง ทั้งรูปร่างหน้าตาก็สวยงามเหมือนพวกเทพ ไม่น่าเกลียดอย่างที่เข้าใจกัน ตัวอย่างความงามของเทพอสูรได้แก่นางสุชาดาของไพจิตราสูร นอกจากนี้ในนารายณ์สิบปางยังสรุปไว้ว่า ยักษ์หรืออสูรคือพหุหน้าที่กระทำความผิดจึงต้องไป

บังเกิดเป็นยักษ์ ซึ่งยักษ์ทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ก็เป็นเชื้อสายของพรหม นารายณ์สืบทอดได้ยืนยันว่าชาติหนึ่งทศกัณฐ์เป็นสังฆะอสูร ลักเอาพระเวทไปซ่อนอยู่ใต้ทะเล พระพรหมได้ขอร้องให้พระนารายณ์อวตารไปเป็นปลาปราบสังฆะอสูร ด้วยเหตุนี้เศียรของทศกัณฐ์ทั้งที่เป็นหัวโขนและรูปปั้นกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เห็นโดยทั่วไป บนสุดยอดของเศียรแทนที่จะเป็นหน้ายักษ์กลับเป็นหน้ามนุษย์ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงการสืบเชื้อสายของทศกัณฐ์มาจากการสืบพงศ์พรหมนั่นเอง

ต่อมาในระยะหลังสถานะของยักษ์เริ่มเปลี่ยนไป คือยักษ์เริ่มเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ศาสนาพราหมณ์ในอินเดียมีคัมภีร์ปุราณะในลัทธินิกายที่ถือเอาพระศิวะเป็นใหญ่สูงสุด มีพระพรหม พระนารายณ์เป็นใหญ่รองลงมา บางนิกายก็ถือเอาพระพรหมเป็นใหญ่สูงสุด และบางนิกายก็ถือเอาพระนารายณ์สูงสุด แต่ถึงอย่างไรก็ปรากฏว่าเป็นฝ่ายดีทั้งหมด ตรงกันข้ามกับพวกยักษ์นับวันยิ่งกลายสภาพเป็นผู้ร้าย และถูกใส่ความให้เป็นยักษ์ที่น่ากลัวอย่างที่ปรากฏทุกวันนี้ ด้งความหมายที่กล่าวถึงยักษ์ที่หมายถึงผู้ยิ่งใหญ่ของคนในยุคหนึ่ง และอาจเป็นผู้เลวทรามต่ำช้าของคนในยุคหนึ่งได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละช่วงของสถานการณ์ในยุคนั้น ๆ เช่น

- ในยุคพระเวท ยักษ์มีความหมาย ถึงเทพผู้่องไวทั้งการแปลงรูปร่างและที่อยู่อาศัย
- ในบทวิเคราะหฺ์บาติ ยักษ์หมายถึง พิธีกรรม หรือที่เรียกว่า ยัญกรรม
- ในอาถรรพศาสตร์ กล่าวว่ ยักษ์มีโฉมมนุษย์แต่เป็นอมมนุษย์
- ในคนธดณสูตร ระบุว่ายักษ์คือเทวดา
- ในมหาโมคคัลลาน ยักษ์เป็นคำเรียกแทนพระอินทร์
- ในอุปาลิสูตร ใช้คำว่ายักษ์แทนองค์พระพุทธเจ้า

จากความหมายดังกล่าวสรุปโดยภาพรวมว่า ยักษ์แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทจิตวิญญาณ คือประเภทยักษ์นิสัยดี มีธรรมะ
2. ประเภทไร้จิตวิญญาณ หรือไร้สำนึก คือยักษ์ประเภทโง่บาปหยาบช้า

ส่วนยักษ์คนใดจะเข้าข่ายประเภทไหนก็ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่ได้ก่อและสร้างขึ้นมา บางคนมีสันดานหยาบ บางคนเข้าถึงธรรม ดังที่พระไตรปิฎกยังกล่าวถึงยักษ์ที่ทรงปัญญา สามารถถกอภิปรายได้ และมีโอกาสเข้าถึงองค์พระพุทธศาสนา หรือพุทธสาวก ซึ่งรวมความแล้วความหมายดังกล่าวของยักษ์ตามคัมภีร์โบราณของอินเดีย ที่สืบทอดกันมา ระบุว่าให้ยักษ์อยู่ในข่ายของอมมนุษย์ ซึ่งมีอยู่สิบประเภท คือ วิชารร อัสร ยักษ์ รากษส คนธรรพ์ กิณนร ปีศาจ กุหยักษ์ สิทธิ และภูต ทั้งสิบประเภทดังกล่าวจะเห็นได้ว่าจะเป็นเทวดาก็ไม่ใช่ จะเป็นมนุษย์ก็ไม่เชิง จึงได้รับการเรียกให้เป็นที่เข้าใจว่าอมมนุษย์ ส่วนความหมายอื่นที่มักใช้ปะปนกับยักษ์ เช่น อสูร มาร รากษส ยักษ์ ยักษา หรือกุมภันท์ ไม่สู้เป็นที่สนใจทั่วไปนัก ส่วนใหญ่หิบบเอาคำใดคำหนึ่งมาใช้ก็มักเข้าใจกันว่าเป็นยักษ์กันหมด และเมื่อไม่มีการท้วงติงใด ๆ ก็กลายเป็นความเคยชินไปโดยปริยาย เรื่องราวต่าง ๆ ดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับยักษ์ที่สำคัญจะอยู่ในการเล่นของไทย ซึ่งเป็น

มรดกอันล้ำค่าของชาติมาแต่โบราณที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า โขน แต่โบราณมีประวัติกำเนิดและความเป็นมาที่น่าสนใจในการศึกษาวิเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง นักวิชาการหลายท่านมีข้อเขียน งานวิชาการกล่าวกันว่าโขนมีกำเนิดมาหลายทาง อย่างแรกได้รับอิทธิพลมาจากหนังใหญ่ ซึ่งเป็นมหรสพที่ขึ้นชื่อดาของชาวไทยสมัยโบราณอย่างหนึ่ง แม้ว่าต่อมาศิลปะการแสดงชนิดนี้กำลังจะสูญไปก็ตาม แต่กระบวนการของหนังใหญ่นั้นได้กลายมาเป็นต้นแบบของโขนมาจนทุกวันนี้ อีกทางหนึ่งผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่าทั้งหนังใหญ่และโขนมักนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์วรรณคดีที่สำคัญของไทย ซึ่งได้นำเอาเค้าเรื่องมาจากมหากาพย์รามายณะของอินเดีย ดังนั้นศิลปะในการเล่นโขนที่มีลักษณะเป็น ผู้เดินเรื่องมีลักษณะหลายอย่างที่เหมือนกับอินเดีย โดยเฉพาะเหมือนกับการแสดงมหรสพละครราชนิกหนึ่งที่นิยมเล่นกันในรัฐเกราล และทางฝั่งทะเลมลายูในอินเดียใต้ ซึ่งรู้จักกันในไทยว่า กถกฮี หรือคาร์ทากาลีร์ โขนอาจจะนำเอาเค้าการแสดงมหรสพดังกล่าวนี้ มาประดิษฐ์ดัดแปลงให้ วิจิตรงดงามตามกติกและจิตใจของคนไทย ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าเมื่อไม่นานมานี้ นักวิชาการชาวอินเดีย ได้ให้ความสนใจศึกษาวิเคราะห์ถึงมหรสพพื้นบ้านของประเทศตนเอง ความคิดเห็นของนักวิชาการเหล่านั้น ได้ถูกนำมาเผยแพร่ต่อสาธารณชน จนมีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศดังที่พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ กล่าวถึงการแสดงดังกล่าวสรุป ความว่า ศิลปะการละเล่นพื้นเมืองของอินเดียหลายชนิดหลายประเภทมิใช่แต่กถกฮีอย่างเดียว คือแรงบัลดาลใจและต้นแบบที่ยิ่งใหญ่ต่อการกำเนิดของนาฏศิลป์ที่มีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของชาติต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ซึ่งประชาชนของชาติเหล่านั้นต่างพากันยอมรับนับถือรูปแบบต่าง ๆ ของอารยธรรมอินเดียไปประพฤติกปฏิบัติในสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของตนมาแต่โบราณ โขนของประเทศไทยคือ ตัวอย่างที่นักวิชาการอินเดีย หยิบยกขึ้นมาสนับสนุนผลสรุปของงานค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการเหล่านั้น (พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, 2539:27-30)

ประเด็นดังกล่าวเชื่อได้ว่าศิลปะพื้นเมืองกถกฮี เป็นศิลปะพื้นเมืองของอินเดียได้มีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกับโขนของไทย เพราะว่าชาวไทยสมัยโบราณรู้จักและมีความใกล้ชิดติดต่อกันเกี่ยวข้องกับศิลปะนาฏกรรมชนิดนี้มาก่อน จากประวัติศาสตร์สมัยโบราณชาวอินเดียได้เดินทางออกนอกประเทศ ไปตามดินแดนใกล้เคียงด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การผจญภัย การเผยแพร่ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ การติดต่อทางการค้าและเหตุผลทางการเมือง เมื่อชาวอินเดียไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนใดก็ตาม การนำแบบอย่างและวัฒนธรรมฮินดู โดยพราหมณ์เข้าไปเผยแพร่ในดินแดนเหล่านั้นด้วย ปัจจัยส่งผลที่สำคัญเป็นเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศและลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศหมู่เกาะชวา สุมาตรา และแหลมอินโดจีน เอื้ออำนวยส่งเสริมการเดินทางและการมาตั้งถิ่นฐาน ดังนั้นอารยธรรมอินเดียทุกรูปแบบจึงมาประดิษฐ์ฐานและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว ในดินแดนดังกล่าวมาเบื้องต้นแล้ว โดยเฉพาะในสมัยที่กษัตริย์ฮินดูราชวงศ์ปัลลวะ และราชวงศ์ปาละเป็นใหญ่ในแคว้นกสิงคะ หรือโคริสตาในอินเดียใต้และแคว้นเบงกอลในอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพล

ของวัฒนธรรมอินเดียจากแคว้นกลิงกะและแคว้น เบนกอลนี้ ได้เข้ามาแพร่หลายในอาณาจักร โบราณของแหลมอินโดจีนและตามหมู่เกาะต่าง ๆ มากขึ้น นาฏกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งวัฒนธรรม อินดูที่พืด้านบถือศาสนาพราหมณ์ และศิลป์ินจากตะวันตกและภาคใต้ของอินเดียนำมาเป็น แบบอย่างสั่งสอนเผยแพร่ง่ายชาวพื้นเมือง เรื่องการแพร่ขยายอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณนั้น หลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพจำหลักรูปประติมากรรม เป็นสิ่งสนับสนุนเรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ประเด็นสำคัญผู้วิจัยจะขอล่าวถึงวิธีการเล่นของและลักษณะของกถกพิ ในส่วนความ คล้ายคลึงกับโขนอย่างไร จึงมีการกล่าวว่ โขนไทยกับกถกพิ มีส่วนสัมพันธ์กันถึงว่าจะเป็ นต้นเค้าดั้งเดิมของการกำเนิดโขน กถกพิ เป็นการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านที่มีชื่อเสียงที่สุดของ ประชาชนในรัฐเกรอล่าและฝั่งมลบาร์ เขามีโรงละครสำหรับเล่นเป็นเวทีกลางแจ้ง เล่นบนพื้นดิน ไม่มีหลังคา และเวทีไม่มีฉากกั้น เรื่องที่นำมาเล่นคือเรื่องตำนานพระเป็นเจ้าต่าง ๆ รวมทั้งมหา ภาพรามาขณะแปลจากมหากาธะที่นิยมยกย่องกัน เวลาแสดงมีคนตรีประกอบและมีคนร้องหรือ คนพากย์ยืนอยู่เบื้องหลังตัวละคร ซึ่งทำท่าทางเป็นจังหวะไปตามบท มีการแสดงทางสีหน้าและ เคลื่อนไหวอวัยวะบนร่างกาย เท่ากับเป็นการแปลความหมายด้วยทำให้เข้าใจคำพากย์ที่เป็นภาพ ร์ย่อยกลอง การแสดงท่าทางก็ต้องให้เข้ากันไปกับเสียงดนตรี ซึ่งเครื่องดนตรีก็ประกอบไปด้วย ฉิ่ง ฉ้อง กลองเป็นหลักเท่านั้น ไม่มีเครื่องดนตรีอื่นเข้ามาปะปน ตัวละครของกถกพิแต่งตัวด้วยเครื่อง แต่งกายสีฉูดฉาด สวมเครื่องประดับศีรษะรูปทรงแปลกตาหลายชนิด เช่น มงกุฎทรงสูงมีรัศมี วงกลมขนาดใหญ่อยู่เบื้องหลัง หรือเครื่องประดับศีรษะคล้ายหมวกใบใหญ่ มียอดซ้อนกันเป็น วงกลม ผู้แสดงจะใช้สีฝุ่นผสมน้ำทาที่ใบหน้าให้มีสีสันทดต่าง ๆ กันคล้ายตัวแสดงจิวหรือ อุปรากรจีน ตัวละครชายของกถกพิจะแต่งกายเสื้อกระโปรงติดกัน แขนเสื้อยาวมาจรดข้อมือ ท่อนล่างของร่างกายเป็นกระโปรงบานเหมือนตุ้มปลา ด้านสุดปลายกระโปรงยาวมาคลุมข้อเท้า และตัวละครชายหญิงสวมเครื่องประดับ ประกอบไปด้วย สร้อยคอ ตุ้มหู กำไลมือ ข้อแขน พร้อมวิศดุคตกแต่งอีกมากมายอย่างสวยงาม

สาระสำคัญที่กล่าวทั้งหมดพิจารณาได้ว่า เทคนิค วิธีการ ของการการแสดงกถกพิคล้าย กับการแสดงโขนของไทย เช่น เวทีกลางแจ้ง พื้นดินไม่มีหลังคาคลุม น่าจะเป็นต้นเค้าของโขน กลางแปลงได้ แต่อย่างไรก็ตามไทยเราก็มีพัฒนาการมากขึ้น จึงเกิดโขนโรงนอก หรือโขนนั่งราว โขนหน้าจอ โขนโรงใน และสุดท้ายโขนฉาก ตามลำดับ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นเครื่องแสดงอยู่ใน ตัวเราว่า บรรพบุรุษของเราเป็นผู้มีความคิด สร้างสรรค์และริเริ่มที่น่ายกย่องชมเชย รู้จักคิดแปลง แก่ไขตามคติความนิยมและสภาพสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ไม่เคยหยุดอยู่กับที่ ส่วนเรื่องที่โขนนำเอาวรรณคดีรามเกียรติ์ มาใช้เป็นบทสำหรับแสดงนั้นก็เป็ นไปตามความนิยม และประเพณีที่ปฏิบัติมาแต่โบราณด้วยความเคยชิน เช่นเดียวกับกถกพิในการเล่นมหากาธะเอา มหากาพย์รามายณะมาเป็นบทเพื่อแสดง ก็เนื่องจากความนิยมยกย่องและรู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่

ประชาชนมหรสพนั้นต้องรู้จักกาลเทศะ และเอาใจตลาดหรือคนดูเป็นสำคัญทั้งนี้เพื่อความอยู่รอด และอนาคตของทีมงานการแสดงของตนเอง มีสิ่งใดที่คนรู้จักนิยมกล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวาง และแพร่หลาย สิ่งนั้นคณะละครหรือเจ้าของมหรสพจะต้องนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งการแสดงออกนี้ มันเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ คำกล่าวนี้นำมาใช้ได้กับประเด็นที่ว่าทำไมโขนต้องเล่นเรื่องรามเกียรติ์ มาตลอดยุคสมัยแม้ปัจจุบันนี้

โขนเรื่องรามเกียรติ์หรือวรรณคดีที่นำต้นเค้าอิทธิพลมาจากมหากาพย์รามายณะของอินเดีย นี้มีอำนาจและความยิ่งใหญ่เหนือจิตใจของชาวไทยโบราณและชนพื้นเมืองของอาณาจักรต่าง ๆ บน แหลมอินโดจีนและหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก มิใช่จะปรากฏเพียงเป็นเรื่องที่ นาฏกรรมนิยมเล่นเพียงเท่านั้น แต่ศิลปกรรมอื่น ๆ รวมทั้งประเพณีจารีตแบบแผนของประเทศต่าง ๆ มักมีความเกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์เสมอ หลักฐานทางโบราณคดีเช่นกันที่สนับสนุนคำกล่าวนี้ ชัดเจน คังตัวอย่างภาพจำหลักนูนต่ำเรื่องรามายณะสมัยขอมที่ปราสาทหินต่าง ๆ ของจังหวัดใน ภาคอีสานของไทย รวมทั้งโบราณวัตถุและภาพศิลาจำหลักที่นครธม และปราสาทนครวัดใน อาณาจักรกัมพูชานั้นเอง ก็เกี่ยวข้องกับวรรณคดีสำคัญเรื่องนี้อย่างแยกกันไม่ออก ดังนั้นถ้า ทั้งกถกพิและโขนนำวรรณกรรมเรื่องอื่นมาเป็นหลักในการแสดง ก็คงจะเป็นวิสัยตามที่กล่าวอ้าง หลักฐานดังกล่าว

กถกพิใช้เทคนิควิธีการที่มีคนพากย์และเจรจาทำหน้าที่แทนตัวละคร ซึ่งตัวละครไม่ต้อง พูดหรือเปล่งเสียงสำเนียงใด ๆ เพียงแต่รำรำไปตามบทนี้ถ้าจะเป็นแรงบัลดาลใจหรือต้นเค้าของ โขน ซึ่งวิธีการเช่นเดียวกัน เรื่องนี้ก็อาจจะพิจารณาบางประเด็นว่า กถกพิของอินเดียเน้นและให้ความสำคัญกับผู้แสดงหน้าเวที หัวใจของการแสดงหรือชื่อเสียงความประทับใจที่ผู้ดูจะนิยมชมชื่น ตรงที่ผู้แสดงชำนาญทำท่าทางเป็นจังหวะไปตามบทได้อย่างคลิสิกเต็มไปด้วยคุณค่าทางศิลปะ จน คนดูเข้าใจคำพากย์ที่เป็นร้อยกรองได้เป็นอย่างดี กถกพิมีคนพากย์และเจรจาทำหน้าที่แทนผู้แสดง หน้าเวทีก็จริง แต่ก็ได้ให้ความสำคัญกับทีมงานการพากย์มากนัก และที่กถกพิมีคนพากย์เจรจา แทนตัวละครนั้น เพราะกถกพิสวมหน้ากากหรือแต่งหน้าแทนหน้ากาก มิใช่ว่ากถกพิจะกลัวว่าผู้ แสดงจะรับภาระหนักทั้งร้องทั้งรำทำตามบทพากย์ไปในขณะเดียวกันจะเหนื่อยหรือผิดพลาด ใน หน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่ด้วยเพราะกถกพิมีองค์ประกอบนี้ตามธรรมเนียมที่ ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้านของอินเดียแทบทุกประเภท มีวิธีการแบ่งงานเป็นสัดส่วน จนเห็นเป็นของธรรมดา ดังนั้นหากตัดคนพากย์ คนเจรจาที่ประกอบด้านหลังออกไปการแสดง กถกพิก็ขาดคุณสมบัติครบถ้วน ผิดจารีตประเพณี แต่ถึงอย่างไรก็คงเล่นได้ตลอดรอดฝั่ง เพราะ แม้แต่ลิเก ศิลปะพื้นบ้านของไทยเราเอง ผู้แสดงยังทั้งร้องเอง รำเอง ตลอดทั้งเจรจาทั้งเรื่อง

สาระสำคัญดังกล่าวหากยอมรับว่าโขนได้เค้าการเมืองค์ประกอบคนร้อง พากย์บท และ เจรจาแทนตัวละครมาจากกถกพิก็น่าจะยอมรับได้ส่วนหนึ่ง แต่ความหมายหรือคุณค่าความสำคัญ ของทีมงานประเภทนี้โขนผิดกับกถกพิ โขนนั้นถือว่าทีมงานคนพากย์ เจรจา ด้นเสียง หรือถูกผู้

เป็นคณะบุคคลที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการแสดง เทียบเท่ากับนักแสดงด้านหน้าเวทีและมีได้ลดหลั่นเหลื่อมล้ำอะไรกัน โจน่นั้นมีสัญลักษณ์ที่จะทำให้คนรู้ได้โดยทางหู ซึ่งสิ่งที่จะบอกให้ทุกคนรู้ก็มีแต่การพากย์และเจรจาผู้คนที่อยู่ไกล ๆ หรือฟังทางวิทยุ จะรู้ได้ว่ามหรสพนั้นเป็นโจน ก็มาจากการได้ขึ้นทำนองพากย์และเจรจาท่านั้น จะถือเอาเรื่องแสดงหรือสิ่งอื่นใดเป็นที่สังเกตหาได้ไม่ คั้งนั้นคนพากย์และเจรจาจึงเป็นคนสำคัญยิ่งและจะต้องมีความสามารถ ปฏิภาณในเชิงกวีอย่างสูง โดยเฉพาะคำเจรจาในระหว่างตัวละครแสดงบนเวทีนั้นจะเป็นสิ่งพิสูจน์ความสามารถของคนพากย์ว่ามีมากน้อยเพียงใดได้เป็นอย่างดี เพราะคำเจรจาบางบทมิได้แต่งไว้ล่วงหน้า ผู้พากย์ต้องคิดคำเจรจาขึ้นเองโดยปัจจุบันทันด่วน หากมีปฏิภาณใช้ถ้อยคำสละสลวยรับสัมผัสกันได้แนบเนียนได้เนื้อความดี ก็ถือว่าผู้พากย์คนนั้นเป็นผู้มีความสามารถสูงได้รับการยกย่อง เรื่องดังกล่าวนี้ทางฝ่ายอินเดียไม่เน้นหรือให้ความสำคัญเท่าโจนของไทย ถึงแม้ว่าพอคิดว่าเป็นแนวทางต้นเค้ามาให้ก็ตามที่ อีกประการหนึ่งหากจะกล่าวว่าโจนต้องมีคนพากย์คนเจรจาแทนตัวละครนี้ ไม่ได้เอาเค้าหรือจำแบบมาจากกถกพิ แต่เพราะว่าโจนต้องมีการสวมหัวโจน หรือใส่หน้า โดยเฉพาะยักษ์ ลิง บอกลักษณะฐานะและธรรมชาติของคนในเรื่อง ผู้แสดงสวมหัวโจนลงบนศีรษะ แล้วข้อมลำบากรหรือไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวงที่จะต้องมาเจรจาหรือพากย์ในระหว่างการแสดง เพราะเงื่อนไขคือสวมหัวโจนอยู่ ใครจะฟังเสียงที่พูดออกมาได้ จึงจำเป็นต้องหากคนอื่นมาทำหน้าที่นี้แทน เป็นต้น

หัวโจนประกอบการแสดงของฝ่ายลิงและยักษ์ คือหัตถศิลป์ฝีมือเลอเลิศเหมือนช่างศิลป์ของไทยเราได้เลย จะมีก็แต่เพียงหน้ากากบอกลักษณะหรือชนิดลักษณะ กลัทธิของอินเดียได้ มีการเอาสีฝุ่นผสมน้ำมาระบายใบหน้าผู้แสดงเป็นลวดลายสีสันต่าง ๆ เท่านั้น แต่โจนมีการสวมใส่หัวโจนซึ่งให้ประโยชน์และเป็นเครื่องมือช่วยดูเรื่องให้เข้าใจสนุกสนานไปกับการแสดงที่ดีในที่สุด เพราะหัวโจนนั้นมีหลายชนิดหลายรูปแบบ ซึ่งต่างก็บอกลักษณะชั้น ฐานะสูงต่ำของตัวละครต่าง ๆ อย่างเช่น ทศกัณฐ์ พญายักษ์ตัวเอกของเรื่องก็มีมงกุฎหน้า 3 ชั้นหรือเรียกว่ามงกุฎชัย ไม่มีมงกุฎก็หมายถึงกุมภกรรณ มงกุฎยอดหางไก่ก็คือ วิรุฬหจำบัง เป็นต้น ยักษ์ผู้หญิงหรือนางฝ่ายยักษ์ เช่นนางสำนึกษา นางกานาสูร ก็สวมหัว เว้นแต่นางที่เป็นมเหสีและธิดาพญายักษ์ ที่ไม่ต้องสวมหัวโจน หากแต่ใช้เครื่องแต่งกายตามประเภทที่กำหนดไว้ แต่มากระยะหลังในช่วงปัจจุบัน ยักษ์ผู้หญิงก็ไม่นิยมสวมหัวโจน หัวโจนจึงเป็นคู่มือสำคัญที่ทำให้คนดูโจนเข้าใจ จำตัวละคร ฐานะศักดิ์ศรี ยศฐานบรรดาศักดิ์ของผู้แสดงได้ทุกคน ทุกประเภท สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจของศิลปะการประดิษฐ์หัวโจนที่เป็นของไทยแท้ เอกลักษณะที่ไม่มีใครเหมือน สำหรับกถกพินั้นถ้าแสดงห้องเรื่องจากคัมภีร์ปุราณะโบราณนิยายเกี่ยวกับทเวะกำเนิด ดำเนินพระเป็นเจ้า หรือมหากาพย์มหากาธะ ผู้ชมมักไม่มีปัญหาในการรู้และเดาถูกว่าตัวละครนั้นคือใคร ตำแหน่งฐานะใดตามที่ปรากฏในท้องเรื่อง เพราะเครื่องประดับศีรษะจะเป็นเครื่องหมายหรือเป็นที่สังเกตบอกให้รู้ว่าเป็นชั้นฐานันดรระดับใด พระมหากษัตริย์ ราชทายาท หรือขุนนาง แม่ทัพ สำหรับกถกพิ

ใบหน้าที่ทำด้วยสีฝุ่นผสมน้ำก็พอจะเป็นเครื่องหมายจำแนกแยกตัวละครได้ เช่น บทบาทชนชั้นสูง ก็มีสีทาลวดลายต่าง ๆ หลายสี แต่ผู้แสดงเป็นคนที่มีความสำคัญรองลงมาในท้องเรื่องก็ทาลหน้าด้วยสีเดียวคือสีพื้น เป็นต้น ซึ่งผู้ชมสามารถสังเกตเห็นตัวละครได้ด้วยการสังเกตสิ่งเหล่านี้

ส่วนประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือดนตรีประกอบการแสดงโขน และกลกพิ ขอกกล่าวถึงดนตรีของกลกพิคนตรีมีเพียงไม่กี่ชิ้น คือ ฉิ่งหรือชลรา กลอง (มันดาลา) และกลองใหญ่ (จันเค) รวมทั้งฆ้อง หรือเจงกละ แต่โขนของไทยถ้ามีเค้ามาจากศิลปะการละเล่นของอินเดียได้จริง ๆ ปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ของไทย ก็ได้คิดสิ่งใหม่เพิ่มเติมสร้างความสมบูรณ์แบบของอรรถรสให้การแสดงอย่างน่าสนใจ คือ เครื่องดนตรีของโขนมีวงดนตรีที่เรียกว่า วงปี่พาทย์ หรือพิณพาทย์อันประกอบด้วยปี่ กระจับปี่ ฆ้อง กลอง ตะโพน ฯลฯ ซึ่งสร้างความไพเราะเร้าใจและเพิ่มสุนทรียภาพทางโสตประสาทให้กับผู้ชมอย่างถึงรส ยิ่งการบรรเลงดนตรีจะต้องตรงตามเหตุการณ์บนเวทีเหมาะสมกับอารมณ์ในเรื่อง เช่น ทำนองเพลงโกรธ โศก เศร้า รัก หรืออารมณ์ต่าง ๆ ของผู้แสดง ผู้ชมจะรู้สึกสนุกเคลิบเคลิ้มกับอารมณ์สุนทรีย์ร่วมกับคนตรีด้วยเพียงไรขนาดใดเปรียบเทียบกับการแสดงกลกพิ ซึ่งมีคนตรี กลอง ฆ้อง ฉิ่ง ประกอบการละเล่นที่คล้ายคลึงกันบางส่วน และทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือความคิดเห็นส่วนหนึ่งของผู้วิจัยที่เกี่ยวกับโขนและเค้าเดิมที่มาจากละครรำพื้นเมืองของประชาชนในรัฐเคเรอล่า อินเดียใต้ ประการสำคัญที่จะนำสู่การทำทความเข้าใจถึงการเข้ามาของการแสดงจากอินเดียสู่ไทยอีกชนิดหนึ่ง ที่มีส่วนคล้ายคลึงกับโขนของไทยและไม่แพ้การแสดงกลกพิ นั่นคือการแสดงศิลปะพื้นเมืองซูด การแสดงยักษายกขา ในช่วงสมัยก่อนเราเข้าใจกันว่าโขนการแสดงชั้นสูงของไทยน่าจะเอาเค้าโครงตลอดจนวิธีการของศิลปะละครรำกลกพิมาเป็นแบบฉบับ และประดิษฐ์แก้ไขดัดแปลงให้วิถีตรงตามกระบวนการช่างความคิดและจิตใจของคนไทย แต่ความจริงแล้วการละเล่นพื้นเมืองอีกชนิดหนึ่งของอินเดียที่ชื่อว่า ยักษายกขานี้ก็มีหลายสิ่งหลายอย่างคล้ายโขน จึงควรที่จะนำเสนอเพื่อทำความรู้จักเสียพร้อมกับชื่อนี้แปลกหูแปลกตา แต่ความจริงแล้วในอินเดียก็เช่นเดียวกัน เพราะเจ้าของประเทศเพิ่งได้รับการฟื้นฟูและสนับสนุน ส่งเสริมมา มีการค้นคว้าวิจัยและนำขึ้นมาแสดงจนมีชื่อเสียงเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ยักษายกขา ได้แก่มหรสพการละเล่นพื้นเมืองของรัฐคาร์นาตตะกะ อินเดียใต้ เป็นศิลปะที่น่าสนใจเพราะเป็นที่รวมของคนตรีการรำรำประกอบด้วยบทพูดและเจรจา ประดับตกแต่งการแต่งกายหุรงคงามเข้าด้วยกันกับผู้แสดง ศิลปะการแสดงชนิดนี้นิยมเล่นกันในอินเดียมาเมื่อ 500 ปีมาแล้ว (เรื่องเดิม,32) ซึ่งในอินเดียปรากฏการณ์เรื่องการแสดงนั้นจะเห็นได้ว่ามีการแสดงพื้นบ้านและนาฏกรรมอยู่มากมายหลายชนิด โดยเฉพาะที่สำคัญที่คล้ายคลึงกับการเล่นยักษายกขา ก็มีปรากฏในดินแดนอินเดีย เช่น ละครกูชุนดิ แสดงในรัฐอานธระ และละครเทลู กูต กับ ละครลาดตุ ที่แสดงในรัฐทมิฬนาฑู เป็นต้น ในส่วนวิธีการและเทคนิคของการแสดงยักษายกขานี้มีการแสดงที่เป็นมาตรฐานอย่างลงตัว ซึ่งประกอบด้วยการแสดงกิริยาอาการของตัวละครทั้งงดงามด้วย

สีทันของการประดับตกแต่ง และที่โดดเด่นคือ บทกลอน คำร้องและเจรจาของผู้แสดงที่เหาะเจาะลงตัว สร้างให้ยักษาคณะโด่งดังมาจนปัจจุบัน ซึ่งยักษาคณะเหมือนกับกลกฟืออย่างหนึ่งคือ แสดงกลางแจ้งไม่มีเวที เนื้อเรื่องนำมาจากมหาคัมภีร์ ภควัทคีตา และจากมหากาพย์รามายณะ และมหากาพย์ ส่วนดนตรีที่ใช้ประกอบในเวลากการแสดงนั้น คือ ฉิ่ง ให้จังหวะ กลองมันดาลา 2 ชั้น ซึ่งจะต้องยี่นตี รวมทั้งกลองใหญ่ที่เรียกว่า กลองจันเค ลักษณะเหมือนกับกลองทัดของไทย ส่วนเครื่องประกอบทำเสียงเรียกว่าสรุทติ ซึ่งมีลักษณะคล้ายพิณขนาดเล็ก สำหรับเครื่องแต่งกายของยักษาคณะสวมเครื่องประดับแปลกพิศดารกว่าของกลกฟือ เครื่องประดับเรียกว่า มันดาสะ เป็นวัตถุที่ประดิษฐ์อย่างเอกเทศมิได้นำเอาเป็นแบบอย่างลวดลายเครื่องประดับต่าง ๆ ในตำนานเทพนิยายปรัมปราคัดแปลง เรียกว่า โครา มันดาสะ มงกุฎรูปเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง และเกทาเกมันดาลา เป็นมงกุฎทำเป็นรูปคล้ายใบไม้ขนาดใหญ่แผ่เหนือศีรษะผู้แสดง

ผู้แสดงยักษาคณะแต่ละคนจะสวมมงกุฎแตกต่างกันออกไปตามหน้าที่ ฐานะ ความสำคัญยศถาบรรดาศักดิ์ ชั้นหรือเกรคของคนที่ปรากฏในเรื่อง นอกเหนือจากเครื่องประดับศีรษะแล้ว เครื่องแต่งกายอื่นของละครยักษาคณะก็เหมือนกับละครกลกฟือ คือท่อนล่างของผู้แสดงชายใส่ผ้าถุงปลายาวน เสื้อแขนยาวถึงข้อมือ และที่ปรากฏพิเศษคือ จะมีแถบผ้าสองแถบทาบอยู่บนหน้าอกหรือด้านหน้าของร่างกายเป็นรูปกากบาท ผู้แสดงทุกคนจะแต่งหน้าด้วยแป้งหรือสีทาแป้งทั่วใบหน้า ตลอดจนใช้แป้งเขียนเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า บทพูดและเจรจาของละครยักษาคณะนี้ใช้ภาษาเรียบง่ายต่อการเข้าใจไม่นิยมศัพท์สูง เพราะเป็นมหรสพพื้นเมืองของชาวบ้านในชนบท ยักษาคณะมักนิยมจัดแสดงตามโบสถ์และศาสนสถานอื่นคู่ทั่ว ๆ ไป การแสดงจะเริ่มด้วย การรำอวยพร หรือการรำไหว้ครู ซึ่งเรียกว่ารำโอดโอดากา ผู้แสดงจะออกมาจากฉาก มาแสดงรำร่าหน้าเวที ฉากประกอบจะมีผู้ถือที่ปลายทั้งสอง จุดสนใจที่สร้างความตื่นเต้นของการแสดงยักษาคณะคือ การกระโดดประกอบท่วงท่ากิริยาเคลื่อนไหวแขนขาของตัวละคร โดยเฉพาะในฉากต่อสู้สู้รบกัน ผู้แสดงจะเดินชอเข้แบบเก็บเท้าชอเข้ถืออย่างโขนของไทยอย่างน่าตื่นเต้น ปัจจุบันศิลปะการแสดงยักษาคณะได้รับการฟื้นฟูใหม่ จนเป็นที่นิยมของทั้งประเทศอินเดีย นอกจากการแสดงที่รัฐคาร์นาตะกะแล้วยังแสดงที่เมืองใหญ่ ๆ ของอินเดีย เช่น เคลลี บอมเบย์ เป็นมหรสพการแสดงใหญ่โต และที่สำคัญอินเดียก็มีศิลปินเอกด้านนี้ชื่อว่า คอกเตอร์ เค เอส การ์รันต์ ซึ่งคนอินเดียยกย่องให้เขาเป็นบิดาของมหรสพยักษาคณะในปัจจุบัน

ความสำคัญดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเพณีแรก ความคล้ายคลึงของยักษาคณะกับโขนของไทย อยู่ตรงที่แสดงกลางแจ้งไม่มีเวทีใด ๆ เหมือนโขนกลางแปลง ประเด็นนี้กลกฟือก็มีส่วนร่วมในการเป็นต้นแบบให้อิทธิพลด้วยเช่นกัน แต่สำหรับละครยักษาคณะนี้มีส่วนร่วมในการเป็นต้นแบบให้อิทธิพลด้วยเช่นกัน แต่สำหรับละครยักษาคณะมีสิ่งน่าสนใจพิเศษว่าจะเป็นต้นเค้าของโขนกลางแปลง คือนิยมเล่นเรื่องสงคราม ฉากรบต่อสู้อย่างโลดโผน โขนกลางแปลงนั้นเนื้อเรื่องที่แสดงมีแต่สาระสำคัญการยกทัพเป็นหลัก ไม่ค่อยนำฉากอื่นตอนอื่นมาเล่นกัน สิ่งนี้เป็นเรื่องที่

ผู้วิจัยเห็นว่ามียุทธศาสตร์การนำเสนอใกล้เคียงกับการแสดงโขนกลางแปลงของไทย และยิ่งไปกว่านั้น ท่ารำ ท่าเดิน จากการชมการแสดงในฉากกรอบที่เคลื่อนไหวขาแขน ในโขนกลางแปลง น่าจะได้เค้าบางอย่างมาจากละครยักยาคณะมากกว่าได้มาจากละครรำกลกฬิ ส่วนเรื่องคนพาคย์ เกรจา ประกอบการแสดงนั้นเหมือนกับการแสดงกลกฬิ ส่วนการแสดงดนตรียักยาคณะจะยึดถืออารมณ์ของผู้แสดงบทบาทหน้าเวทีเป็นเกณฑ์ในการบรรเลง เช่นผู้แสดงในบทเสร์ราโศก คนตรีจะมีทำนองช้าเยือกเย็นและเนินนาบเข้ากับบรรยากาศ หากตรงข้ามเมื่อตัวละครโกรธ เกรี้ยวกราด คนตรีจะบรรเลงกระทกอย่างรุนแรง หรือเข้ากับอารมณ์นั้น จุดสำคัญดังกล่าวที่เหมือนกับการแสดงของไทย ส่วนการแต่งกายท่าหน้าด้วยเป็ญนั้นจะมีลักษณะเหมือนกับการแสดงกลกฬิ ส่วนโขนของไทยมีการพัฒนาสร้างสรรค์ในทางที่ดีและทันสมัย เรามีหัวโขนขึ้นมาเป็นของตนเองอย่างสมภาคภูมิ การแสดงนาฏกรรมของไทยที่มียักษ์เป็นส่วนส่งเสริมประกอบการแสดงที่สำคัญ ห่างไกลจากศิลปะของอินเดียได้อย่างเห็นได้ชัด จุดนี้เองที่ควรสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า ศิลปะการละเล่นของไทยและอินเดียมีเอกลักษณ์เฉพาะตน สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นผลของความคิด ภูมิปัญญา ความนิยมของชนหมู่มาก ที่อยู่ร่วมในสังคมสิ่งแวดล้อมเดียวกัน

สาระสำคัญของประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ประเด็นแรกคือหลักฐานหรือปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ โบราณวัตถุสถานที่พบในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงเช่น อินโดนีเซีย พม่า มาเลเซีย และกัมพูชา ได้มีการนำมาแสดงเพื่อสนับสนุนว่าชาติต่าง ๆ เหล่านี้ในสมัยโบราณ ได้มีการติดต่อไปมาหาสู่พบปะตั้งถิ่นฐานกับชาวอินเดียหรือฮินดู โดยเฉพาะชาวฮินดูทั้งพ่อค้า พราหมณ์ เชื้อพระวงศ์ และคนทั่วไปได้ออกจากเมืองท่าโบราณเช่นเมืองดัตตูก ในแคว้นเบงกอล เมืองท่ากานจิ ในแคว้นกลิงคราชฎร์หรือโอรสสารราชใน ปัจจุบัน เดินทางมาติดต่อกับชาวพื้นเมืองและเผยแพร่อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียในหมู่ชนพื้นเมืองของดินแดนดังกล่าว ในบรรดารูปแบบของอารยธรรมนี้ นาฏกรรมหรือศิลปะการละเล่นเพื่อความบันเทิงเพลิดเพลินใจ ซึ่งเป็นสิ่งปกติวิสัยที่มนุษย์ขาดไม่ได้จะต้องปรากฏมีบทบาท และเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชนชาติต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปรมาจารย์ครูชั้นอาวุโสรุ่นแรก ๆ ก็คงต้องมาสั่งสอนชาวพื้นเมืองให้รู้จักการเล่นนาฏศิลป์มหรสพโดยปรมาจารย์รุ่นเก่านำตัวอย่างมาแสดงให้ดู และสอนให้ลูกศิษย์เข้าใจจนสามารถแสดงได้

ผู้วิจัยมีความเห็นต่อเนืองว่า เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวแล้ว สังคมไทยได้รับเอาวัฒนธรรมทางด้านนาฏศาสตร์ของอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตแบบสังคมไทย ซึ่งมีรากฐานของวิถีไทยอยู่ก่อน โดยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้เป็นไปตามความต้องการของคน ดังนี้

1. สังคมไทย มีการพัฒนาปรับปรุงด้านอักษรศาสตร์ทั้งภาษาและวรรณคดี ให้มีรูปแบบเป็นของไทย แต่คงปฏิเสธมิได้ว่าทั้งภาษาและวรรณคดีไทย มีการผสมผสานวัฒนธรรมอินเดียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาทิเช่นเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีแก่นของเรื่องใกล้เคียงรามายณะของอินเดียแบบไปในทิศทางเดียวกันได้เป็นอย่างดี

2. สังคมไทยมีศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบมากมาย เช่น ทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และนาฏกรรม ซึ่งเป็นแบบฉบับในสังคมไทยพื้นเมืองและ

3. ผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อกับอินเดียจะเห็นได้จากปูนปั้นยักษ์ทศกัณฐ์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) หรือหัวโขนยักษ์ได้ชัดเจนว่า หน้าทศกัณฐ์ทั้ง 8 หน้า เป็นสัญลักษณ์ของยักษ์มีเขี้ยวยาว ตาโหลง ปากแสบๆ แต่ยอดบนสุดจะเป็นหน้าเทวดา ซึ่งหมายถึง ทศกัณฐ์มีต้นกำเนิดมาจากวงศ์พรหมในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ และที่สำคัญเครื่องแต่งกาย จะมีความเป็นไทยอย่างเห็นได้ชัด

สาระสำคัญที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าบทบาทของยักษ์ในสังคมไทย เป็นจินตนาการของมนุษย์ทางด้านความคิดให้นึกถึงความยิ่งใหญ่ น่ากลัว น่าเกรงขาม มีพลังอำนาจ ซึ่งอิทธิฤทธิ์ที่แฝงไว้ด้วยความน่ากลัวเกรงขามนั้น เป็นตัวแทนของความดุร้าย แต่อีกนัยหนึ่งยักษ์ก็เป็นตัวแทนของความเมตตาและความดี โดยขอสรุปความหมายของยักษ์ในสังคมไทย ตามความเข้าใจ ความเชื่อ ตลอดจนหลักฐานที่ยังอิงได้ ภายใต้งิตสำนึกของคนไทยทั้งชาติดังนี้

1. ยักษ์ คือมนุษย์ที่มีความเชื่อมาจากคติชาวอินเดีย ซึ่งถือกันมาแต่ก่อนพุทธกาล ว่าสัตว์ชาติในโลกนี้ต่างกันเป็น 3 อย่าง คือ มนุษย์อย่าง 1 อมนุษย์อย่าง 1 คิริจณอย่าง 1 โดยมนุษย์และอมมนุษย์ ตั้งบ้านเรือนอยู่กลางชมพูทวีป คือมัชฌิมประเทศ อมนุษย์ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกมัชฌิมประเทศ ทั้ง 4 ทิศดังนี้

- อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ทางทิศใต้เรียกว่า กุมภกัณฑ์
- อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ทางทิศตะวันตกเรียกว่า นาค
- อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ทางทิศตะวันออกเรียกว่า คนธรรพ์
- อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ทางทิศเหนือเรียกว่า ยักษ์

ซึ่งจัดได้ว่ามนุษย์กับอมนุษย์เป็นคนด้วยกัน คือรูปร่างเป็นคนด้วยกันแต่ขนาดและลักษณะต่างกัน พูดภาษาและถือขนบธรรมเนียมต่างกัน นิสัยใจคอก็ต่างกันแต่อาจจะไปมาหากัน และหัดพูดภาษาให้เข้าใจกัน แต่อย่างไรก็ตามคนซึ่งเรียกว่าพวกมนุษย์จะอยู่กับอมนุษย์ด้วยกันโดยปกติไม่ได้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, 2527)

เหตุผลดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์กับอมนุษย์ เป็นการยากที่จะดำรงให้เกิดสันติสุขได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม หากจะอยู่ร่วมกันก็จะต้องมีเหตุให้เกิดความบาดหมางใจต่อกันไม่มีที่สิ้นสุด และทั้งสองฝ่ายก็จะต้องพยายามหาเหตุผล ให้เกิดการแตกแยก ตลอดจนทำสงครามภายนอกภายในกันมีรูจบสิ้น ผู้วิจัยขอกล่าวถึง “คัมภีร์ธรรมบทซึ่งได้กล่าวไว้ว่า พวกยักษ์ที่มีใจคอโหดร้ายได้เข้าไปหากินในดินแดนมนุษย์ และพยายามไล่ล่าเพื่อจับเด็กไปกินเป็นอาหาร การไล่ฆ่าผ่านบริเวณพุทธสำนักของพระพุทธเจ้า ยักษ์ดังกล่าวได้ฟังพระพุทธโอวาทจากพระพุทธองค์จึงละพยศ เหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแม้ยักษ์จะมีใจพยายามฆ่าเด็กแม้จะฆ่าเด็ก

เพื่อกินเป็นอาหาร แต่เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าก็มีจิตคิดเมตตาละเว้นจากการทำสิ่งชั่วร้าย” เรื่องเดียวกัน(2527)

2. ยักษ์มัทกะสัน หมายถึงแขกชาวเกาะมัทกะสัน เมื่อครั้งอพยพมาอยู่ในประเทศไทยเข้ามาเป็นขบถ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเลยได้นามว่ายักษ์มัทกะสัน เนื่องจากด้วยเพราะท้าวธรรมาภัยในเวลาเมื่อเป็นขบถนั้น เรื่องเดียวกัน(2527)

3. ยักษ์แบก หมายถึงยักษ์ที่สร้างไว้ให้มีท่าทางและรูปร่างในลักษณะของยักษ์ ทำท่าแบกสิ่งของเหนือศีรษะ พบเห็นบริเวณสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ ตลอดจนอยู่ที่ฐานของเจดีย์หรือพระปรารักษ์ เป็นต้น

4. ยักษ์ปักหลัน หมายถึงยักษ์ที่มีบุคลิกลักษณะสูงใหญ่กว่าบรรดายักษ์ทั้งปวง

5. ยักษ์ใหญ่ แบ่งความหมายออกได้เป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นที่ 1 หมายถึงยักษ์ที่มีรูปร่างใหญ่โต ประเด็นที่ 2 หมายถึงกิจการในรูปแบบของบริษัทเอกชนที่มีขนาดใหญ่

6. ยักษ์ฉิม หมายถึงยักษ์ผู้หญิง หรือนางยักษ์ที่มีลักษณะนิสัยดุคด ก้าวร้าว

7. ยักษ์ หมายถึงยักษ์ที่มีพฤติกรรมต่าง ๆ ไปมีทั้งให้คุณและโทษ

8. ยักษ์ฉิม หมายถึงนางยักษ์ในความหมายเดียวกับยักษ์ฉิม

9. อสูร หมายถึงอมนุษย์ประเภทยักษ์พวกหนึ่งมีอิทธิฤทธิ์ และเป็นศัตรูต่อเทวดาหรือเทพเจ้า

10. อสุรราช หมายถึงยักษ์ผู้ยิ่งใหญ่มีศักดิ์ศรีและฐานันดรที่ได้รับการยกย่องในตำแหน่งราชาแห่งพวกอสูร

11. อสุรินทร์ หมายถึงยักษ์เทพเจ้า หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าจอมอสูรคือท้าวพระราชา ที่ชอบกินพระจันทร์ตามคติชาวบ้านในวิถีชีวิตแบบไทย

12. อสุรี หมายถึงยักษ์ในความหมายเดียวกับอสูร

13. อสูเรศ หมายถึงยักษ์ในความหมายเดียวกับอสุรี

14. อสูร หมายถึงยักษ์ในความหมายเดียวกับอสูเรศ

15. อมนุษย์ หมายถึง บุคคลที่มีรูปลักษณะ ภาษา อารมณ์ไม่เหมือนมนุษย์ เช่น อสุรกาย เปรต ปีศาจ พรหม และเทวดา

16. รากษส หมายถึงยักษ์แห่งความชั่วร้าย หรือยักษ์สี่เสือน้ำ

17. มาร หมายถึงยักษ์ที่มีลักษณะนิสัยหาช่วงโอกาสกลั่นแกล้ง ทำร้ายบุคคลอื่นที่อ่อนแอกว่า หรือพยายามกระทำอุปสรรคขัดขวางมิให้คนอื่นปฏิบัติความดี

จากประเด็นของความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่ายักษ์มีภาพลักษณ์ที่แตกต่างไปจากมนุษย์ปุถุชนธรรมดาทั่ว ๆ ไป และสอดคล้องกับสาระสำคัญของยักษ์ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ระบุความหมายของยักษ์ไว้ว่า ยักษ์คืออมนุษย์พวกหนึ่ง ถือกันว่ามีรูปร่างใหญ่โตน่ากลัว มีเขี้ยวอก ใจดำอำมหิต ชอบกินมนุษย์ กินสัตว์และมีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศ

ตลอดจนแปลงกายได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) บุคลิกภาพดังกล่าวข้างต้น เป็นภาพลักษณ์ที่เห็นเป็นรูปธรรมของร่างกายคนหนึ่งคน ซึ่งมีบุคลิกภาพทั้งภายนอกและภายในผิดแผกแตกต่างไปจากมนุษย์ธรรมดา ผลปรากฏว่ามองเห็นมิติแห่งภาพลักษณ์ของมนุษย์เด่นชัดว่าร่างกายผิดแผกแตกต่างไปจากมนุษย์ธรรมดา และคงใช้คำเรียกว่ามนุษย์ไม่ได้อย่างเด็ดขาด คำเรียกที่เหมาะสมที่สุดน่าจะเป็นมนุษย์ที่คนทั่วไปรู้จักว่ายักษ์ ซึ่งภาวะของร่างกาย อารมณ์ อิทธิฤทธิ์ที่แสดงออกมาไม่เหมือนมนุษย์ปกติธรรมดา ดังคำกล่าวข้างต้นนั้นย่อมหมายถึงยักษ์ในสังคมไทยจะต้องได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากแหล่งอื่น เนื่องจากลักษณะคนไทยมีรูปร่างเฉพาะถิ่นที่มีความสูง ผิวพรรณ สีส้ม และหน้าตาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ดังนั้นสังคมไทยจึงไม่มียักษ์อย่างแน่นอนแต่ประเด็นการเข้ามาของยักษ์น่าจะเป็นเรื่องของความเชื่อที่ไทยรับเอาวัฒนธรรมจากประเทศอินเดียเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เรื่องราวของยักษ์เป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมและสืบทอดให้กับชนรุ่นหลังในสังคมไทยได้มีประเด็นให้ศึกษามากมาย แต่โดยภาพรวมของยักษ์นั้นคนไทยจะรู้จักในภาพของจิตรกรรม ประติมากรรม บริเวณศาสนสถาน และที่สำคัญยักษ์ดังกล่าวเป็นยักษ์จากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์แทบทั้งสิ้น สำหรับยักษ์ในรามเกียรติ์ หมายถึงศัตรูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ มีบทบาทสำคัญตลอดจนเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เรื่องราวของโขนเรื่องรามเกียรติ์ดำเนินไปด้วยความสนุกสนานให้ติดตาม ตลอดจนมีคติสอนใจแก่นุคคลในสังคม ซึ่งมียักษ์หลายชนชั้น เช่น กษัตริย์ ไอรสมเหสี สหาย เสนา โอรส ขุนนาง และเจน เป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายเทพ หรือฝ่ายพระรามนั่นเอง

จากบทความดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึง เห็นได้ว่ามีความหลากหลายของบทบาท ชนชั้น และพฤติกรรมที่นำเสนอออกมาให้เห็นจากการแสดงของตัวโขนยักษ์ โดยภาพรวมแล้วผู้ชมจะมองยักษ์หรือสูรในเชิงลบ เนื่องจากบทโขนหรือผู้เขียนบทมักจะมอบความโหดร้าย เจ้าเล่ห์และความชั่วร้ายนานาสารพัดจะหยิบยกมาในรูปแบบการแสดงของตัวโขนยักษ์เรื่องรามเกียรติ์ จนเป็นเหตุให้ยักษ์ถูกนำไปเปรียบเทียบกับคนในพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้มีการมองภาพของยักษ์ได้ชัดเจนว่า ยักษ์มีหลากหลายอารมณ์ หลายประเภท หลายชนชั้น ตามฐานานุกรม ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและครูฝ่ายยักษ์ ที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปทั้งประเทศในส่วนของผู้สอนโขนยักษ์ ได้แก่ ครูรามพ โทธิเวส ครูจตุพร รัตนวราหะ ครูสุจิตต์ พันธุ์สังข์ ครูสมศักดิ์ ทัดติ และครูครูประเมษฐ์ บุญยชัย ซึ่งครูได้ให้ความหมายและความสำคัญของยักษ์โขนดังนี้

ครูรามพ โทธิเวส ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยเกี่ยวกับยักษ์ว่า ยักษ์คือตัวโขนในเรื่องรามเกียรติ์ ที่มีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามฐานะของบทโขนที่แต่งเอาไว้ ให้ดำเนินไปตามเนื้อเรื่อง ยักษ์เปรียบเสมือนผู้มีพลังกำลังแข็งแรง สามารถแปลงกาย เหาะเหินเดินอากาศ ตลอดจนมีฤทธิ์เดชเวทย์มนตร์ต่าง ๆ มากมาย สัมภาษณ์ รามพ โทธิเวส ศิลปินแห่งชาติ, 19 ธันวาคม 2547.

ครูจตุพร รัตนวราหะ ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของชกษัความ ว่า ชกษัในโชนเรื่องรามเกียรติ์มีหลายบทบาท หลายอารมณ์ เช่นชกษัเจ้าเมือง ก็จะต้องหาคน รูปร่างสูงใหญ่ สมส่วนทะมัดทะแมง ชกษัเปรียบเหมือนผู้มีพลังกำลังแข็งแรง เช่น ชกษัที่ตั้งไว้ใน บริเวณสถานที่สำคัญ ๆ ต่าง อาทิ วัดพระแก้วมรกต สัมภาษณ์ จตุพร รัตนวราหะ, ผู้เชี่ยวชาญ-โชน ชกษั, 18 ธันวาคม 2547

ครูสุจิตต์ พันธุ์สังข์ ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยเกี่ยวกับความหมายของชกษั ความว่า ชกษัคือ ความยิ่งใหญ่ ความน่ากลัว ความชั่วร้าย ที่เข้าใจกันมาแต่โบราณ สัมภาษณ์ สุจิตต์ พันธุ์สังข์, ผู้เชี่ยวชาญโชนชกษั, 19 ธันวาคม 2547 .

ครูประเมษฐ์ บุญชัย ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของชกษั ความว่า ชกษัคือผู้มีพลังกำลังมากมาย เป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ แข็งแรงและมีอิทธิฤทธิ์ มีอาวุธประจำกายที่แสดงความเป็นชกษัคือกระบอง เนื่องจากกระบองคืออาวุธที่แสดงถึงความ ยิ่งใหญ่ สัมภาษณ์ ประเมษฐ์ บุญชัย, ผู้เชี่ยวชาญโชนชกษั, 17 ธันวาคม 2547.

ครูสมศักดิ์ ทัดติ ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของชกษั ความว่า ชกษัคือผู้แสดงถึงผู้มีพลัง อำนาจ เช่นชกษัที่ปรากฏเป็นประติมากรรมอยู่หน้าวัดพระแก้วมรกต จากปรากฏการณ์เหล่านั้น ชกษัในการแสดงโชน จึงต้องมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ เพื่อให้เกิด ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนเช่น ผู้แสดงเป็นชกษัทศกัณฐ์จะต้องเป็นผู้มีความรู้ทางด้านสติปัญญาการแก้ไข สถานการณ์ที่เกิดขึ้นบนเวทีได้เป็นอย่างดี และการแสดงเป็นโชนชกษัตัวเอง เช่น ทศกัณฐ์นั้น ครูสมศักดิ์กล่าวว่า เมื่อแสดงออกมาแล้ว ผู้ชมต้องมองเห็นว่าผู้แสดงคุณแล้วมีภูมิ สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ทัดติ, ผู้เชี่ยวชาญโชนชกษั, 17 ธันวาคม 2547.

สาระสำคัญดังกล่าวชกษัจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งชกษัมีปรากฏอยู่ในสถานที่ ต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวชกษัในโชนจากรวมคดีเรื่องรามเกียรติ์ และเพื่อให้เกิดความ เข้าใจมากยิ่งขึ้น ในเรื่องของสังคม ฐานะ ประเพณีต่าง ๆ ที่จะต้องรู้และเข้าใจเพื่อนำมาผสมผสาน ใช้ด้วยกันดังที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2546) ได้กล่าวถึงชกษัในรามเกียรติ์ทั้งหมด 227 คน ซึ่งผู้วิจัยขอ นำมากล่าวไว้เฉพาะชกษัสำคัญในการแสดงโชนสรุปไว้ ดังนี้

1. ชกษักันขุเวก ถูกอินทรชิตกับนางสุวรรณกัณขุมา เป็นน้องร่วมครรรค์กับขามลิวัน เมื่อ ทศกัณฐ์เป็นกบฏลอบออกจากเมืองไปทูลพระพรตว่าทศกัณฐ์จะออกรบ และอาสาจับตัวมาถวาย ร่วม รบในศึกมลิวัน หลังเสร็จศึกได้ความชอบเป็นพญากันขุเวก ครองเมืองจักรวาล

2. ชกษักัมปীন หรือ กำปীন เสนาชกษัหนึ่งในจำนวน 20 คนแห่งเมืองลงกา เมื่อครั้งอินทรชิต ทำพิธีชุบศรพรหมาสตร์ ทศกัณฐ์ใช้ให้นำกองทัพไปตั้งรับกองทัพพระรามไว้ก่อนจนกว่าอินทรชิต จะทำพิธีชุบศรเสร็จพระรามให้พระลักษมณ์ยกทัพไปรบกับทัพกัมปীন มีหนุมานเป็นทัพหน้ากัมปীন ผู้กับหนุมาน ถูกหนุมานฆ่าตาย ทศกัณฐ์ตกใจเสียใจจนลืมคิดส่งทหารไปบอกอินทรชิตให้กลับมา ทำศึก พิธีชุบศรจึงเสียไป

3. นางยักษ์กานาสูร รักษาสเมืองลงกา มีฤทธิ์วิเศษ แปลงร่างเป็นกาคัวใหญ่หุ้มมาได้ เป็นญาติชั้นชายของทศกัณฐ์ เป็นแม่สาวหูกับมาริส ทศกัณฐ์ใช้ให้กานาสูร ไปโฉบเอาข้าวทิพย์ในพิธีที่ท้าวทศรถขอลูก นางมณโฆ กินแล้วตั้งครรภ์คลอดนางสีดา ครั้งหนึ่งทศกัณฐ์มีใจอิจฉาพวกนักสิทธิ์ วิชาที่บำเพ็ญพรตจนมีศักดิ์หาหาเห็นเดินอากาศ ชุบสรให้ศักดิ์สิทธิ์และมีสาธุศษย์มากมาย นานไปจะเป็นอันตราย จึงให้กานาสูรไปทำลายพิธีจำเริญพระพรตทุกเจ็ดวัน เหล่านักพรตฤณีมาแจ้งเหตุเภทภัยแก่พระวชิษฐ์และพระหาสวามิตร ทั้งสองจึงไปกราบทูลท้าวทศรถ ขอให้ เสนายักษ์หนึ่ง ใน 20 คนแห่งเมืองพระรามพระลักษมณ์ไปปราบ กานาสูรจึงถูกพระรามฆ่าตาย

4. ยักษ์การุณราช ลงกา แปลงร่างเป็นช้างเอราวัณ เมื่ออินทรชิตแปลงร่างเป็นพระอินทร์ ทำศึกพรหมาสตร์ถูกหนุมานหักคอตาย

5. ยักษ์กาลจักร(1) เสนายักษ์ในกองทัพของสุริยกภ โอรสของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน คู่กับ กาลวูฐ ถูกนิลนันทฆ่าตาย

6. ยักษ์กาลจักร(2) เสนาท้าวอัศकरणมารา ครองเมืองคุรัม เป็นผู้จัดทัพให้ทศคีรีธร และทศคีรีวันลูกบุญธรรมของท้าวอัศकरणมารา เพื่อไปเยี่ยมทศกัณฐ์ซึ่งเป็นพ่อที่แท้จริงยังเมืองลงกา

7. ยักษ์กาลจักร(3) เสนายักษ์ ผู้จัดทัพให้อินทรชิต และเมื่ออินทรชิตประกอบพิธีกุมภนิยา เพื่อให้มีกายสิทธิ์ใครฆ่าฟันไม่ตาย กาลจักรทำหน้าที่คุมการสร้างโรงพิธี 39 ห้องใหญ่ มีก่องกวนซ์ 108 กอง ซึ่งต้องดูแลไม่ให้ขาดแสงเพลิง มีหม้อใส่น้ำ ดอกไม้ 7 สี สีละพัน และจัดพลทหารเดินเวรยาม 3 ชั้น

8. ยักษ์กาลวูฐ(1) เสนายักษ์ของท้าวภูเวรนุราช ตามเสด็จศรีปิกกัน โอรสท้าวภูเวรนุราช ไปเที่ยวป่าพบกับกองทัพพระลักษมณ์ ถูกหนุมานฆ่าตาย

9. ยักษ์กาลวูฐ(2) เสนายักษ์ในกองทัพของสุริยกภ โอรสท้าวจักรวรรดิเมืองมลิวัน คู่กับ กาลจักร ถูกนิลพัทฆ่าตาย

10. ยักษ์กาลสร นายทหารยักษ์ 1 ใน 4 คนในกองทัพมุลพลัม อุปราชเมืองปางคาล ร่วมกับ ศรีพลัมไชยาสูร และอดิภัม ทั้ง 4 คน ถูกทหารวานรของฝ่ายพระลักษมณ์ คือ นิลเอก นิลขัน สุรเสน สุรกานต์ ฆ่าตาย

11. ยักษ์กาลสูร(1) ทหารกองหน้าของท้าวภูเวรนุราช ถูกหนุมานฆ่าตาย

12. ยักษ์กาลสูร(2) นายค่านเมืองมลิวันของท้าวจักรวรรดิ หนึ่งในจำนวน 2 คน คุมพลสืบแปลโคฎิทำหน้าที่รักษาค่านชั้นใน ซึ่งเป็นค่าน้ำกรดที่เกิดจากอ่านพระเวทย์มนตร์ให้หมูนาคขึ้นมาพ่นพิษไว้ ถูกหนุมานฆ่าตาย

13. ยักษ์กาลสูร(3) เสนายักษ์คู่กับขุนอัศคร ที่ทศกัณฐ์ใช้ให้ถือราชสารไปเฝ้าท้าวมุลพลัม อุปราชเมืองปางคาล สหายรักของทศกัณฐ์ เพื่อขอให้ยกกองทัพมาช่วยรบกับพระราม

14. ยักษ์กาลสุร(4) เสนายักษ์คู่กับนันทสุร ทศกัณฐ์ใช้ให้นาราชสารไปเฝ้าท้าวสัทลุง เมืองจักรวาล ซึ่งเป็นสหยากรให้มาช่วยทำศึก ส่วนนันทสุร ให้นาราชสารไปเฝ้าพญาศรีเมฆ ลูกท้าวตรีเศียร ครองเมืองมัจฉาวารี ซึ่งเป็นหลาน ให้มาช่วยรบด้วย

15. ยักษ์กุเปริน โอรสท้าวลัสเตียนกับนางขาริสมณฑา หรือศรีสุนนทาหรือสุนนทา เป็นพี่ชายร่วมบิดาของทศกัณฐ์ ครองเมืองกาลจักร ครั้งหนึ่งทรงมหาบุษบกแก้วมณีไปเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรทรงฉานอยู่จึงไปเที่ยวป่าที่เชิงเขาไกรลาส ทศกัณฐ์จึงฉานที่พระบิดาชมมหาบุษบกให้พี่ชาย หลังทำพิธีอดดวงใจได้แล้ว ตามไปแย่งบุษบกมาเป็นของตน ท้าวกุเปรินสู้ไม่ได้ ทิ้งบุษบกหนีไปฟ้องพระอิศวร ทศกัณฐ์ไล่ตามไปพระอิศวรขว้างงาช้างทรงไปปักอกทศกัณฐ์ แล้วสาปให้ติดอยู่กับทรงงอนั้น จนกว่าจะสิ้นชีวิตจึงจะหลุดออกจากร่าง

16. ยักษ์กุมพล ยักษ์ครึ่งตัว ถูกสาปให้รอพระรามอยู่ถึงหกหมื่นปี เค็มเป็นคนโปรดของพระอิศวร แต่ไปลอบหยอกล้อนางนิลมาลี สนมของพระอิศวร นางร้องอื้อฉาวกล่าวโทษ ความทราบถึง พระอิศวรกริ้วขว้างจักรมาถูกตัวขาดไปครึ่งท่อน และสาปให้มาทนทุกข์อยู่ในป่า ต้องให้สัตว์เข้ามาถึงมือจึงจะจับกินเป็นอาหารได้ เมื่อบอกทางให้พระรามทราบทศกัณฐ์ลักพานางสีดาไปเมืองลงกาจึงหันคำสาป พร้อมกับทูลให้พระรามไปพบพาลีที่เมืองขีดขิน จะได้รู้ทางไปลงกา และได้กำลังไพร่พลของเมืองขีดขินและเมืองชมพูไปช่วยทำศึก พระรามฆ่าด้วยศรพรหมาศตร์ ไปเกิดใหม่ในทิพย์วิมานที่เขาไกรลาส

17. ยักษ์กุมภกรรณ ลูกท้าวลัสเตียนกับนางรัชดา น้องทศกัณฐ์ พี่ชายพิเภก ชายาชื่อจันทวดี สนมเอกชื่อคันธมาลี มีอาวุธวิเศษคือ หอกโมกษศักดิ์ ซึ่งฝากพระพรหมไว้ เมื่อครั้งทศกัณฐ์เสียดอกเสียดอกแสบไร้สติเพราะพาลีพานางมณฑาไป ได้ช่วยคิดกับพิเภกไปนิมนต์ฤๅษีมหาโคบุตรมาช่วยเจรจาให้ เป็นผู้รักความยุติธรรม เมื่อทศกัณฐ์ตามตัวให้มาช่วยรบกุมภกรรณกราบทูลว่ามูลเหตุของสงครามคือนางสีดา ให้กินนางไปเสียทศกัณฐ์ไม่ยอม ประกาศตัดญาติขาดมิตร กุมภกรรณตกใจออกภัยโทษแล้วอาสาออกรบ พิเภกห้ามปรามก็ไม่ยอมรับฟัง รบครั้งแรกกับสุครีพ หลอกให้สุครีพไปถอนคันธรังแล้วจับตัวได้ เมื่อทำพิธีลับหอกโมกษศักดิ์ หนุมานทำลายพิธีโดยแปลงเป็นหมาเฝ้าองค์ดแปลงเป็นกาจิกหมาเฝ้า ลอยไปติดทำน้ำโรงพิธี กุมภกรรณเป็นผู้รักความสะอาดมาก อาเจียนออกมา ทำพิธีไม่สำเร็จ เมื่อออกรบ พุ่งหอกโมกษศักดิ์ถูกพระลักษมณ์สลบ ต่อมาทำพิธีท่อน้ำ ไม่ให้น้ำไหลมา เพื่อทหารฝ่ายพระรามจะได้ดื่มน้ำตาย ไม่มีใครรู้สถานที่ทำพิธีท่อน้ำนอกจากนางคันธมาลีและนางกำนัลอีก 4 นางซึ่งต้องนำดอกไม้สดไปยังพิธีบูชาทุกวัน หนุมานสืบรู้โดยแปลงร่างเป็นนางกำนัลร่วมขบวนไปกับนางคันธมาลีด้วย หนุมานทำลายพิธี และรบชนะกุมภกรรณ กุมภกรรณรบครั้งสุดท้ายกับพระราม ถูกฆ่าด้วยศรพรหมาศตร์ ก่อนสิ้นใจ จึงเห็นพระรามเป็นองค์นารายณ์ ทูลขอขมาและฝากฝังพิเภก

18. ยักษ์กุมภกาศ เป็นลูกนางสำมนักขากับชีวหา อยู่ที่เมืองลงกา เมื่ออายุได้ 19 ปี ใญ่อยากได้อาวุธวิเศษ จึงทำพิธีมหาพิทักษ์ในป่าไผ่พระพรหมทั้งพระบรรค์แก้วสุกานต์ลงมาให้ กุมภกาศ

ไม่พอใจ ถือตัวว่าเป็นหลานทศกัณฐ์ไม่ยอมรับจนกว่าพระขรรค์จะถึงมือ ขณะนั้นพระลักษมณ์ไป
เที่ยวหาผลไม้ปรนนิบัติพระรามและนางสีดา พบพระขรรค์ตกอยู่จึงเก็บขึ้นมากัดแวง กุมภกาศ
เห็นเข้าก็โกรธ เข้ารบกัน พระลักษมณ์ใช้พระขรรค์ฟันคอขาดกระเด็น

19. ยักษ์กุมภสูร ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวคนธรรพ์นุราช ซึ่งมายึดเมืองไภยเกษ เป็นกอง
ขัน ถูกมัจฉานุฆ่าตาย

20. ยักษ์กุ่มกัณฑ์นุราช ยักษ์ถูกสาป เดิมเป็นเทวดาชื่อ สุนนท ทำผิดเพราะไปหยอกนางฟ้า
ชื่อรัชณี พระอิศวรจึงสาปให้ไปเป็นยักษ์อยู่ในถ้ำในป่ากว้างใหญ่พันโยชน์ สัตว์ใดหลงเข้ามาให้จับ
กินเป็นอาหารได้ จนเมื่อใดได้กราบถวายบังคมพระนารายณ์อวตารจะได้กลับขึ้นสวรรค์ตามเดิม

21. ยักษ์กุ่มภาสูร เป็นนายทหารยักษ์คุมพล 100 โกฏิอยู่รักษาเขามรกตอยู่ไม่ใกล้ไม่ไกล
กรุงลงกา แต่น้ำทำอาหารบริบูรณ์ ชัยภูมิดี ต้องด้วยครุฑนาม พิเภกแนะนำให้พระรามตั้งทัพที่นี้
พระรามให้หนุมานไปฆ่าเสียนุมานตัดศีรษะมาถวาย

22. ยักษ์กุ่มภิล นายทหารกองหน้าทัพท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ยกไปรบกับพระพรต พระ
สัตรุด ครั้งสุดท้ายกุ่มภิลถูกนิลพัทฆ่าตาย

23. ยักษ์กุ่มเวรนุราช พญารากษส ครองเมืองกาลวูร มเหสีชื่อเกศินี โอรสชื่อศรีปิกกัน โอรส
ถูกพระลักษมณ์ฆ่าตาย ยกทัพไปแก้แค้นแทนโอรส แผลงศรเป็นเพลิง พระรามแผลงศรเป็นฝนดับไฟ
แผลงศรเป็นนาค พระรามแผลงศรเป็นครุฑจับนาค ในที่สุดพระรามแผลงศรฆ่าตาย

24. นางยักษ์เกศรา เมียมาริศ ในโขนบางซุด เรียกว่า เจษฎา

25. นางยักษ์เกศินี(1) ชายาท้าวเวรนุราช ครองเมืองกาลวูร มารดาศรีปิกกัน

26. นางยักษ์เกศินี(2) มเหสีท้าวไภยเกษ อีกชื่อหนึ่งว่า ประไภวดี

27. ยักษ์ขร ลูกท้าวลัสเตียนกับนางรัชดา น้องทศกัณฐ์ พี่นางสามนักขาเป็นเจ้าของโรมคัล
มีมเหสีชื่อรัชฎาสูร มีลูกชื่อมังกรกัณฐ์ (คือ ทรมิมาเกิด) และแสงอาทิตย์ เมื่อนางสามนักขาถูกพระ
ลักษมณ์ตัดมือตัดเท้าตัดจมูกขาด ไปเข้าเฝ้าทูลว่าถูกข่มเหง พญาขรโกรธมากยกทัพออกไปรบ ถูก
พระรามฆ่าตาย

28. ยักษ์ขุนพาชี ทหารยักษ์ ทำหน้าที่ผูกม้านิลพาหุ และไวกาสรให้นนชวิกและวาวยเวก
ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปเฝ้าไมยราพ เจ้าเมืองบาดาลขอให้มาช่วยรบ

29. ยักษ์ขุนอัสคร เป็นเสนายักษ์คู่กับกาลสูร ที่ทศกัณฐ์ใช้ให้ถือราชสารไปเฝ้าท้าวมูลพลัม
อุปราชเมืองปางคาล ซึ่งเป็นสหายรักของทศกัณฐ์เพื่อขอให้ยกทัพมาช่วยรบกับพระราม

30. ยักษ์คนธรรพ์นุราช พญายักษ์เจ้าเมืองคิสศรีสิน มเหสีชื่อนันทา โอรสชื่อวิรุณพัท ครั้ง
หนึ่งยกพลไปประพาศป่า เห็นพระฤๅษีมุนีบำเพ็ญพรตเข้าทำลายสำนักฤๅษีเหล่านั้น แล้วเกิดขำใจ
ยกพลไปถึงเมืองไภยเกษเข้ายึดเมืองได้เพราะขณะนั้นพระพรต พระสัตรุดยังอยู่ที่อยุธยา ท้าวไภย
เกษหนีไปอาศัยอยู่สำนักพระฤๅษิคควินท์ เมื่อพระรามกลับจากเดินดงครั้งหลัง ทราบเรื่อง ส่งพระ

พรต พระสัตว์ครุฑ พระมงกุฎ พระลอบ ยกทัพไปรบยึดเมืองไทยเกษคิน พระลอบฆ่าวิรุณทัตตาย ส่วน พระมงกุฎฆ่าท้าวคนธรรพ์นุราช

31. ชัณฑ์คันธมาลี นางสนมเอกของกุมภกรรณ เป็นผู้รู้ว่ากุมภกรรณทำพิธีทนต์น้ำที่ใด เพราะ ต้องนำดอกไม้สดไปถวายทำพิธีบูชาทุกวัน

32. ชัณฑ์จักรวรรดิ พญาชัณฑ์มีสีหน้า แปรคมือ เจ้าเมืองมลิวัน เป็นพันธมิตรกับทศกัณฐ์ มี มเหสีชื่อ วัชนิสร มีโอรส 3 คน ชื่อสุริยาภพ บรรลัยจักรและนนบุพพัทธ์ ธิดาชื่อรัตนมาลี ซึ่งภายหลัง เป็นชายาของพญาหนุราช(มัจฉานุ) เมื่อไพนาศูริยวงศ์ โอรสของทศกัณฐ์กับนางมณฑิลา ไปขอความช่วยเหลือให้กู้เมืองลงกาคืน ท้าวจักรวรรดิยกทัพไปเมืองลงกาจับท้าวทศศิริวงศ์ (พิเภก) จำตร อภิเษกให้ไพนาศูริยวงศ์เป็นเจ้าเมืองลงกามีนามว่าท้าวทศพิน เมื่อพระพรตยกทัพมาปราบกบฏ ลงกาได้แล้ว ยกทัพไปทำสงครามที่เมืองมลิวันด้วย ท้าวจักรวรรดิให้โอรสทั้งสามออกรบ เมื่อถูก ตายหมด จึงออกรบกับพระพรต แต่พ่ายแพ้ จึงให้ตามท้าวไวศดาล เจ้าเมืองบาดาล ซึ่งเป็นสหายรัก มาช่วย ท้าวไวศดาลถูกนิลพัทฆ่าตาย ท้าวจักรวรรดิต้องรบกับพระพรตอีกครั้ง ถูกพระพรตฆ่าตาย ก่อนสิ้นใจเห็นสังข์ จักร คทา ออกจากกายพระพรต และพระสัตว์ครุฑ ท้าวจักรวรรดิจึงทูลขอร้องกับ โทษ

33. ชัณฑ์จักรสูร ทหารเอก 1 ใน 4 คนของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวันร่วมกับมหาเมฆ มหา กาล และนนทชัณฑ์ รบกับทหารวานรของกองทัพพระพรต 4 คน คือ นิลพัท อสุรผัด นิลเอก นิล นนท์ จักรสูรถูกนิลนันทฆ่าตาย

33. ชัณฑ์จักรราฐ แม่ทัพของท้าวทศพินาสูร

34. นางชัณฑ์จันทระประภาศรี หรือจันทระภา มเหสีท้าวสมชัณฑ์ เจ้ากรุงบาดาล มารดาของ ไมยราฟและนางพิราภวน

35. นางชัณฑ์จันทวดี(1) ชายากุมภกรรณ

36. นางชัณฑ์จันทวดี(2) หรือประจัน ธิดาท้าวอุณาราช เมืองสิงขร

37. ชัณฑ์จิตกาสูร ทหารชัณฑ์ในกองทัพวิรุณจำบัง

38. ชัณฑ์จิตรการ ทหารชัณฑ์คู่ใจของท้าวไมยราฟ รับคำสั่งให้ตั้งพิธีหุงยาวิเศษซึ่งทาตัวแล้ว ไม่มีใครมองเห็น

39. ชัณฑ์จิตรกัญ เสนาชัณฑ์ผู้ใหญ่ของท้าวไมยราฟ คู่กับจิตรไพรี อายุโกฏิปี ไมยราฟได้ถาม ว่าในอดีตที่ผ่านมา หากเกิดศึกใหญ่ กรุงลงกาและกรุงบาดาลเคยส่งทัพไปช่วยรบกันหรือไม่ จิตร กัญบอกว่าเกิดทีหลังไม่ทราบเหตุ ให้ท้าวไมยราฟไปทูลถามนางจันทระภา ซึ่งเป็นพระมารดา

40. ชัณฑ์จิตรไพรี(1) เสนาชัณฑ์ผู้ใหญ่ของท้าวไมยราฟ เจ้าเมืองบาดาล (ดู จิตรกัญ)

41. ชัณฑ์จิตรไพรี(2) พี่เลี้ยงของแสงอาทิตย์ ลูกพญาขร เจ้าเมืองโรมคัล เมื่อครั้งแสงอาทิตย์ มาช่วยทศกัณฐ์ทำศึก พระรามให้องคคแปลงตัวเป็นจิตรไพรีไปลวงเอาแ้วนวิเศษของแสงอาทิตย์มา ได้ ถูกพระราม พระลักษมณ์ฆ่าพร้อมเจ้านาย

42. นางยักษ์จิตรมาลา หรือ จิตรมาลี ชายา 1 ใน 5 คนหนึ่งของท้าวลัสเตียนมารดาของทัพ
นาสุร

43. นางยักษ์เจษฎา เมียมาริศ นางที่เรียกว่า เกศรา

44. นางยักษ์ขารีสุมณฑา มเหสี 1 ใน 5 คนของท้าวลัสเตียน มารดาอุปถัมภ์นางที่เรียกศรี
ศุนันทา

45. ยักษ์ชีวหา รากษส บุตรมาริศ สามีนางสามนักรา มีลูกชายชื่อ กุมภกาศและวรมีสูร ลูก
สาวชื่อออดู เมื่อครั้งทศกัณฐ์พานางมโหประพาสาปมอบให้ชีวหาอยู่เฝ้ากรุงลงกา 7 วัน ชิวหา
ดูแลตรวจตราอย่างเข้มงวดไม่ได้นอนสักราตรีเดียว ในวันที่เจ็ดอ่อนเพลียอยากจะหลับก็เกรงว่าจะมี
โจรมาปล้นเมือง จึงนิมิตกายใหญ่โตแลบลิ้นปิดเมืองไว้แล้วกลับไป ทศกัณฐ์กลับมาเห็นบ้านเมือง
มีคิมิด คิดว่าคงมีข้าศึกสังหารชีวหา แล้วแสดงฤทธิ์ปิดเมืองไว้ ทศกัณฐ์จึงขวางจักรสุรگانต์ไปตัด
ลิ้นชีวหาสิ้นชีวิตทันที

46. ยักษ์โชติธรรม ทหารยักษ์ ทำหน้าที่เก็บกษายในกองทัพพรหมพักตร์ (อินทรชิต) เมื่อยกไป
รบกับพระอินทร์

47. ยักษ์ไชยาสูร นายทหารยักษ์ 1 ใน 4 คนในกองทัพมุลพลัม อุปราชมืองปางตาล

48. ยักษ์ตรีกัน(1) ทหารยักษ์ นายกองหน้าของท้าวสุริยาภพ โอรสท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิ
วัน ถูกนิลพัทจับฟาดกับพื้นตาย

49. ยักษ์ตรีกัน(2) ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวธรรพ์นุราช ซึ่งมาบิคมเมืองไภยเกษ เป็นปีกขวา
ถูกนิลเอกฆ่าตาย

50. ยักษ์ตรีจักร ทหารยักษ์ในกองทัพของท้าวคนธรรพ์นุราช ซึ่งมาบิคมเมืองไภยเกษ เป็นปีก
ซ้าย ถูกนิลราชฆ่าตาย

51. นางยักษ์ศรีชฎา หรือ ศรีชฎา ชายาของพิเภก เมื่อพิเภกถูกทศกัณฐ์จับออกจากเมือง
ทศกัณฐ์ส่งนางศรีชฎาไปเป็นข้ารับใช้นางสีดา เมื่อครั้งพระลักษมณ์ หนุมาน และทหารวานรถูกสร
พรหมาศตร์ของอินทราชิตสลับไปพระรามเสด็จไปคูที่สนามรบ และโสการ่าให้จนสลบไปด้วย
ทศกัณฐ์ให้นางศรีชฎาพานางสีดาขึ้นนุชบกแก้วไปคูให้เห็นกับตา นางสีดาเห็นพระราม พระลักษมณ์
สิ้นสมประดีเข้าใจว่าเสียชีวิตแล้ว นางศรีชฎาทูลว่าพระรามยังไม่เสียชีวิตแน่นอน ให้นางเสี่ยงทาย
กับนุชบกแก้วที่นั่นมาเพราะเป็นของวิเศษ หากหญิงหม้ายนั่งนุชบกจะไม่ลอยขึ้น นางสีดาจึง
อธิษฐานเสี่ยงทาย นุชบกแก้วพานางสีดาและนางศรีชฎาลอยวนสามรอบ แล้วพากลับไปยังสวน
ขวัญ หลังเสร็จศึกลงกา พระรามอภิเษกพิเภกเป็นท้าวทศศิริวงศ์ครองเมืองลงกา นางศรีชฎาเป็น
มเหสีฝ่ายขวา นางมโหประพาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย

52. ยักษ์ตรีทัพ(1) ทหารในกองทัพท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ถูกนิลชันฆ่าตาย

53. ยักษ์ตรีทัพ(2) ทหารของพญาไมยราพ เมืองบาดาล เมื่อหนุมานฆ่าไมยราพ ช่วยพระรามไว้ได้แล้ว ยกให้ไววิกครองเมืองบาดาลตรีทัพไปพร้อมกับเมฆนาท ไปเผ้าทศกัณฐ์ทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้น

54. ยักษ์ตรีบุรุษ พญายักษ์ครองเมืองโสฬส มีฤทธิ์อำนาจมาก แต่เกรงฤทธิ์พระนารายณ์ จึงทำพิธีขอพรจากพระอิศวร เมื่อพระอิศวรให้พรเกิดกำเริบใจแสดงอำนาจขี้เข้เหล่าเทวดานางฟ้าบนสวรรค์ เหล่าเทวาจึงไปทูลฟ้องพระอิศวร พระอิศวรไปปราบโดยให้กำลังของพระพรหมและเดชของพระองค์เองเป็นเกราะเพชร กำลังของพระศุเมรุเป็นคันทนูเชื่อมหาโลหะโมลี กำลังของอนันตนาคราชเป็นสายธนู กำลังองค์นารายณ์เป็นลูกศร กำลังเทพบุตรทุกราศีเป็นศัตรารุช เมื่อพระอิศวรแผลงศรลั่นถึงสามหนลูกศรไม่ออกจากแหล่ง พระอิศวรกริ้วโยนศรทิ้ง พระนารายณ์ซึ่งเป็นลูกศรตีบนบรทมกราบทูลว่าเพราะพระองค์ให้พวยักษ์ตรีบุรุษไว้ไม่ให้พระนารายณ์ประหาร พระอิศวรจึงสังหารตรีบุรุษด้วยคาไฟไหม้เป็นจุม แล้วประทานธนูโมลีไว้ที่เมืองมิลลา เกราะแก้วมอบแต่พระอัคตะคาบส เพื่อถวายให้พระนารายณ์ซึ่งอวดอวดารลงมาปราบมาร

55. ยักษ์ตรีปิกกัน โอรสท้าวภูเวร ครองเมืองกาลวรุช กับนางเกศินี วันหนึ่งเที่ยวประพาสป่าไล่ล่าจตุรบาทเป็นอาหาร มาพบพระราม พระลักษมณ์และหนุมานอยู่ใต้ต้นไม้ จึงให้ทหารเข้าไปล้อมจับเอาตัวมา พระรามให้หนุมานต่อสู้อับไล่พลยักษ์พ่ายตายไป แล้วสู้กับตรีปิกกัน ไม่แพ้ไม่ชนะ พระลักษมณ์รบกับตรีปิกกัน ตรีปิกกันถูกฆ่าตายด้วยศร

56. ยักษ์ตรีพลัม(1) นายทหารยักษ์ 1 ใน 4 คน ในกองทัพของมุลพลัมอุปราชมืองปางตาล

57. ยักษ์ตรีพลัม(2) ทหารยักษ์ในกองทัพกุมภกรรณ ออกรบครั้งที่กุมภกรรณใช้หอกโมกษศักดิ์รับกับพระลักษมณ์ ถูกสุรเสนฆ่า

58. ยักษ์ตรีพิท ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวจักรวรรดิ ในการรบครั้งสุดท้ายออกรบร่วมกับฤทธิศักดิ์ ฤทธิสุรและตรีพาล ถูกนิลขันฆ่า

59. ยักษ์ตรีพาล ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวจักรวรรดิ ในการรบครั้งสุดท้ายออกรบร่วมกับฤทธิศักดิ์ ฤทธิสุรและตรีพิท ถูกนิลเอกฆ่า

60. ยักษ์ตรีเมฆ(1) อัยการของรามสูร เป็นเจ้าของศร ซึ่งตกทอดมาเป็นอาวุธของรามสูร เมื่อรามสูรรบแพ้พระราม ได้ทูลทวาย พระรามฝากศรไว้กับพระพิรุณ

61. ยักษ์ตรีเมฆ(2) พญายักษ์ ลูกพญาตรีเศียร ครองเมืองมัชชวารี เป็นหลานของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ส่งราชสารมาขอให้ยกทัพไปช่วยรบกับพระราม ระหว่างทางพบกองทัพท้าวสัดลุงซึ่งยกมาช่วยทศกัณฐ์เหมือนกัน เมื่อยกทัพไปรบคู่กับท้าวสัดลุง ตรีเมฆเป็นกองทัพหลังเมื่อรบกัน ท้าวสัดลุงตายด้วยศรพรหมาศรของพระราม ตรีเมฆกำบังร่างแทรกลงไปยังบาดาล ขอพึ่งท้าวกาลานาคา ท้าวกาลานาคาสงสารแนะนำให้นำหนุมานไปซ่อนในเม็คทรายในท้องสมุทรที่เนินเขาจักรวาล แต่หนุมานก็ตามไปฆ่าตาย

62. ยักษ์ตรีเมฆมาลา นายทหารกองทัพพรหมพักตร์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นปีกซ้ายเมื่อยกไปรบกับพระอินทร์

63. ยักษ์ตรีเศียร พญายักษ์สามหัว แแปนมือ ลูกท้าวลัสเตียนกับนางรัชดาเป็นพี่น้องร่วมท้องกับ ทศกัณฐ์ พิเภก ทูษณ์ ขร และนางสามนักราโอรสชื่อศรีเมฆ หลังจากพญาทูษณ์ตาย ตรีเศียรออกรบแก้แค้น ถูกพระรามฆ่าตายด้วยศรพรหมาสตร์

64. ยักษ์ทศกัณฐ์ เข้าเมืองลงกา โอรสท้าวลัสเตียนกับนางรัชดา เป็นพี่คนโต มีน้องร่วมท้องคือ กุมภกรรณ พิเภก ทูษณ์ ขร ตรีเศียร และนางสามนักรา เป็นยักษ์ 10 หน้า 20 มือ เจ้าผู้มักมากในกามารมณ์ มักแปลงร่างเป็นเทวดาลอบไปชมนางสวรรค์ มีชายาหลายคน เป็นมนุษย์คือ นางมณฑา มีลูก 3 คน คือ รณพักตร์ (อินทรชิต) นางสีดา และ ไพนาสुरิวงส์ (ทศพิน) ชายาเป็นนาค คือนางกาลอัคคี เป็นอัคราชมเหสี มีลูกชื่อ บรรลัยกัลป์ ชายาเป็นปลา มีลูกชื่อนางสุพรรณมังฉา ชายาเป็นช้าง มีลูกชื่อทศคีรีธร และทศคีรีวัน สมพาสกับนางสนมหนึ่งพัน มีลูกชายนางละคน เรียกกรวมๆ ว่า สหสกุมาร กับนางสนมอีก 10 คน มีลูกอีกสิบคน เรียกว่า สิบรด ทศกัณฐ์มีฤทธาอำนาจมาก เคยช่วยเหลือเทวดาหลายครั้ง อย่างเช่น ยกเขาพระสุเมรุที่เอียงทรุดเพราะยักษ์วิรุฬหกเอาสังวาลนาคพาด จึงได้นางมณฑาเป็นบำเหน็จรางวัล เป็นคู่ปรปักษ์กับพระราม เพราะไปลักพานางสีดามเหสีพระรามและอันที่จริง คือลูกสาวของตนเองมา จึงต้องทำสงครามสู้รบกันเป็นเวลายาวนาน พาเอาเพื่อนฝูง ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน ล้มตายเกือบหมดวงศ์ยักษ์ไม่มีใครฆ่าทศกัณฐ์ให้ตายได้เพราะถอดดวงใจใส่กล่องดวงใจไปได้ ในที่สุดทศกัณฐ์จึงตายด้วยศรพระราม อคติชาติทศกัณฐ์ก็อนทนกยักษ์ล้างเท้าเทวดา ที่กำเริบฤทธิ์ พระนารายณ์จึงสาปให้มาเกิดเป็นยักษ์ สิบเศียรยี่สิบมือ พระองค์จะอวดความเป็นมนุษย์ลงมาปราบ

65. ยักษ์ทศคีรีธร หรือคีรีธร หรือกีรีธร โอรสของทศกัณฐ์กับนางข้าง มีพี่น้องร่วมท้องชื่อ ทศคีรีวัน หรือคีรีวัน (การที่แม่เป็นข้าง นำคิดว่าอาจจะชื่อทศคีรีวัน และทศคีรีธร แต่ต่อมาชื่อเพี้ยนไปเป็นทศคีรีวัน และทศคีรีธร :ผู้เขียน) ตัวเป็นยักษ์ หน้าเป็นข้าง เมื่อแรกเกิดท้าวอัศกรรณ เข้าเมืองศุรัมย์ ขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อเติบโตขึ้น คิดถึงบิดา จึงขอลาท้าวอัศกรรณ ไปเยี่ยมทศกัณฐ์ที่เมืองลงกา ทราบว่าทศกัณฐ์กำลังทำศึกกับพระรามจึงอาสาไปรบ พระลักษณะแผลงศรถูกม้าของอสูรทั้งสองตาย ทศคีรีวันและทศคีรีธรแผลงศรเป็นอาวุธแก้ประการตกลงมาทำให้ทหารวานรตายพระลักษณะจึงแผลงศรเป็นพระพายชายพัดให้เหล่าวานรพินขึ้นมาแล้วยังไปฆ่ายักษ์ทั้งสองตายด้วย

66. ยักษ์ทศคีรีวัน หรือคีรีวัน หรือกีรีวัน โอรสของทศกัณฐ์กับนางข้างมีน้องร่วมท้องคือ ทศคีรีธร

67. ยักษ์ทศคีรีวงส์ สมญาศักดิ์ของพิเภกเมื่อพระรามมอบให้ครองเมืองลงกา

68. ยักษ์ทศพิน โอรสองค์สุดท้ายของทศกัณฐ์กับนางมณฑา คลอกเมื่อทศกัณฐ์ตายแล้ว

69. ยักษ์ทศโยธา นายทหารของบรรลัยจักร กุมทหารไปสร้างโรงพิธีกะลาไฟที่เขาจักรวาลเพื่อขুবศรเหราพาด

70. ยักษ์ทัพนาศูร โอรสท้าวลัสเตียนกับนางจิตรมาลา เป็นพี่ร่วมบิดาของทศกัณฐ์ ได้ครองเมืองจักรวาล ทศกัณฐ์ขอให้ไปช่วยรบกับพระรามเมื่อออกรบพระรามแผลงศรอุดรทรงหัก ทัพนาศูรนิมิตตัวให้สูงเท่าฟ้าลำตัวแทรกอยู่ใต้ดิน ปากล่างข้างคแผ่นดิน แลปลิ้นบังดวงอาทิตย์มีคมมิไปทั่ว แล้วใช้สองมือกวาดพลวานรเข้าไปควานในดับโตใส่พุงยักษ์ฯจึงฆ่าได้ แล้วพระรามขอให้พระอินทร์นำน้ำทิพย์มาประพรมให้เหล่าวานรที่ถูกกลืนกินฟื้นคืนชีวิต

71. ยักษ์ท้าวคนธรรพ์ หรือ ท้าวคนธรรพ์นุราช พญายักษ์เจ้าเมืองคิสศรีสิน มเหสีชื่อนันทา โอรสชื่อวิรุณพัท ครั้งหนึ่งยกพลไปประพาสป่าเห็นเหล่านักสิทธิ์วิทยาเกรงว่าจะมีฤทธิ์จนปราบได้ยากในกาลต่อไป จึงทำลายสำนักฤๅษีเหล่านั้น แล้วยกพลต่อไปถึงเมืองโกกเกษ เข้าตีเมืองโกกเกษได้ เพราะพระพรตและพระศัตรุคยังอยู่ที่อุรษา ท้าวโกกเกษหนีไปอาศัยสำนักพระฤๅษีโควินท์ เมื่อพระรามกลับจากเคียดคง ส่งพระพรต พระศัตรุค พระมงกุฎ พระลบ มาตีเมืองคืน ท้าวคนธรรพ์นุราชถูกพระมงกุฎฆ่าตาย

72. ยักษ์ทวยณ์ โอรสท้าวลัสเตียนกับนางรัชดา น้องร่วมครรภ์ของทศกัณฐ์ครองเมืองจารึก แคว้นชนบท เมื่อพญาขรผู้เป็นพี่ชายถูกพระรามฆ่าตายยกทัพมารบแก้แค้น โดยร้ายเวทกำบังกายทั้งม้าทั้งคน แล้วตั้งใจเข้าร่าวีคู่ต่อสู้ พระรามแผลงศรหอกอัคนีवाद ทำให้ม้าทรงของพญาทวยณ์หัวขาดกระเด็น พญาทวยณ์จึงเหาะไปซ่อนตัวในกลีบเมฆ ร้ายเวทหอบหอกให้ถูกเป็นไฟโชติช่วง เรื่องจะแผลงลงมา พระรามแผลงศรพรมหาศรทำลายหอกแก้ว แล้วยังไปตัดเศียรตัดมือพญาทวยณ์สิ้นชีพ

73. ยักษ์ทินสูร(1) เสนาท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน จัดทัพเมื่อท้าวจักรวรรดิรบครั้งสุดท้าย

74. ยักษ์ทินสูร(2) เสนายักษ์ เมืองมหาสิงขร (สมญาภิธาน)

75. ยักษ์นนทก อสูรเทพบุตร อยู่เชิงบันไดเขาไกรลาส ทำหน้าที่ล้างเท้าเทวดาที่ขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร ถูกเหล่าเทวดาหยอกล้อลอบหัวถอนผมจนเกลี้ยงโกรนเป็นเวลาถึงโกฏิปี จึงเจ็บแค้น ทูลขอพรพระอิศวรให้มีนิ้วเป็นเพชร ซึ่งถูกผู้ใดผู้นั้นต้องตาย เมื่อพระอิศวรประสาทพรแล้ว นนทกก็นิ้วให้เทวดาที่หมาหยอกล้อตามเกล็ดตายไปหมด พระอิศวรจึงให้พระนารายณ์ไปปราบ พระนารายณ์แปลงร่างเป็นนางฟ้า ชื่อสุบรรณอัปสรหลอกล้อให้นนทกรำตามด้วยความปฏิพัทธ์ เมื่อรำทำ “นาคาม้วนหาง” นิ้วเพชรซึ่งถูกขา นนทกขาหักล้มลง นางอัปสรคืนร่างเป็นพระนารายณ์นนทกเห็นเช่นนั้นก็ตัดพ้อว่าเพราะคนมีเพียงสองมือจึงแพ้ฤทธิ์พระนารายณ์สี่กร พระนารายณ์จึงสาปให้ไปเกิดเป็นยักษ์มี 10 หน้า 20 มือ พระองค์จะตามไปเกิดเป็นมนุษย์มีเพียงสองมือแต่จะล้างวงศ์ยักษ์ให้หมด แล้วจึงตัดหัวนนทก นนทกไปเกิดเป็นทศกัณฐ์ ลูกท้าวลัสเตียน เจ้าเมืองลงกา

76. ยักษ์นนทการ(1) เสนายักษ์ของกุมภกรรณ ออกรบกับกุมภกรรณในการรบครั้งสุดท้าย ถูกหนุมานฆ่าตาย

77. ยักษ์นนทการ(2) เสนายักษ์ของเมืองลงกา ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปแจ้งแก่แสงอาทิตย์ว่าอินทรีจิตและมังกรกัณฐ์ซึ่งเป็นเชษฐาสิ้นชีวิตแล้ว ให้แสงอาทิตย์ไปช่วยทำศึก

78. ยักษ์นันทการ(3) เสนายักษ์ของท้าวคนธรรพ์นุราช เป็นผู้จัดทัพเมื่อเสด็จประพาสป่ากับ โอรส

79. ยักษ์นันทการ(4) เสนายักษ์ของท้าวจักรวรรดิ เมื่อท้าวจักรวรรดิยกทัพมายึดเมืองลงกา ตามที่ไพนาสुरิวงค์ลอบหนีไปขอความช่วยเหลือได้ใช้ให้हनันทการและวิษณุราชเข้าไปแจ้งแก่ท้าว ทศคีรีวงค์ (พิเภก) ในเมืองลงกาว่าให้ออกมาอ่อนน้อม เมื่อท้าวทศคีรีวงค์ไม่ยอม จึงออกรบกันน นทการเข้ารบในกองทัพท้าวจักรวรรดิ

80. ยักษ์นันทการ(5) เสนายักษ์ของบรรลัญจกร ลูกท้าวจักรวรรดิคู่กับนทสูร นทการถูก อสุรผัดฆ่าตาย

81. ยักษ์นันทการ(6) หรือ นทการสูร ทหารยักษ์ของท้าวมหาบาลเพทาสูร เมื่อยกทัพ มาถึงลงกา ท้าวมหาบาลใช้ให้ไปตามตัวนายค่านมาถามความ จึงทราบวาทศกัณฐ์ตายแล้ว

82. ยักษ์นันทกาล(1) อสุรเทพบุตร เป็นข้าพระอิศวร ทำหน้าที่เฝ้าทวารกำแพงชั้นใน อยู่คนเดียวไม่มีคู่มาเป็นเวลาหมื่นปี เกิดหลงรักนางเทพมาลี ซึ่งเป็นนางสวรรค์ทำหน้าที่เก็บดอกไม้มา ร้อยถวายพระอิศวรจึงเกี่ยวนางโดยการทิ้งดอกไม้ใส่ นางเทพมาลีทูลฟ้องพระอิศวร พระอิศวรจึงสา ปนนทกาลให้เกิดเป็นควายป่าชื่อทรพา และจะต้องตายด้วยฝีมือทรพิผู้เป็นลูก จึงจะพ้นคำสาป กลับมาเป็นนายทวารที่เขาไกรลาสดังเดิม

83. ยักษ์นันทกาล(2) หรือขุนนทกาล เป็นเสนายักษ์ของท้าวอุณาราช ครองเมืองมหา ลิงขร คุมพลห้าพันมารักษาสวนขวัญและสระบัว เมื่อพระราม พระลักษมณ์ และพลวานรมาพำนักที่ สวนแห่งนี้ออกไปจับไล่แต่สู้รบไม่ได้ จึงไปฟ้องท้าวอุณาราช

84. ยักษ์นันทกาลสูร ทหารยักษ์ของท้าวสัทธาสูร ทำหน้าที่จัดทัพเมื่อท้าวสัทธาสูรยกทัพไป ช่วยทศกัณฐ์

85. ยักษ์นันทจักร(1) นายทหารกองหน้าของท้าวอุณาราช

86. ยักษ์นันทจักร(2) ทหารในกองทัพของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ถูกนิลเอกฆ่าตาย

87. ยักษ์นันทจิตร เสนายักษ์ของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ใช้ให้ถือสารไปเฝ้าท้าวสัทธาสูร สหาย รักครองเมืองอัสตงค์ ขอให้มาช่วยรบ

88. ยักษ์นันทไพรี เสนายักษ์ของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ใช้ให้ถือสารไปเฝ้าวิรุณจำบัง โอรสพญา ทูษณ์ ครองกรุงจารึก ขอให้มาช่วย

89. ยักษ์นันทชัย(1) ทหารเอกของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ร่วมกับมหาเมฆ महाกาล จักรสูรรบกับทหารวานรของกองทัพพระพรต 4 คน คือ นิลพัท อสุรผัด นิลเอก นิลนนท์ นนทชัย ถูกนิลเอกฆ่าตาย

90. ยักษ์นันทชัย(2) เสนายักษ์ของท้าวอุณาราช เป็นผู้จัดทัพเมื่อจะรบกับพระราม

91. ยักษ์นันทชัย(1) นายทหารกองทัพพรหมทัตต์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นยกกระบัตรเมื่อ ยกไปรบกับพระอินทร์

92. ยักษ์นนทชักษ์(2) นายทหารของเท้ามาลีวราช คู่กับคนธรรพ์ (คู คนธรรพ์)
93. ยักษ์นนทสูร(1) ทหารยักษ์ของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ใช้ให้นาราชสารไปเฝ้าพญาตรีเมฆ โอรสพญาตรีเศียร ครองเมืองมัชชวารี ผู้เป็นหลานให้มาช่วยรบกับพระราม
94. ยักษ์นนทสูร(2) ทหารยักษ์ของบรรลัยจักร โอรสท้าวจักรวรรดิ คู่กับนทการ เมื่อรบกับทหารพระราม ถูกนิลพิทฆ่าตาย
95. ยักษ์นนทสูร(3) ทหารยักษ์ของวิรุญจำบัง ทำหน้าที่จัดทัพ เมื่อวิรุญจำบังจะไปช่วยทศกัณฐ์รบ
96. ยักษ์นนทสูร(4) ทหารยักษ์ของโมชราพ รับคำสั่งไปจับนางพิรากวน และไววิกโอรสของจำเริญครวนชื่อคาไว้ รอนำพร้อมกับฆ่าพระรามพระลักษมณ์ เพราะโหรทำนายว่าไววิกจะได้เป็นผู้ครองเมืองบาดาลต่อไป
97. ยักษ์นนทวิก รักษาสถเมืองลงกา ลูกมารีศกับนางเจษฎา หลานทศกัณฐ์เป็นที่วายุเวท ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปพร้อมกับวายุเวท ไปเฝ้าท้าวโมชราพเจ้าเมืองบาดาล ขอให้มาช่วยรบ นนทวิกมีม้าชื่อนิลพาหุ
98. ยักษ์นนทพิศตร์ โอรสท้าวจักรวรรดิ น้องบรรลัยจักร ลาบิดาไปทำพิธีบำเพ็ญตะบะที่เขา มารันทีร์ ตั้งแต่อายุ 10 ปี หวังจะให้พระอิศวรประทานเทพอาวุธ แต่อายุได้ร้อยปีปลายแล้วก็ยังไม่สำเร็จ เกิดอศรรู้อ้อนรุ่มกุ่มใจ สั่งทหารถึงพระบิดาจึงลาพรตกลับเมือง เมื่อเข้าฝากนางวัชนิสูร ซึ่งเป็นมารดา จึงทราบเหตุสงคราม และทราบว่าสุริยาภพและบรรลัยจักรซึ่งเป็นที่ชายเสียชีวิตในการรบ จึงไปเฝ้าท้าวจักรวรรดิขออนุญาตแก้แค้น ถูกพระสัตรุดฆ่าตาย
99. ยักษ์นนทชักษ์ เสนายักษ์ของทศกัณฐ์เป็นขกกระบัตร์เมื่อครั้งอินทรชิตยกไปรบกับพระอินทร์
99. ยักษ์นนททา ชายาท้าวคนธรรพ์นุราช
100. ยักษ์นิลกายสูร ทหารยักษ์ในกองทัพของทศคีรีวัน ทศคีรีธรร คู่กับไวกาสูร เมื่อพญาชักษ์ทั้งสองตายแล้ว ทศกัณฐ์ขอให้ช่วยรบ เมื่อทศกัณฐ์ตาย จึงกลับไปทูลท้าวอัศรรณมารา
101. ยักษ์บรรลัยกัลป์ ลูกทศกัณฐ์กับนางกาลอัคคี ซึ่งเป็นนาค เมื่ออายุได้ 5 ขวบ พระยานาคซึ่งเป็นตาออกไปเลี้ยงในพิภพนาค จนเติบโตใหญ่ให้ทำพิธีกรรมชุบตัวแช่น้ำว่านเจ็ดปีเจ็ดเดือน จนมีฤทธิ์ยิ่ง วันหนึ่งฝันว่ามีเทวดา 4 กร ถือพระขรรค์คมกล้ามาหักคอ และแหะเอาดวงวิญญาณไป เมื่อตกใจตื่นขึ้นถูกคิดถึงบิดา จึงลาพระยานาคไปเยี่ยมทศกัณฐ์และนางกาลอัคคี เมื่อแทรกผ่านดินมาจนถึงลงกา ได้เฝ้านางกาลอัคคีจึงทราบว่าทศกัณฐ์สิ้นชีวิตแล้ว บรรลัยกัลป์ตามไปแก้แค้น โดยนางกาลอัคคีมอบสรพระพรหมมีฤทธิ์เป็นไฟกรดให้เป็นอาวุธ พระรามให้หนุมานไปรบ ตอนแรกหนุมานแปลงร่างเป็นควายคิดหล่ม ล่อให้บรรลัยกัลป์ช่วยจุดถึงสองครั้งเพื่อตัดกำลัง แล้วจึงทำรบแต่ไม่สามารถเอาชนะได้ จึงหนีหลบไปแปลงร่างเป็นลิง เมื่อสู้กันอีกก็แสดงตัวว่าเป็นหนุมาน แต่ก็ยังไม่สามารถเอาชนะบรรลัยกัลป์ได้ เพราะจากการที่ชุบว่านทำให้บรรลัยกัลป์ตัวลื่นจับไม่ติด หนุ

มานจึงนิมิตรูปมาขยไไว้ต่อสู ส่วนตัวนั้นเหาะไปถามวิธีฆ่าบรรลัยกัลป์จากพระฤทธิพิศที่เขามรกด พระฤทธิไปรยฝุ่นทรายให้เห็นเป็นนัย หนุมานจึงเหาะกลับมารบต่อ เอาฝุ่นทรายซัดใส่บรรลัยกัลป์ จึงสามารถจับตัวได้ คัดหัวมาถวายพระราม

102. ยักษ์บรรลัยจักร โอรสท้าวจักรวรรดิ เมืองมลวัน น่องร่วมครรภ์ของสุริยาภพ มีศร เหาพคเป็นอาวุธ เมื่อสุริยาภพลันชีวิต บรรลัยจักรออกรบ รบครั้งแรกไม่ชนะ บรรลัยจักรขอลาไป ทำพิธิกะลาไฟ 3 วัน ที่เขาจักรวาลเพื่อขุบศรเหาพคให้มีฤทธิ์ปราบได้ทั่วพิศ มารกระบิลออกรบขัด คาทพิไว้ก่อน ให้อสุรผัดและองคคไปทำลายพิธิ เมื่อรบครั้งที่สองบรรลัยจักรขว้างจักรกรคชื่อเมฆ สุร เกิดเมฆปิดดวงอาทิตย์จนมืดมิดไปหมด แล้วแผลงศรเหาพคเป็นเหารัดตัวพระสัตรีคพาขึ้น เมฆ บรรลัยจักรเปลื้องผ้าโพกหัว ร่ายมนต์เกิดเป็นหุ่นพยนต์รูปกายอสุรไว้ต่อสู แล้วบรรลัยจักร เหาะขึ้นฟ้าตามเหาไป พบราหูทหารของท้าวมลวันทำหน้าที่คุมพลยักษ์หนึ่งโกฏิตระเวนยามบน อากาศ จึงฝากให้ราหูดูแลพระสัตรีคแล้วลงมาเฝ้าทศกัณฐ์ พิเภกบอกทองแก่ให้พระพรคแผลงศร ทำลายจักรกรคและผ้าพยนต์ แล้วให้ศุกรีพ หนุมาน องคค นิลพิท ไปฆ่าราหู พาพระสัตรีคกลับมา เมื่อราหูไปแจ้งเหตุแก่บรรลัยจักร ถูกลงโทษตัดศีรษะประจาน ในการรบครั้งที่สาม บรรลัยจักรต่อสู เป็นสามารถยังเอาชนะไม่ได้ จึงหนีขึ้นไปแอบบนเมฆ พระพรคแผลงศรพหมาสตร์ตัดศีรษะ บรรลัยจักรสิ้นชีวิต

103. นางยักษ์เบญจกาย ลูกสาวพิเภกกับนางศรีชฎา ทศกัณฐ์ให้แปลงร่างเป็นนางสีดา คาย ลอยน้ำมาติดที่ท่าที่พระรามลงศรง เพื่อให้พระรามเลิกทัพกลับไป หนุมานพิศูจนได้ว่าไม่ใช่สีดา จริงโดยเอาขึ้นเผาไฟ นางเบญจกายทนร้อนไม่ไหวก็เหาะหนี หนุมานจับตัวมาถวายพระราม เมื่อ ทรบว่าเป็นลูกพิเภก ก็ให้พิเภกพิพากษาเอง พิเภกให้ประหารชีวิต แต่พระรามขกโทษให้ ให้หนุ มานพาไปส่งที่ลงกา นางจึงได้เป็นเมียหนุมาน มีลูกชื่อ อสุรผัด

104. ยักษ์ปทุตพันต์ อสุร อยู่ในถ้ำแก้วมณี เขาสุรگانต์ มีฤทธิ์อำนาจมากวันหนึ่งเหาะขึ้น สวรรคไปเพื่อฆ่าพระอินทร์ เพื่อจะได้เซษขมนางสวรรคเมื่อถึงสวรรคก็ราวีชาวสวรรค เหล่าเทวดา นางฟ้าพากันไปฟ้องพระอินทร์พระอินทร์เห็นว่าไม่ควรที่พระองค์จะปราบยักษ์สามัญด้วย พระองค์เองจึงให้รดแก้วลงไปรับท้าวศรคมาปราบ นางโคยเกษิตามขึ้นไปด้วย ในระหว่างการรบ รถที่นั่งท้าวศรคเพล่าหัก นางโคยเกษิใช้แขนนางสอดแทนเพลารคเพื่อให้ท้าวศรคสังหารยักษ์ได้

105. ยักษ์ปโรต อสุรเทพบุตรอยู่บนสวรรค เห็นนางเมขลาถือแก้วมณีออกจากวิมานมาเที่ยว ฝือนร้อนรำทำเพลง เกิดใจโลกอยากได้แก้วมณี จึงออกจากวิมานไล่ตามนาง นางเมขลาแกล้งหลอก ล่อ ฝายรามสุรกำลังท่องเที่ยวไปในท้องฟ้า เห็นนางเมขลาชูดวงแก้วล่อหลอกปโรตยักษ์เกิดความ อยากได้แก้วมณี ของนางอัสพรเช่นกัน จึงแวงกระบองเพชรไล่ตามนาง นางเมขลาล่อปโรตมาพบ รามสุร แล้วขั้วเข้าหลอกล่อให้ยักษ์ทั้งสองไล่ตามไขว่คว้าดวงแก้ว ขณะนั้นพระพรคเสด็จมากกลาง ป่า เห็นท้องฟ้ามืดมนอนธกาล ฝนตกน้ำท่วมป่า พายุใหญ่พัดเอาต้นไม้หักโค่น ทรงกริ้ว พระพรค จะแผลงศร พิเภกห้ามไว้มิให้กริ้วโกรธปโรตยักษ์หาเพราะประเวณีเป็นธรรมดาโลก และเมื่อพระ

พริณออกจากวิมานก็จะเกิดฝนตกเป็นที่อาศัยแก่ฝูงสัตว์ทั่วโลก ให้พระพรตเมตตาสั่งสรไปไล่ฝนให้ตกไกลๆ เพื่อจะไม่ลำบากการเดินทาง เมื่อพระพรตแผลงศร โปรศรามศร และนางเมฆลาก็หนีไป

106. ยักษ์ปีกหลั่น ยักษ์ฝ่าสะระโบทกษณิ เดิมเป็นเทวดารับใช้พระอิศวรเป็นผู้กับนางฟ้าชื่อ เกศรมาลา จึงถูกสาปให้เกิดเป็นยักษ์ ชื่อปีกหลั่นทำหน้าที่ฝ่าสะระโบทกษณิของพระอิศวร เมื่อใดพบทหารพระรามลูกกายจ้งหันสาป เมื่อครั้งหนุมาน องคต ชมพูพาน ไปถวายแหวนนางสีดามา นอนพักที่นี่ ปีกหลั่นตั้งใจฆ่าพญาวานรทั้งสาม องคตตื่นขึ้นมารบกันเมื่อรบแพ้องคตจึงเล่าความให้ ฟัง องคตลูกกายก็หันคำสาป กลับขึ้นสวรรค์ตามเดิม

107. ยักษ์เปาวนาสูร เสนายักษ์ผู้ใหญ่ของทศกัณฐ์ ทำหน้าที่จัดทัพเวลาทศกัณฐ์จะเสด็จยังที่ต่างๆ เมื่อหนุมานฆ่าท้าวมหาบาลเทพาสูร เจ้าเมืองบาดาลได้ พิเภกให้ไปรั้งเมืองไว้ จนกระทั่ง ภายหลังพญากันนุชิต บุตรอินทรชิต ได้ครองเมือง

108. ยักษ์ผีเสื้อสมุทร ยักษ์ผู้หญิง ร่างกายใหญ่โต ทศกัณฐ์ให้ทำหน้าที่ป้องกันเมืองลงกา ด้านมหาสมุทร ไม่ให้ข้าศึกข้ามทะเลมาได้ หนุมานรบกับผีเสื้อสมุทรเมื่อจะข้ามไปลงกาเพื่อถวายแหวนให้นางสีดา ผีเสื้อสมุทรอ้าปากหมายจะกลืนกิน หนุมานแผลงฤทธิ์เข้าไปในปากนางผีเสื้อสมุทรอ้าปากหมายจะกลืนกิน หนุมานแผลงฤทธิ์เข้าไปในปากนางผีเสื้อ แล้วออกมาทางหูขวา กลับเข้าไปใหม่ทางหูซ้าย ลงมาที่ห้องแล้วเอาตรีเพชรเชือดเท้าแหวะได้ ตัดมือตัดเท้าขว้างไปเป็นเหยื่อปลา

109. ยักษ์พิทกัน นายทหารกองทัพพรหมพักตร์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นกองขันเมื่อยกไปรบกับพระอินทร์

110. ยักษ์พิทกาล(1) ทหารอินทรชิต เป็นผู้คุมทหารจัดสร้างโรงพิธีที่ได้ค้นกร่าง ริมหาดมณีมรกตเพื่อให้อินทรชิตทำพิธีชุบศรพรหมาศร

111. ยักษ์พิทกาล(2) ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวกนธรรพบุรุษ

112. ยักษ์พิทกาลวิ ทหารยักษ์ในกองทัพกุมภกรรณ ออกรบครั้งที่กุมภกรรณใช้หอกโมกษศักดิ์รบกับพระลักษมณ์ ถูกสุรگانค์ฆ่าตาย

113. ยักษ์พิเภก โอสรท้าวลัสเตียนกับนางรัชฎา เป็นน้องร่วมไส้ทศกัณฐ์มีเมียชื่อนางตรีชฎา เป็นพี่น้องนางเบญจกาย ซาคีก่อนคืนเวสสุวรรณเทพบุตร พระอิศวรให้มาเกิดเป็นไส้ศึกให้แก่พระราม มีความรู้ทางโหราศาสตร์ และมีความรอบรู้ว่ามีใครเป็นผู้ที่ยกทัพมา ควรส่งใครไปสู้รบดวงชะตาเข้าศึกเป็นอย่างไร และหากฝ่ายพระรามถูกอาวุธของศัตรู จะแก้ไขรักษาด้วยวิธีใด เมื่อทศกัณฐ์ลักพานางสีดามา เกิดฝันร้าย พิเภกแนะนำให้ส่งนางสีดาคืน ทศกัณฐ์กริ้วให้บริวารฆาตและขับออกจากเมือง พิเภกจึงไปขอยุ่กับพระราม และใช้ความรู้ของตนทำประโยชน์แก่ฝ่ายพระรามมากจนเอาชนะฝ่ายยักษ์ได้ เมื่อเสร็จศึกลงกาพระรามอภิเษกให้เป็นเจ้าเมืองลงกา นามว่าทศคีรีวงศ์ ให้นางตรีชฎาเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางมณโฑเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย นางมณโฑคลอดโอรสชื่อ ไพนาสูริ

ขวงส์ พิเภกคิดว่าตนเป็นลูกของตน จนไพนาสูริยวงศ์ก่อกบฏโดยลอบไปขอความช่วยเหลือจากท้าวจักรวรรดิ สหายของทศกัณฐ์ให้มาชิงเมือง พิเภกถูกจองจำ พระพรตพระศัตรุช่วยปราบกบฏให้ราบคาบ เมื่อพระพรตพระศัตรุคเดินทางไปรบกับท้าวจักรวรรดิที่เมืองมลิวัน พิเภกเดินทางไปด้วยเพื่อช่วยเหลือการรบเช่นเดียวกับที่ช่วยศึกลงกา เมื่อเสร็จศึกมลิวันแล้วจึงกลับมาครองลงกาตามเดิม

114. ยักษ์พิรากวน ธิดาท้าวมหายม พี่สาวของไมยราพ เป็นแม่ของไววิก เมื่อไมยราพฝันว่ามีควานน้อยส่องแสงสว่างจนกลบแสงจันทร์โหราทำนายว่าไววิกจะได้ครองเมืองบาดาล ไมยราพจึงให้จับสองแม่ลูกใส่ครุไว้ แล้วรอให้จับพระรามพระลักษมณ์ได้จะฆ่าพร้อมกัน เมื่อสะกนิตราเอาตัวพระรามพระลักษมณ์มาใส่กรงเหล็กไว้ที่คงคาลได้ ใช้ให้นางพิรากวนทำหน้าที่ตักน้ำใส่กระทะใหญ่เพื่อที่จะดัมพระราม พระลักษมณ์ นางพิรากวนและไววิกพร้อมกัน การเข้าออกเมืองบาดาลมีการตรวจตราเข้มงวดมาก มีนายประตูคอยขังน้ำหนักผู้เข้า-ออกไม่ให้หนักเบากว่าเดิม ผู้ที่เหาะไปจะถูกจักรกรดถึงแก่ความตาย หนุมานจึงแปลงร่างเป็นไขบัวดิศขาบสไบนางพิรากวนไป เมื่อขึ้นขังน้ำหนัก คั้นขังหัก นางก็บอกทหารยามตามที่หนุมานสอนไว้ว่าคั้นขังหักลงเองเพราะเก่าแก่โบราณ หนุมานจึงไปช่วยพระรามพระลักษมณ์และไพร่พล ตลอดจนฆ่าไมยราพตายได้ เมื่อเสร็จศึกหนุมานทูลขอให้ไววิกลูกนางพิรากวนครองเมืองบาดาลและให้มังจณู ลูกชายหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา ซึ่งไมยราพเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมเป็นอุปราช

115. ยักษ์พิราพ อสูรเทพบุตร อยู่เชิงเขาสักรรณ มีฤทธิ์มากเพราะพระอิศวรแบ่งกำลังของพระสมุทและพระเพลิงให้ และประทานป่าให้พิราพทำอุทยาน พิราพได้ค้นชมหมู่พวาทองมาปลุกกำขัณฑ์หารเฝ้าสอนให้ดูแลรักษาต้นไม้ไม่ให้ตาย และหากมีมนุษย์หรือสัตว์ใดมาเก็บกินให้จับตัวไว้ เมื่อพระรามบวชเป็นฤๅษีเดินคดตามคำทูลของนางไภยเกษีต่อท้าวทศรถลักเข้าไปในสวนของพิราพโดยไม่รู้ จึงสู้รบกับทหารยักษ์ที่เฝ้าสวนเมื่อพิราพไปที่ชุมสววรรค์ครบเจ็ดวัน กลับมาเห็นต้นไม้หักโค่นและไพร่พลล้มตาย ทราบว่าเป็นฝีมือพระรามก็กริ้วโกรธ ร่ายมนต์กำบังกายตามไป เมื่อเห็นนางสีดาเกิดจิตปฏิบัติ บันดาลให้อากาศมีคมแล้วลักนางไป พระรามแผลงศรให้เป็นดวงอาทิตย์ส่องสว่าง แล้วตามไปรบกับพระรามแผลงศรฆ่าพิราพตาย

116. ยักษ์เพชรวิ ทหารยักษ์ในกองทัพทศกัณฐ์ ถูกสุรगานต์ฆ่า

117. ยักษ์เพชรารุท ทหารยักษ์ในกองทัพทศกัณฐ์ ถูกสุรเสนฆ่า

118. ยักษ์เพชรรา เสนายักษ์ของท้าวจักรวรรดิ ออกมารบขัดตาทัพให้ท้าวไวคาลไปทำพิธีบูชาพระบองดาล 3 ราตรี พระพรตให้องคตไปรบ ถูกองคตฆ่าตาย

119. ยักษ์เพทาสูร สร้อยชื่อท้าวมหาบาล บางแห่งเป็น เทพาสูร (ลุมหาบาล)

120. ยักษ์ไพจิตราสูร พญายักษ์ เป็นเจ้าพิภพอสูรอยู่ระหว่างเขาศรีภูฏได้เขาพระสุเมรุ เป็นเพื่อนรัก 1 ใน 7 คน ของทศกัณฐ์

121. ยักษ์ไพนาสูริยวงศ์ โอรสองค์สุดท้ายของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ คลอดเมื่อทศกัณฐ์สิ้นชีวิตแล้ว พิเภกขึ้นครองเมืองลงกา โดยนางมณโฑเป็นนมเหยื่อฝ่ายซ้าย พิเภกและไพนาสูริยวงศ์จึง

ต่างคิดว่าเป็นพ่อลูกกัน จนเมื่อไพนาสุริยวงศ์อายุได้ 13 ปี วรรณีสูริยวงศ์ซึ่งเป็นที่เลื่อง บอกรู้ความจริงว่าเป็นลูกทศกัณฐ์ และอุให้ไปขอความช่วยเหลือจากท้าวจักรวรรดิ ไพนาสุริยวงศ์จึงอ้างกับท้าวทศกัณฐ์ว่าไปเรียนศิลปศาสตร์จากพระกาลดาบส แล้วลอบไปเมืองมลิวันขอให้ท้าวจักรวรรดิช่วยเมื่อท้าวจักรวรรดิยกเมืองลงกาคืนได้ ให้จงจำพิเภกไว้ แล้วแต่งตั้งให้ไพนาสุริยวงศ์ครองเมืองให้ชื่อว่า ทศพิน พร้อมกับประทานศรบรรลัษจักรวาล เมื่อพระพรต พระสัตรีคชกัทพมารบ นางมณโฑห้ามปรามให้ยอมอ่อนน้อม ทศพินไม่เชื่อออกรบ ถูกอสุรผัดจับตัวได้พร้อมวรรณีสูริยวงศ์ สุคริพได้สวนหาความจริงแล้วให้เอาตัวทศพินกับวรรณีสูริยวงศ์ไปประจานทั่วเมืองก่อนประหารชีวิตฐานเป็นกบฏ

122. ยักษ์ภัทรจักร(1) ทหารยักษ์เมืองจักรวาล ท้าวมหาบาลใช้ไปทูลพิเภกให้มาเฝ้า

123. ยักษ์ภัทรจักร (2) เสนาผู้ใหญ่ของท้าวไวฑลดาบส เจ้าเมืองพิชัยกูร

124. ยักษ์ภานุราช เสนายักษ์ของทศกัณฐ์ เมื่อพระรามจองถนนข้ามมาลงกาได้ทศกัณฐ์ให้ภานุราชนิรมิตป่าอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำท่าผลาหารเพื่อล่อกองทัพทหารฝ่ายพระราม แล้วนิรมิตกายให้ใหญ่เหมือนช้าง ผิงตัวเองอยู่ใต้ดินเท้าเหยียบพื้นหิน สองมือดันพื้นดินไว้ คอยรอท่าว่าเมื่อใดกองทัพพระรามมาตั้งอยู่บนพื้นป่าที่นิรมิตไว้ก็จะพลิกแผ่นดินคว่ำให้ตายทั้งหมด พิเภกกราบทูลพระรามว่าบริเวณเขามกรคดไม่มีป่า น่าจะเป็นอุบายทศกัณฐ์ พระรามให้หนุมานและประคนธรรพไปสำรวจดู หนุมานแทรกพื้นดินลงไปดู พบภานุราช คอสู้กัน ภานุราชถูกหนุมานตัดเศียรไปถวายพระราม

125. นางยักษ์มณฑา ชายาท้าวมหาบาลเพทาสูร เจ้าเมืองจักรวาล

126. นางยักษ์มลิกา มเหสีท้าวจตุรพักตร์ เจ้าเมืองลงกา มารดาท้าวลัสเตียน

127. ยักษ์มหากาย(1) ทหารของท้าวสหมลิวัน เจ้าเมืองบาดาล เป็นผู้นำสารมาทูลขอให้ท้าวลัสเตียนไปช่วยรบกับพญากาลนาทที่ยกทัพมาตีเมืองบาดาล

128. ยักษ์มหากาย(2) ทหารเอกของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ร่วมกับมเหษิน นนทยักษ์จักรสูร รบกับทหารวานรของกองทัพพระพรต 4 คน คือ นิลพัท อสุรผัด นิลเอก นิลนนท์ มหากาล ถูกอสุรผัดฆ่าตาย

129. ยักษ์มหาบาลเพทาสูร เจ้าเมืองจักรวาล ชายาชื่อมณฑา เป็นเพื่อนรักของทศกัณฐ์ ยกทัพมาเยี่ยมเขียนจึงได้ทราบข่าวทศกัณฐ์สิ้นชีวิตแล้ว พิเภกขึ้นครองเมืองลงกา ท้าวมหาบาลกริ้วโกรธให้เสนาไปแจ้งข่าวให้พิเภกมาพบที่ด่านพระเนคร พิเภกไม่ยอมไปอ่อนน้อม พอดีพระรามนิรมิตผืนและส่งพระแสงศรมาคู่เหตุร้ายดี พิเภกจึงฝากสารขอความช่วยเหลือไปกับพระแสงศร พระรามให้หนุมานไปช่วยรบ พิเภกยกทัพออกไปรบกับท้าวมหาบาล หนุมานแอบดูอยู่บนก้อนเมฆ เมื่อเห็นพิเภกพลีขี้ผึ้งให้เหล่าลิงเหาะลงไปสู้กับท้าวมหาบาล หนุมานจับฉีกแขนขาขว้างไปถูกเขามกรคด ท้าวมหาบาลก็ไม่ตาย ร่างกายติดกันคังเคิม พิเภกจึงบอกรู้ว่าท้าวมหาบาลได้พรจากพระอิศวรให้ฆ่าไม่ตาย จะให้ตายต้องแหะเอาดวงใจ ไปขยี้ให้แหลกจึงตายได้

130. ยักษ์มหาเมฆ ทหารเอกของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน ร่วมกับมหากาล นนทยักษ์ จักรสูร รบกับทหารวานรของกองทัพพระพรต 4 คน คือ นิลพัท อสุรผัด นิลเอก นิลนนท์ มหาเมฆถูกนิลพัทฆ่าตาย

131. ยักษ์มหาขันธ์ หรือมหาขม โอรสท้าวสหมลิวัน ขึ้นครองเมืองบาดาลแทนบิดา นามว่าท้าวศากยวงศ์ มเหสีชื่อจันทประภา บุตรีชื่อนางพิรากวน โอรสชื่อไมยราพ เมื่อครองราชย์มาห้าหมื่นปี จะสิ้นชีวิตได้สั่งความไว้แก่อัครราชาว่า ท้าวสหมลิวันผู้เป็นบิดาสั่งไว้ไม่ให้กบตกัญธุ์ ให้พระราชยาบอกลูกหลานปฏิบัติตามสืบต่อไป

132. ยักษ์มหาณภพ แม่ทัพของอินทรีจิต เมื่อออกรบครั้งแรกกับพระลักษมณ์

133. ยักษ์มหิตัน อมาตย์ผู้ใหญ่เมืองลงกา จัดทัพให้วิรุณมุข ลูกวิรุณจำบัง เมื่อทศกัญธุ์ให้วิรุณมุขราชจัดดาทัพระหว่างอินทรีจิตทำพิธีชুবศรนาคบาศ

134. ยักษ์มโหทร เสนาผู้ใหญ่ของเมืองลงกา

135. ยักษ์มัจฉวน นายด่านเมืองมลิวันของท้าวจักรวรรดิ หนึ่งในจำนวน 2 คน คุมพลเก้าโกฏิทำหน้าที่รักษาด่านชั้นนอกซึ่งเป็นด่านเพลิงกรด ถูกหนุมานฆ่าตาย

136. ยักษ์มังกรกัญธุ์ โอรสพญาขรกับนางรัชฎาสูร ครองเมืองโรมคัล คือทรีพีมาเกิด เป็นพี่ชายร่วมท้องกับแสงอาทิตย์ ครั้งอินทรีจิตไปทำพิธีชুবศรนาคบาศ ทศกัญธุ์ให้ออกรบจัดดาทัพ มีอาวุธ คือ จักรแก้วของพระพรหม ซึ่งพระรามทำลายด้วยศรพลาชวาท และมีศรซึ่งตัดเกราะพระรามเข้าได้ พระรามทำลายด้วยศรพาลจันทร์ เมื่อถูกพระรามทำลายอาวุธและไพร่พลหมด ได้เหาะหนีขึ้นไปบนท้องฟ้า เนรมิตรูปของคนไว้เต็มท้องฟ้าจนไม่รู้ว้างไหนคือมังกรกัญธุ์ และร้ายเวทให้เกิดถ่านเพลิงตกมาจากท้องฟ้าทั่วไปหมด พระรามจึงแผลงศรพรหมาศศรไปสังหารมังกรกัญธุ์เสียขาด

137. ยักษ์ไมยราพ โอรสท้าวขมยักษ์กับนางจันทประภา มีน้องสาวชื่อนางพิรากวน เมื่อพ่อตาย ขึ้นครองเมืองบาดาล เรียนวิชาอดดวงใจได้ มียาทาตัวให้ผู้อื่นมองไม่เห็น และมีกล็องปีทมราช (ปิงรำมราช) หลังจากสุกรีพหักฉัตร ทศกัญธุ์ให้ตามไมยราพมาช่วยรบ ไมยราพทะนงตนว่ามีฤทธิ์ จึงช่วยทศกัญธุ์ต่างๆ ที่มารดาเล่าให้ฟังว่าท้าวสหมลิวันผู้เป็นปู่ สั่งไว้หนักหนาว่าไม่ให้ลูกหลานคบกับทศกัญธุ์ เพราะเป็นยักษ์พาลเถร นอกจากนี้ยังตั้งว่าพระรามคือนารายณ์อวตารไม่มีใครสู้ได้ก่อนยกทัพไปรบ ไมยราพให้จงจ่านางพิรากวน และไววิกผู้เป็นหลานเพราะโอรสทำนายว่าจะเป็นผู้ครองเมืองบาดาล เมื่อไปถึงเขามรคตไมยราพแปลงร่างเป็นลิงน้อยเข้าไปปะปน จึงรู้ว่ามี การตรวจตราอย่างเข้มงวดจนกว่าท้องฟ้าจะสว่าง ซึ่งเป็นเวลาที่พระรามพันเคราะห์ตามคำทำนายของพิเภก ไมยราพจึงเหาะขึ้นไปบนเขาไกรลาสกวัดแกว่งกล็องปีทมราชเป็นประกายดาวสว่างไสว ทำให้เหล่าทหารวานรคิดว่าสว่างแล้ว จากนั้นไมยราพเอายาสะกดใส่กล็องเป่า ทำให้พระลักษมณ์พิเภก และวานรทุกตัวหลับ แล้วจึงอุ้มพระรามซึ่งอยู่ในปากหนุมานพาลงไปยังบาดาล ให้เอาพระรามใส่กรงเหล็กไว้ที่คงคาล แล้วตั้งนางพิรากวนตักน้ำใส่กระทะเพื่อจะต้มพระรามพร้อมกับไว

ยวิก หนุมานตามลงไปยังบาดาล โดยลอคลงไปตามก้านบัวซึ่งมีดอกใหญ่เท่ากงรถ เมื่อถึงเมืองบาดาลผู้กับอสูรที่เฝ้าด่าน สังหารช่างางอนสูงใหญ่ ทำลายเขาที่กระทบกันเป็นเพลิงกรดตลอดเวลา นำฝูงยุงตัวเท่าคางคาวแม่ไก่ หนุมานได้พบมัจฉานุซึ่งไมยราพเอามาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ให้อยู่ในสระใหญ่หน้าเมืองได้รู้ว่าเป็นพ่อเป็นลูกกัน หนุมานหาทางเข้าเมืองโดยแปลงร่างเป็นโยบัวติดชายสไบนางพิราควนเข้าไป แล้วอุ้มพระรามซึ่งยังนิทรอยู่ในกรงขังหะขึ้นไปในถ้ำนพมาศที่เขาสุรกานต์ ผากเทพเทวาให้ดูแล จากนั้นกลับไปอยู่กับไมยราพ รบกันอย่างไร้ที่ฆ่าไม่ตาย หนุมานจึงถามนางพิราควน นางบอกว่าไมยราพลอคดวงจิตเป็นแมลงภู่งูทองใสกล่องซ่อนไว้ที่เขาตรีภูฏ หนุมานจึงเนรมิตร่างให้สูงใหญ่ เท้าซ้ายเหยียบบอกไมยราพไว้ เท้าขวาทะยานไปยังเขาตรีภูฏ ล้างกล่องดวงใจของไมยราพขี้นเป็นจุม แล้วตัดเศียรพร้อมกัน

138. ยักษ์มารกระบิล หรือ มารกระบิล เสนายักษ์เมืองมลิวัน ท้าวจักรวรรดิให้ออกรบขัดดาทัพเมื่อคราวบรรลัษจักรไปทำพิธีชุบศรเหราพทที่เนินจักรวาลเป็นเวลา 3 วัน ถูกนิลพัทฆ่าตาย

139. ยักษ์มารนุราช ลูกท้าวลัสเตียน เกิดแต่นางวระประไพ ครองเมืองโสฬสนคร

140. ยักษ์มารีศ รากษสแห่งกรุงลงกา ลูกนางกานาสูร น้องสาวหุ เมื่อนางกานาสูรมารดาเสียชีวิต สาวหุและมารีศไปรบแก้แค้น พระรามฆ่าสาวหุตาย มารีศหนีไปพึ่งทศกัณฐ์ที่เมืองลงกา เมื่อทศกัณฐ์หลงรักนางสีดาใช้ให้มารีศแปลงร่างเป็นกวางทองไปล่อ ทศกัณฐ์จะได้ลักตัวมา มารีศไม่เต็มใจทำ และทูลทัดทานทศกัณฐ์ว่าทำผิดทำนองคลองธรรม ทศกัณฐ์กริ้วโกรธ มารีศรู้ตัวว่าจะต้องตาย ผากฝั่งลูกเมียไว้ เมื่อพระรามรู้ว่าเป็นกวางทองแปลงจึงแผลงศรสังหาร ก่อนตายมารีศทำอุบายร้องเป็นเสียงพระราม เรียกให้พระลักษมณ์มาช่วย พระลักษมณ์จึงทิ้งนางสีดาไว้เพียงลำพัง ทศกัณฐ์มาลักตัวไปได้

141. ยักษ์มูลพลัม อุปราชเมืองปางตาล น้องของสหัสเดชะ เจ้าเมืองปางตาล เป็นสหายรักของทศกัณฐ์ยกทัพไปช่วยรบกับพระราม โดยสหัสเดชะพี่ชายไปด้วย มีอาวุธคือหอกแก้ว คทา จักรกรด ครั้งหนึ่งพุ่งหอกปักอกพระลักษมณ์ หนุมานถอนออกได้ แล้วเนรมิตกายสูงเท่ากับรถทรงของมูลพลัม ให้พระลักษมณ์ประทับเหนือบ่าเข้าต่อสู้เมื่อพระลักษมณ์ทำลายอาวุธไปหมด หักเอาขอกฎเขามาทุ้มใส่พระลักษมณ์แผลงศรประหาร

142. ยักษ์เมฆนาท เสนายักษ์ของพญาไมยราพ เจ้าเมืองบาดาล ไปพร้อมกับตรีทัพ เพื่อทูลข่าวให้ทศกัณฐ์ทราบว่หนุมานฆ่าพญาไมยราพตายแล้วและช่วยพระรามไว้ได้ ทั้งยังยกไวยวิกให้ครองเมืองบาดาล (คู ตรีทัพ) บางครั้งเรียก เมฆวัต

143. ยักษ์เมฆลา สารดิษบริดของท้าวสหัสเดชะ เมืองปางตาล

143. ยักษ์เมฆวัต คู เมฆนาท

144. ยักษ์เมฆสุร ทหารของสุริยาภพ แปลงร่างเป็นเขาใหญ่เท่าเขาจักรวาล 7 ชั้น ล้อมกองทัพไว้ ไม่ให้ทหารฝ่ายพระสัตุรุดโจมตี เพื่อให้สุริยาภพทำพิธีเสกหอกเมฆพัทให้สำเร็จ พระสัตุรุดแผลงศรฆ่าตาย

145. ยักษ์ยามลิวัน ลูกอินทรีซิดกับนางสุวรรณกันยุมา เป็นพี่น้องร่วมครรภ์ด้วยกัน
 ยุเวก เป็นไส้ศึกให้เมื่อพระพรตพระสัตรีขุดกัณฑ์มาปราบท้าวทศพิน(ไพบนาสุริยวงศ์) ซึ่งเป็นกบฏ
 ช่วยอสุรผัดจับตัวท้าวทศพินไปถวายพระพรต เมื่อเสร็จศึกมลิวันแล้ว ได้เป็นพญาวันยุพัตร์ เจ้า
 เมืองกูรราชในบาดาล

146. ยักษ์รณพัคค์ โอรสองค์โตของทศกัณฐ์กับนางมณฑา พื้นนางสีดา และไพบนาสุริยวงศ์
 เมื่ออายุ 14 ปี ไปเรียนศิลปศาสตร์กับพระโคบุตรณัฐรู้พระเวทชื่อมหากาลอัคคี ซึ่งหากบฏพาพระเป็น
 เจ้าทั้งสามครบ 7 ปี จะเรื่องฤทธิ์มาก เมื่อครบ 7 ปี พระอิศวรประทานศรพรหมศาสตร์ และพระเวท
 ให้แปลงร่างเป็นพระอินทร์ได้ พระพรหมประทานศรนาคนาศและให้พระว่าจะตายก็ให้ตายกลาง
 อากาศ หากศรระตกถึงพื้นโลกจะลุกไหม้ ด้วยไฟกลปี ต้องนำพานแก้วของพระพรหมมารองรับ
 พระนารายณ์ประทานศรวิญญาณ์ม ค่อมาทศกัณฐ์ใช้ให้ไปปราบพระอินทร์ พระอินทร์แพ้ทั้งจักร
 แก้วไว้ รณพัคค์นำมาถวายทศกัณฐ์ หลังจากรบชนะพระอินทร์แล้วทศกัณฐ์จึงให้ชื่อใหม่ว่า อินท
 รีซิด (คู อินทรีซิด)

146. ยักษ์รณพัคค์ ทหารกองหน้าของท้าวไวฑยดา คู่กับรณภพ อสุรผัดฆ่า

147. ยักษ์รณภพ (1) ทหารกองหน้าของท้าวไวฑยดา คู่กับรณพัคค์ลูกนิลพัคค์ฆ่า

148. ยักษ์รณภพ (2) หรือมหารณภพ แม่ทัพของอินทรีซิด คราวที่รบกับพระลักษมณ์ครั้งแรก

149. ยักษ์รณวรุ ทหารยักษ์ในกองทัพท้าวคนธรรพ์นุราช ซึ่งมายึดเมืองไทยเกษ รบพร้อม
 กับกุมภสูร ศรีกัน และศรีจักร เป็นนายกองทัพหน้าลูกอสุรผัดฆ่า

150. ยักษ์รณศักดิ์ เสนายักษ์กรุงลงกา คู่กับรณสิทธิ ลูกนิลเอกฆ่า

151. ยักษ์รณสิทธิ เสนายักษ์เมืองลงกา คู่กับรณศักดิ์ ลูกนิลขันฆ่า

152. นางยักษ์รัชดา มเหสีท้าวลัสเตียน หนึ่งของทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก พูษณ์ ขร ศรี
 เสียร และนางสำนักรา

153. นางยักษ์รัชฎาสูร ชายาพญาจร เจ้าเมืองโรมคัล มารดาของมังกรกัณฐ์และแสงอาทิตย์

154. นางยักษ์รัตนมาลี ธิดาท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวันกับนางวัชนีสูร หลังเสร็จศึกมลิวัน
 นางวัชนีถวายเป็นพระพรต ต่อมาได้เป็นเมียพญาหนุราช(มังจนา)

155. นางยักษ์รัตนมา มเหสีท้าวอุณาราช มีอีกชื่อหนึ่งว่าไวฑยกาสูร

156. รากษส ยักษ์ชั้นรองแห่งเมืองลงกา มี 10 คน คือ กากนาสูร สวาหุ (ลูกกากนาสูร) มา
 รัส (ลูกกากนาสูร) เกศรา (เมียมารัส) นนขวิก วายุเวก (ลูกมารัส) ชิวหา (สามีนางสำนักรา) กุมภ
 กาศ อคูล วรณีสูร (ลูกชิวหา) และมีรากษสอื่นๆ อีก 16 คน คือ สหัสเตชะ เจ้าเมืองปางดาล ไวยฑยดา
 เจ้าเมืองกูรราช ศรีบุรัม เจ้าเมืองโสฬสนคร อุณาราช เจ้าเมืองมหาสิงขร รัตนา ชายาท้าวอุณาราช
 จันทวดี ธิดาท้าวอุณาราช ทินสูร เสนายักษ์ของท้าวอุณาราช กุเวรนุราช เจ้าเมืองกาลวรุ ศรีปิกกัน
 โอรสท้าวกุเวรนุราช กาลวก กาลจักร เสนายักษ์ท้าวคนธรรพ์ เจ้าเมืองคิสรินิน จันทา ชายาท้าว

คนธรรพ์ วิรุณพัท โอรสท้าวคนธรรพ์ วายุพัทตร์เจ้าเมืองวิเชียรธานี และวิรุพหก เจ้าเมืองมหา
อันทารนคร

157. ยักษ์รามสูร อสูรเทพบุตร อยู่วิมานบนสวรรค์ชั้นจตุรหาราช มีชวานเพชรเป็นอาวุธ มี
นิสัยขยาบช้า ครั้งหนึ่งเห็นนางเมขลาเล่นลูกแก้วไคร้จะได้ เข้าไปแย่งชิง นางหลอกล่อให้ตามติด
จนไปพบพระอรชุนเหาะผ่านมา ก็ทำอรชุนรบ อรชุนสู้ไม่ได้ ถูกจับพาดกับเขาพระสุเมรุสิ้นชีวิต
พระอิศวรต้องให้พระยาคากาศ (พาลี) มาตั้งให้ตรง อีกครั้งหนึ่ง รามสูรมาพบขบวนทัพของ
พระรามกลับจากพิชิตยุพราชนางสีดา รามสูรเข้าชิงนางสีดา คู่กับพระรามไม่ชนะ เมื่อเห็นพระรามมี
4 กร ก็รู้ว่าเป็นพระนารายณ์จึงยอมแพ้ ทูลขอชีวิต และถวายศรซึ่งพระอิศวรประทานแก่ตรีเมฆ ผู้
เป็นอัยกา พระรามฝากศรนี้ไว้กับพระพิรุณ ครั้งพระพรตเสร็จศึกมลิวัน เดินทางกลับอยุธยา เกิดฝน
ตก ปโรตโล่นางเมขลาเพื่อชิงดวงแก้ว รามสูรกำลังท่องเที่ยวไปในกลีบเมฆเห็นเข้าก็อยากได้ดวง
แก้วนั้นบ้าง จึงเหาะไปดักชิง แต่ก็ไม่ได้ดวงแก้ว

158. ยักษ์รุทกาล นายทหารกองทัพพรหมพัทตร์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นปีกขวาเมื่อออกไปรบ
กับพระอินทร์

159. ยักษ์โรมจักร นายทหารกองทัพพรหมพัทตร์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นกองหลังเมื่อออกไป
รบกับพระอินทร์

160. ยักษ์ฤทธิกัน นายทหารกองทัพพรหมพัทตร์ (อินทรชิต) ทำหน้าที่เป็นทัพหน้าเมื่อออกไป
รบกับพระอินทร์ เมื่อรบพัทตร์รบชนะ พระอินทร์หนีไป ทิ้งจักรแก้วไว้ในวิมาน นำจักรแก้วมา
ถวายรบ

161. ยักษ์ฤทธิการ นายด่านผู้ใหญ่เมืองลงกา ทำวมหาบาลเพทาสูร ใช้ให้นันทกาสูรมาตาม
ตัวไปถามข่าวทศกัณฐ์

162. ยักษ์ฤทธิกาลจักร แม่ทัพของทศกัณฐ์ครั้งรบกับพระราม ในระหว่าง นางมณโฑทำ
พิธีหุงน้ำทิพย์

163. ยักษ์ฤทธิกาสูร เสนายักษ์ของกุมภกรรณ เป็นผู้คุมการปลุกโรงพิธีครั้งกุมภกรรณทำ
พิธีลบลอกโมกษศักดิ์ ออกรบครั้งที่กุมภกรรณใช้หอกโมกษศักดิ์รบกับพระลักษมณ์ ถูกนิลขันฆ่าตาย

164. ยักษ์ฤทธิศักดิ์ นายทหารของท้าวจักรวรรดิ ในการรบกับพระรามครั้งสุดท้าย รบ
ร่วมกับฤทธิสูร ตรีพัท ตรีพาล ถูกนิลนันทฆ่าตาย

165. ยักษ์ฤทธิสูร นายทหารของท้าวจักรวรรดิ ในการรบกับพระรามครั้งสุดท้าย รบ
ร่วมกับฤทธิศักดิ์ ตรีพัท ตรีพาล ถูกนิลพัทฆ่า

166. ยักษ์ลัสเตียน เจ้าเมืองลงกาคนที่สอง โอรสท้าวจตุรพัทตร์กับนางมลิกา มีหนึ่งหน้าสี่
มือ มีมเหสี 5 นาง คือ ชาริรุสมณฑา (หรือศรีสุนันทา) จิตรมาลี (หรือจิตรมาลา) สุวรรณมาลัย
ประไพ (หรือ วรประไพ) และ นางรัชดา (หรือรัชฎา) มีโอรสธิดารวม 11 คน คือ ฤประัน(โอรสของ
ชาริรุสมณฑา) ทพนาสูร หรือเทพนาสูร (โอรสจิตรมาลี) อัศธาดา (โอรสสุวรรณมาลัย) มารัน (โอรส

ประไพ) และทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก ทูษณ์ ขร ศรีเศียร และนางสำมนักขา (โอรสรัชดา) ครั้งหนึ่ง ท้าวสหมลิวันขอให้ไปช่วยรบกับพญากาลนาท ท้าวลัสเตียนรบชนะ พญากาลนาทถวายราชธิดาชื่อ นางอัคคีหรือกาลอัคคี ท้าวลัสเตียนมอบให้เป็นอัครชายาของทศกัณฐ์ เมื่อครองสมบัติมาหกหมื่นปี ท้าวลัสเตียนถึงแก่ชีวิต ก่อนตายมองให้ทศกัณฐ์ครองกรุงลงกา มีนางอัคคีเป็นอัครชายา มอบนุชบก แก้วให้กุเปรัน ให้ครองเมืองกาลจักร ให้ทัพนาศูรครองเมืองจักรวาล ธาตุครองเมืองวัทกัน และมา รันครองเมืองโสฬส ขรครองเมืองโรมคัล ทูษณ์ครองเมืองชนบท ศรีเศียรครองเมืองมัชชวารี นาง สำมนักขาให้ครองคู่กับชีวกา ส่วนพิเภก กุมภกรรณให้อยู่กับทศกัณฐ์ที่ลงกา

167. ยักษ์โลทัน(1) สารดิษฐ์รบของเมืองลงกา

168. ยักษ์โลทัน(2) สารดิษฐ์ของท้าวจักรวรรดิ

169. ยักษ์วรไกรสูร เสนายักษ์ผู้ใหญ่ของท้าวจักรวรรดิ จัดทัพให้หนุมทัณฑ์ไปรบกับพระ

พรต

170. นางยักษ์วรณีสูร พี่เลี้ยงไพนาศูรียวงค์ เป็นผู้บอกความจริงว่าพ่อที่แท้จริงของไพนาศู รียวงค์คือทศกัณฐ์ ไม่ใช่ท้าวทศศิริวงค์ และแนะนำให้ไปขอความช่วยเหลือจากท้าวจักรวรรดิให้มา บิดเมืองลงกา เมื่อพระพรต พระสัตรีอุปราชบฏได้ ถูกประหารชีวิตพร้อมไพนาศูรียวงค์

171. นางยักษ์วัชนีสูร มเหสีท้าวจักรวรรดิ มารดานางรัตนมาลี

172. ยักษ์วันบุพพัทธ์ สมณูศักดิ์ของขามลิวัน ลูกอินทรชิต หลังจากเสร็จศึกมลิวัน

173. ยักษ์วาญราช เสนาผู้ใหญ่ของท้าวทัพนาศูร เป็นผู้จัดทัพไปรบกับฝ่ายพระราม

174. ยักษ์วายุพัทธ์ นายกองตระเวนของเมืองลงกาคุณแลรักษาแถบฝั่งมหาสมุทร

175. ยักษ์วายุภักษ์ รากษส แม่เป็นนก พ่อเป็นยักษ์ กายจึงเป็นยักษ์ หน้าเป็นนกอินทรี เป็น เจ้าเมืองวิเชียร อยู่ที่เนินสิงขรจักรวาล เป็นยักษ์พาลเกรครั้งหนึ่งไปเที่ยวป่าเห็นพระรามพระลักษมณ์ จึงโฉบเอาไปหวังกินเป็นอาหาร สตรีพ หนุมานเหาะขึ้นไปชิงตัวกลับมาได้ ถูกเหล่าทหารวานรฆ่า ตาย

176. ยักษ์วายุเวก รากษสแห่งเมืองลงกา ลูกมารีศกับนางเจษฎา หลานทศกัณฐ์ เป็นน้องนง นชวิก ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปพร้อมกับนชวิก ไปเฝ้าท้าวไมขราพ เจ้าเมืองบาดาล ขอให้ช่วยรบ วายุเวกมี ม้าชื่อไววกาส

176. ยักษ์วิรุณกาสูร นายทหารยักษ์ของท้าวสัตลุง เจ้าเมืองจักรวาล จัดทัพยกมาช่วย ทศกัณฐ์รบ

177. ยักษ์วิรุณจักร เสนาผู้ใหญ่ของเมืองโรมคัล จัดทัพให้มังกรกัณฐ์มารบกับพระราม

178. ยักษ์วิรุณจำบัง โอรสพญาทูษณ์ ครองเมืองจารึก เป็นหลานทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ตามให้มา ช่วยรบ สมทบกับกองทัพท้าวสัทธาสูร ซึ่งเป็นสหายรักของทศกัณฐ์ วิรุณจำบังมีม้าชื่อนิลพาหุ มี ฤทธิ์หายตัวได้ทั้งคนทั้งม้า เมื่อท้าวสัทธาสูรถูกหนุมานฆ่าตาย วิรุณจำบังกำบังคนหายไปฆ่าฟัน เหล่าวานร พิเภกบอกให้พระรามแผลงศรฆ่าม้าชื่อนิลพาหุ วิรุณจำบังหมดฤทธิ์จึงเปลื้องผ้าโพกหัว

เนรมิตเป็นหุ่นพยนต์รูปอสูรขี้น้ำถือหอกโครฆ่าฟันไม้ตาย ส่วนตัวเองหนีขึ้นท้องฟ้าไป ได้พบนางวานรินซึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำ จึงบอกว่าหนีพระรามมาขออาศัยอยู่ด้วย นางวานรินบอกอุบายให้เนรมิตตัวเป็นฟองคลื่นซ่อนอยู่ในมหาสมุทรสี่พันคร ระหว่างเขาวินันตคและอัศกรรณ พระรามแผลงศรเป็นข่าเพชรล้อมหุ่นพยนต์ไว้ แล้วให้หนุมานตามไปฆ่าวิรุณจำบัง นางวานรินชี้ทางให้ วิรุณจำบังถูกหนุมานจับตัวฟาดกับภูเขาจนสิ้นชีวิต

179. ยักษ์วิรุณมุข โอรสวิรุณจำบัง เมื่อมังกรกัณฐ์ตายแล้ว ทศกัณฐ์สั่งให้วิรุณมุขออกรบขัดดาทพจนกว่าอินทรชิตจะทำพิธีชุบศรนาคบาศได้สำเร็จพระรามให้ชามพวราชแปลงเป็นหมีไปทำลายพิธีของอินทรชิต อินทรชิตจึงออกรบกับพระลักษมณ์ วิรุณมุขอยู่ในกองทัพด้วย ระหว่างการรบอินทรชิตให้วิรุณมุขออกไปด้านทัพไว้ เพื่อทำพิธีปลุกเสกศรนาคบาศบนรถทรงเป็นเวลา 1 โมง วิรุณมุขกำบังกายทั้งคนทั้งม้าแล้วใช้หอกศรกานต์แทงซ้ายป่ายขวาเข้าฟาดฟันทหารวานรล้มตายจำนวนมากโดยไม่มีใครเห็นตัว ได้ยินแต่เสียงฝีเท้าม้า พระลักษมณ์แผลงศรเป็นข่าเพชรจับตัวได้ให้สักหน้าพาประจาน เขียนตีแล้วปล่อยไป วิรุณมุขกลับไปหาอินทรชิต ช่วยรบโดยเนรมิตร่างให้เหมือนอินทรชิต ถือศรนาคบาศทำให้ออกรบเพื่อให้อินทรชิตกำบังคนเหาะขึ้นไปแฝงเมฆลอบยิงศรนาคบาศถูกพระลักษมณ์และไพร่พลทุกคนสลบกลิ้งกลางดิน

180. ยักษ์วิรุณพัท รากษส โอรสท้าวคนธรรพ์นุราช เจ้าเมืองคิสศรีสินกับนางนันทาหน้าตาเหมือนอินทรชิต ร่วมทัพพบกับบิดาชื่อเมืองโกยเกษเป็นยักษ์มีมากในกามารมณ์ เมื่อยึดเมืองโกยเกษได้ เทียวสมพาสกับนางสนมกำนัลทั้งราชวัง เหล่าเสนาเมืองโกยเกษจึงได้ปรึกษากันว่าจะทูลให้ไปประพาสสวน แล้วแตงนางกำนัลไปบำเรอให้สุขเกษม จนกว่าพระพรต พระสัตรีจะเสด็จมาปราบ เมื่อรบกันตายด้วยศรของพระลอบ

181. ยักษ์วิรุณราช นายทหารยักษ์ของตรีเมฆ ลูกตรีเศียร เจ้าเมืองมัจฉาวารี จัดทัพให้ตรีเมฆยกมาช่วยทศกัณฐ์

182. ยักษ์วิรุพหก(1) จ้าวแห่งกุมภกัณฑ์ โลกบาลได้ อวดารมาเป็นเสนาวานรพวกสิบแปดมงกุฎ ชื่อ เกศรา เกยร

183. ยักษ์วิรุพหก(2) พญารากษส อยู่ใต้ดินในเมืองบาดาล ระหว่างเขาตรีภูฏ ขึ้นไปเฝ้าพระอิศวรทุก 7 ปี คราวหนึ่งเมื่อมาถึงเขาไกรลาสสำคัญคิดว่าพระอิศวรเสด็จออกท้องพระโรง จึงนับนิ้วบังคมทุกขึ้นบันไดไม่ได้เงหน้า ตึกแกตัวหนึ่ง(สรภู) เห็นเข้าจึงร้องทุกครั้งที่ยักษ์พหกกราบขึ้นบันได วิรุพหกกริ้วโกรธ และเมื่อเห็นพระอิศวรไม่ได้ประทับอยู่ จึงถอดสังวาลนาคขว้างออกไป ตึกแกตายคาที่ เขาไกรลาสทรุดลง วิรุพหกจึงกลับไปบาดาล พระอิศวรให้ทศกัณฐ์มายกเขาไกรลาสให้ตรงคังเดิม

184. ยักษ์วิรุปีกษ์ เป็นเทพ ตระกูลเดียวกับวิรุพหก (1) อวดารมาเป็นมายูร เพื่อช่วยพระราม

185. ยักษ์วฤทธิกาสูร หรือวฤทธิกาสูร มหาอำมาตย์ผู้ใหญ่เมืองบาดาล คุมไพร่พลตั้งโรงพิธีชุบกระบองดาลให้ท้าวไวยดาล

186. ยักษ์เวรัมภ เสนายักษ์แห่งกรุงลงกา

187. ยักษ์เวรัมภ พญาอสูร เกิดจากท่อนต้นของธนูพระอิศวร ซึ่งทำจากต้นไม้ที่ฤๅษีสุขวัฒน์ นำมาถวายเป็นเครื่องบูชา เมื่อพระอิศวรทรงธนู คันธนูหักเป็นสองท่อนจึงโยนทิ้งกับพื้น ต้นธนูเกิดเป็นพญาอสูรชื่อ เวรัมภ ท่อนปลายเกิดเป็นพญาวานรชื่อชามพูวราช ทั้งสองขึ้นเฝ้าพระอิศวรเป็นเนืองนิตย์ พระอิศวรเคยพยากรณ์กลางที่ประชุมเทวดาว่าวานรกับอสูรจะรบกันและวานรจะเป็นฝ่ายชนะ

188. ยักษ์เวรา เสนาผู้ใหญ่มหาของท้าวไวคาล เมืองกุงราษ

189. ยักษ์ไวคาล เจ้าเมืองกุงราษ อยู่ใต้บาดาล สหายรักท้าวจักรวรรดิ มีอาวุธวิเศษ คือจักรแก้ว และกระบองตาล พระพรตทำลายจักรแก้วด้วยศรจันทวาทีศย์ เมื่อรบครั้งแรกผู้พระพรตไม่ได้ จึงเลิกทัพไปทำพิธีบูชากระบองตาลในเวลา 3 วันให้เรื่องฤทธิ์ ซึ่งใครก็ตายได้ ระหว่างนี้ท้าวจักรวรรดิ ให้เพชรารบขัดดาบไปก่อน เพศราถูกองคคมา ส่วนนิลพัทและอสูรผัดลงไปทำลายพิธีบูชากระบองตาลในเมืองบาดาล เมื่อท้าวไวคาลออกรบ นิลพัททำอุบายลวงให้ท้าวไวคาลพาขึ้นรถทรง แล้วรบกัน นิลพัทชิงกระบองตาลมาได้ ช่วยกันกับอสูรผัดฆ่าท้าวไวคาลตายตัดหัวมาถวายพระพรต

190. ยักษ์ไวคาสูร(1) มเหสีท้าวอุณาราช เจ้าเมืองสิงขร อีกชื่อหนึ่งว่ารัตนดา

191. ยักษ์ไวคาสูร(2) ทหารของทศกัณฐ์ เป็นผู้ไปแจ้งอินทรชิตว่ากำป็นถูกพระรามฆ่าตาย ทำให้พิธีบูชาพรหมศาสตร์ของอินทรชิตล้มเหลว

192. ยักษ์ไวคาสูร(3) ทหารในกองทัพสุริยาภพ โอรสท้าวจักรวรรดิ

193. ยักษ์ไวคาสูร(4) ทหาร ในกองทัพทศคีรีวันทศคีรีธร คู่กับนิลกายสูร

194. ยักษ์ไวคาสูร เสนาทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ใช้ให้ไปแจ้งมังกรกัณฐ์ผู้เป็นหลานว่ากำลังทำศึก ขอให้ไปช่วยรบ

195. ยักษ์ไววิก หรือวันขุวิก โอรสนางพิรากวน ซึ่งเป็นน้องไมธราภเมื่อไมธราภจะยกทัพไปช่วยทศกัณฐ์ได้จับสองแม่ลูกจองจำไว้ เพราะโหรทำนายว่าไววิกจะครองเมืองบาดาล เมื่อหนุมานฆ่าไมธราภแล้วตั้งให้ไววิกเป็นผู้ครองนคร ครั้งหนึ่งจะไปเฝ้าพระราม พร้อมกับมังคณผู้เป็นอุปราษ ยกทัพไปพบกับทัพท้าวมหาชมพูก่อนเข้าเมืองอยุธยาเกิดรบกันเพราะเข้าใจผิดว่าเป็นศัตรู พระรามให้พญาอนุชิต (หนุมาน) ไปห้ามทัพ แล้วพากันเข้าเฝ้าพระราม พระรามทำพิธีตัดหางมังคณออกในคราวนี้ และตั้งให้เป็นพญาหนุราช เจ้าเมืองมลิวัน ได้นางรัตนมาลี ธิดาท้าวจักรวรรดิเป็นชายา

196. ยักษ์สวาหุ รากษส ลูกกานาสูร เป็นพี่มารีศ เมื่อมารดาถูกฆ่าตายร่วมกับน้องชายไปรบกับพระรามเพื่อแก้แค้น ถูกพระรามฆ่าตาย

197. ยักษ์สหัสกุมาร โอรสของทศกัณฐ์ เกิดแต่นางสนมพันนาง นางละคนหลังจากหนุมานเฝ้านางสีดาที่เมืองลงกาแล้ว หนุมานเข้าไปหักต้นไม้ในสวนขวัญ จึงต่อสู้กับเหล่าทหารยักษ์ ทหารพ่ายแพ้ไปทูลสหัสกุมาร สหัสกุมารยกไพร่พลมาจับตัว ถูกหนุมานฆ่าตายทั้งหมด

198. ยักษ์สหัสเคชะ พญารายส เจ้าเมืองปางตาล มีพันเศียร สองพันมือ เป็นพี่ชายของ มุลพลัมซึ่งเป็นเพื่อนรักของทศกัณฐ์ ไปช่วยมุลพลัมรบกับพระรามด้วย มีกระบองวิเศษเป็นอาวุธ เอาคืนซึ่งตาย เอาปลายซึ่งเป็น ได้พรจากพระพรหมว่าเมื่อจะรบกับผู้ใด ให้ไพร่พลในกองทัพศัตรูพ่ายหนีไปเองเพียงแต่เห็นตัว เมื่อยกทัพไปรบ ทศกัณฐ์ตามไปด้วยแต่เกิดร้าย ไฟผ่าอุกถอนรณและ ฉัตรหักสะบั้น ท้าวสหัสเคชะจึงบอกให้ทศกัณฐ์กลับเข้าเมือง เมื่อถึงสนามรบเห็นฝ่ายปรีภัยเป็นเพียงมนุษย์และวานรไม่กี่คน จึงกริ้วโกรธว่าเป็นการรบที่ไม่สมพระเกียรติจะเป็นที่ติฉินนินทาได้ จึงยกทัพกลับ มุลพลัมยังไว้ทุกข์ว่า ข้าศึกหนีหายไปหมดเพราะพรของพระพรหม สหัสเคชะให้มุลพลัมไปไล่ต้อนทหารวานรในป่า ส่วนตัวเองตั้งทัพดักไว้ มุลพลัมไปพบพระลักษมณ์ รบกันถูกพระลักษมณ์ฆ่าตาย พิเภกทูลให้พระรามส่งหนุมานไปขโมยกระบองวิเศษของสหัสเคชะมาก่อนจึงจะฆ่าได้ หนุมานแปลงร่างเป็นวานรน้อยวิ่งตัดหน้ารถทรง สหัสเคชะให้จับตัวมา หนุมานลวงว่าชื่อสังฆวานร หนีทัพมาเพราะถูกใช้งานทารุณโหดร้าย สหัสเคชะให้ขึ้นรถไปด้วยระหว่างทางหนุมานลวงเอากระบองวิเศษมาได้แล้วหักทิ้ง เมื่อรบกันหนุมานแสร้งให้หางยาวใหญ่มัดเอาตัวมาประจานแล้วจึงตัดหัว

199. ยักษ์สังฆวานร ชื่อปลอมของหนุมาน เมื่อแปลงร่างเป็นวานรหนีทัพเพื่อลวงสหัสเคชะ

200. ยักษ์สัตตลุง พญายักษ์ เจ้าเมืองจักรวาล ทศกัณฐ์ขอให้มาช่วยรบกับพระราม เมื่อยกมาถึงลงกาพบทัพของตรีเมฆ ซึ่งเป็นหลานของทศกัณฐ์ออกรบกับทัพพระรามพร้อมกัน ทัพท้าวสัตตลุงเป็นทัพหน้า ตายด้วยศรพราหมณ์ของพระราม

201. ยักษ์สัตถาสูร พญายักษ์ เจ้าเมืองอัศคงค์ ได้เวทจากพระพรหมให้เรียกอาวุธเทวดา มาจากฟ้าช่วยได้หมด เป็นสหหารักษ์ของทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ขอให้มาช่วยรบ เมื่อถึงลงกาพบกับทัพของวิรุณจำบัง หลายทศกัณฐ์ จึงออกรบกับทัพพระรามพร้อมกัน หนุมานดักรอท้าวสัตถาสูรแล้วทำทาสให้แสดงฤทธิ์ โดยให้กองคคพาวานร 500 ตัวไปแอบอยู่ในก้อนเมฆไว้ล่วงหน้าก่อนแล้ว ตกลงกันไว้ว่าเมื่อท้าวสัตถาสูรร้องขออาวุธเทวดา ให้วานรทั้งห้าร้อยรับอาวุธไว้หมด เมื่อหนุมานร้องขออาวุธบ้างจึงให้โยนลงมา จากนั้นจึงรบกัน หนุมานรบชนะตัดหัวท้าวสัตถาสูรมาถวายพระราม

202. ยักษ์สารันหุต ทหารยักษ์เมืองลงกา มีหน้าที่ฟังข่าวศึก

203. ยักษ์สำนักขา ธิคาคนสุดท้ายของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ เป็นเมียชีวหา ซึ่งถูกทศกัณฐ์เอาจักรขว้างตีขนาดตาย มีลูกชื่อกุมภกาศ ซึ่งถูกพระลักษมณ์ฆ่า เมื่อชีวหาตายต้องการหาคู่ใหม่ มาพบพระรามเข้าก็หลงรัก เข้าถวายตัว เมื่อพระรามปฏิเสธก็เข้าหุบดินางสีดา พระลักษมณ์จึงตัดมือตัดเท้าตัดหูเชือดจมูก สำนักขาไปฟ้องพญาขรพี่ชาย พญาขรยกทัพมารบกับพระราม ถูกพระรามฆ่าตาย พญาทูลย์และตรีเศียรออกรบแก้แค้นก็ถูกฆ่าตายหมด นางจึงทูลฟ้องทศกัณฐ์ แล้วชมโฉมนางสีดาให้ทศกัณฐ์หลงใหลใคร่ได้เป็นชายา

204. ยักษ์สิทธิกาล ทหารยักษ์ในกองทัพกุมภกรรณ ครวาชใช้หอกโมกขศักดิ์รบกับพระลักษมณ์

205. ยักษ์สิบรถ ลูกทศกัณฐ์ 10 คน เกิดจากนางสนม 10 นาง

206. ยักษ์สุกसार เสนายักษ์ผู้นำหอบทองใส่นางสีดาไปทิ้งในแม่น้ำวาลา

207. ยักษ์สุกसार เสนาผู้ใหญ่ของเมืองลงกา เมื่อครั้งพระรามให้พญาสุกรีพยกพลวานรไป ริมพระสมุทรเตรียมยกโยธาไปทำสงคราม พระองค์ต้องการแสดงให้พิเภกเห็นว่ากองทัพวานรมี ฤทธิ์ศักดิ์คาเพียงใด เหล่าวานรจึงต่างสำแดงแผลงฤทธิ์ต่างๆ นานา เกิดเสียงกึกก้องกัมปนาท โลก มีคมนอนธกาล ก้อนหินตกจากฟ้าราวห่าฝน ทศกัณฐ์จึงใช้ให้สุกसारไปดูว่าเกิดอะไรขึ้น สุกसार แปลงร่างเป็นเหยี่ยวบินข้ามสมุทรไป เมื่อเห็นฝูงวานรสำแดงเดชเกรงจะเกิดอันตรายแก่ตัว จึงแปลง ร่างเป็นวานรเข้าไปปนพิเภกทูลพระรามว่ามือสุรแปลงปนมา เป็นวานร ให้สังเกตว่าวานรเข้าปโลม จะไม่มีเงาและไม่กะพริบตา หนุมานจับตัวมาได้ พระรามให้สีกหน้าแห่งประจานแล้วปล่อยตัวไป

208. ยักษ์สุขาจาร ทหารยักษ์เมืองลงกา ต้องโทษประหารเพราะหนีทัพคราวศึกกุมภกรรณ ทศกัณฐ์ให้แปลงร่างเป็นนางสีดา เพื่อให้อินทรชิตคิดศึรยะให้พระลักษมณ์เห็น พร้อมทั้งร้องทูลให้ พระรามยกทัพกลับไปพระลักษมณ์ไม่รู้กลวงข้างศึก คิดว่านางสีดาตายจริง ำให้ไปทูลพระราม พระรามเชื่อพระอนุชา แต่พิเภกกราบทูลว่าศพนั้นคือสุขาจาร

209. ยักษ์สุพินสัน อำมาตย์ผู้ใหญ่ของท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน นำราชสารจากท้าว จักรวรรดิไปเชิญให้ท้าวไวยดาลมาช่วยรบกับพระราม เมื่อให้ออกมาเฝ้าพระพรต พระสัตรุด และ นำพระศพเข้าเมืองมลิวัน

210. ยักษ์สุริยาภพ โอรสท้าวจักรวรรดิกับนางวัชนีสูร มีหอกเมฆพทเป็นอาวุธวิเศษ เมื่อ พระพรต พระสัตรุด ยกไปตีเมืองมลิวัน สุริยาภพรบกับพระสัตรุด ระหว่างการรบให้เมฆสูรเนรมิต ร่างเป็นภูเขาสูงใหญ่ 7 ชั้น กั้นเป็นปราการไว้ไม่ให้ฝ่ายข้าศึกโจมตี เพื่อที่จะทำพิธีเสกหอกเมฆพท ซึ่งหากอ่านเวทคาถาครบพันคาบจะทำให้มีฤทธิ์ไม่มีผู้ใดต่อตีได้ พระสัตรุดแผลงศรทำลายพิธี เมื่อ รบกันพระสัตรุดถูกหอกเมฆพทสลบไปพิเภกบอกรหัสแก่ฤทธิ์ ให้นำพิทไปของจันทน์แดงจาก พระราม มูลโคอุสุราช พาหนะทรงของพระอิศวร ที่เขาอินทรกาลดูหา ขอบินบดขยอกจากพระพรหม และลูกหินจากพญานาคาในนาคพิภพ ภายในราตรีเดียวจึงจะแก้ไขได้ เมื่อสุริยาภพออกรบอีกครั้ง พระพรต พระสัตรุดช่วยกันสังหาร

211. ยักษ์สุวรรณกัณฐมา ชายาอินทรชิต มีโอรสด้วยกันคือ ยามลิวันและกัณฐเวก เมื่อหนุ มานลวงทศกัณฐ์ขอลวายเป็นข้ารับใช้ ทศกัณฐ์ชอบใจเลี้ยงไว้เป็นลูก เมื่อหนุมานออกรบกับ กองทัพพระรามครั้งแรก ทำความชอบทศกัณฐ์จึงมอบสมบัติอินทรชิตให้ และยกนางสุวรรณกัณฐ มาชายาอินทรชิตให้เป็นเมียหนุมาน

212. นางยักษ์สุวรรณมาลัย ชายา 1 ใน 5 ของท้าวลัสเตียน เป็นมารดาของอัศราดา

213. ยักษ์เสือเมือง อสูรนายกongตระเวนบนอากาศเพื่อเฝ้ากรุงลงกา มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า อากาศไลหรือ อากาศประลัย มี 4 หน้า 8 มือ แต่ละมือถืออาวุธต่างๆ คือ จักร พระขรรค์ ตรี กทา ง้าว ศร โดมร และค้อนเหล็ก ถูกหนุมานฆ่าตายเมื่อตอนหนุมานเหาะเข้าเมืองลงกา

214. ยักษ์แสงอาทิตย์ โอรสท้าวขร เจ้าเมืองโรมคัลกับนางรัชฎาสูร เป็นน้องร่วมท้องของ มังกรกัณฐ์ เป็นหลานทศกัณฐ์ พระพรหมประทานแว่นแก้ววิเศษซึ่งส่องใครให้ตายได้ อาวุธวิเศษนี้ ผากไว้กับพระพรหม เวลาทำสงครามจะใช้ให้พี่เลี้ยงชื่อจิตรไพรีไปขอกจากพระพรหม เมื่อไปช่วย ทศกัณฐ์รบกับพระราม พระรามใช้องค์แปลงเป็นจิตรไพรีไปลวงพระพรหมขอแว่นแก้ววิเศษมา ได้ แสงอาทิตย์ถูกพระราม พระลักษมณ์ฆ่าตายพร้อมพี่เลี้ยง

215. ยักษ์หิรันตยักษ์ พญายักษ์อยู่ที่เขาจักรวาล บำเพ็ญตบะที่เขาวิเนตจนพระอิศวรให้ พร เมื่อได้พรเกิดกำเริบฤทธิ์ม้วนแผ่นดินไปซ่อนไว้ใต้บาดาล พระนารายณ์ต้องอวตารเป็นหมูไปสู้ กับ หิรันตยักษ์ถูกฆ่าตายปางอวตารนี้ชื่อ วราหาวตาร

216. ยักษ์เหรันตบุตร อสูรเทพบุตร อยู่ที่เขาหิมพานต์ มีฤทธิ์เดชพาลเกรไม่กลัวใคร ไม่ยอม ให้ใครผ่านเข้ามาในอาณาเขตของตน กราวหนึ่งท้าวทศรถพามเหสีทั้งสามซึ่งกำลังตั้งครรภ์ ประพาศป่า หลงเข้าไปในแดนยักษ์เกิดต่อสู้กัน เหรันตบุตรเนรมิตร่างเป็นสองคน ท้าวทศรถขว้าง พระขรรค์ไปทำลายศรอสुरาแล้วสังหารให้ตาย

217. ยักษ์อสูล ปีสายยักษ์ฉิม ลูกชีวหา มีความพยายาที่พระรามฆ่าพวกพ้องจึงจำแลงตัวไป ล่อลวงให้นางสีดาคำวรูปทศกัณฐ์ แล้วเข้าไปสิงในรูปนั้นนางสีดาบไม่ออก จึงเอาแอบซ่อนเอาไว้ แต่พระรามให้พระลักษมณ์ค้นหาจนพบ พระรามกริ้วโกรธด้วยความเข้าใจผิดว่าสีดาผูกคอใจรักใคร่ ทศกัณฐ์ แล้วให้พระลักษมณ์นำตัวไปประหาร

218. ยักษ์อดิทัม นายทหารยักษ์ 1 ใน 4 นายในกองทัพของมุลพลัม อุปราษเมืองปางตาล

219. ยักษ์อสูรเทพบุตร ได้แก่ มาลีวัคคพรหม รามสูร ปโรต พราพ เหรันต์ หิรันตยักษ์ ปทุต ทันต์ อสูรพัคค์ร นนทก

220. ยักษ์อสูรพรหม มีชื่ออีกอย่างว่า อสูรพัคค์ร อสูรเทพบุตร มีถิ่นอาศัยที่ไพชยนต์สุร กานต์ เนินเขาจักรวาล เข้าเฝ้าพระอิศวรเป็นนิตย์ จนได้คทาเพชรและพรให้ไม่แพ้ฤทธิ์ใคร มาลีวัคค พรหมรู้เข้าก็ตกใจเพราะอสูรพรหมเป็นยักษ์เกร จึงทูลขอให้พระอิศวรประทานอาวุธแก่ท้าวอัช บาลให้สามารถเอาชนะคทาเพชรได้ พระอิศวรประทานพระขรรค์และพรให้มาลีวัคคพรหมนำไป มอบแก่ท้าวอัชบาล เมื่ออสูรพรหมกำเริบฤทธิ์เหล่าเทวดานักสิทธิ์พากันมาขอให้ไปปราบ อสูร พรหมถูกท้าวอัชบาลสังหาร

221. ยักษ์อสูร ผู้มีพงศ์เป็นยักษ์ คือ กัมปัน อสูรเทพบุตร นนทการ ปโรต อสูรผัด อสูร พรหม อสูรพัคค์ร อสูรพัคค์ร ราหู วายุภักษ์ อสูรที่ถูกพระอิศวรสาป คือ ปีกหั่น กุมพล นนทการ กุมภันธุ์นราษ (สมญาภิธาน) อักคิ คู กาลอักคิ

222. ยักษ์อัชฎา นายทหารกองทัพพรหมพัคค์ร (อินทราชิต) ทำหน้าที่เป็นกองหนุนเมื่อยกไป รบกับพระอินทร์

223. ยักษ์อัศกรรมมาราสูร พญายักษ์ เจ้าเมืองคุรัม เพื่อนรักของทศกัณฐ์เป็นผู้เลี้ยงทศคีรี วันและทศคีรีธโรรสทศกัณฐ์ เป็นบุตรบุญธรรม เมื่อทราบว่าสหายรักและบุตรบุญธรรมทั้งสองถึง

แก่ความตาย จึงยกกองทัพไปรบกับพระรามเพื่อแก้แค้น ได้พรจากพระอิศวรว่าหากต้องศัสตราวุธ ตัวขาดเป็นชิ้น จะกลับกลายเป็นอีกเท่าหนึ่งเสมอ เช่น ถูกตัดกายเป็น 4 ท่อน จะกลับเป็นร่าง อสุร 8 คน เป็นต้น และจะขยายผลไปได้จำนวนพัน มีวิธีแก้โดยตัดตัวขาดแล้วกวาดลงกองกา จึงจะตาย พระรามจึงแผลงศรพรหมาสตร์ไปตัดตัวอัสกรรณมาราทั้งพันขาด แล้วบันดาลลมกรดหอบร่าง ไปทิ้งน้ำ

224. ยักษ์อัศราคา พญายักษ์ โอรสท้าวลัสเตียนกับนางสุวรรณมาลัยเป็นที่ศกัณฐ์ ได้ครอง เมืองวัทกัน

225. ยักษ์อัสมุขี ยักษ์นิมิ เมื่อพระรามพระลักษมณ์ติดตามหานางสีดา นางอัสมุขีเห็นแล้วหลงรัก บันดาลให้อากาศมีคิมิด แล้วอุ้มเอาพระลักษมณ์ไปพระลักษมณ์กริ้ว ตัดมือโยขตี นางจึงหนีเข้าไป

226. ยักษ์อินทรชิต โอรสองค์โตของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ชายาซึ่งนางสุวรรณกันยุมา มี โอรส 2 คน คือ ขามลิวันและกันขุเวก เดิมชื่อธรมพัตร์ (ดู ธรมพัตร์) ในการทำศึกลงกา เมื่อกุมภกรรณตายแล้วอินทรชิตเป็นแม่ทัพออกทำสงครามหลายครั้ง ครั้งแรกรบกับพระลักษมณ์ไม่แพ้ไม่ชนะกัน ครั้งที่สองทำพิธีชุบศรนาคบาศ ถูกขามพูรราชทำลายพิธีออกรบกับพระลักษมณ์แผลงศรนาคบาศ เป็นนาคมัดพระลักษมณ์และพลวานรสลบทั้งกองทัพ ครั้งที่สามทำพิธีชุบศรพรหมาสตร์ แต่ไม่สำเร็จ ทศกัณฐ์ส่งคนไปแจ้งเรื่องกำปั่นถูกฆ่าตาย จึงทำลายพิธี อินทรชิตแปลงร่างเป็นพระอินทร์ไปในสนามรบ พระลักษมณ์มองเพลิน จึงแผลงศรพรหมาสตร์ล้มสลบ หนุมานขึ้นหักคอข้างเราว่างก็ถูกตีด้วยคันศรสลบไปครั้งที่สี่ ทำพิธีกุมภนิยาเพื่อชุบตัวเป็นกายสิทธิ์ ก่อนหลบไปทำพิธีทศกัณฐ์ให้สุชาจารแปลงเป็นสีดา อินทรชิตพาไปตัดหัวให้พระลักษมณ์คูกลางสนามรบ เพื่อลวงว่าสีดาตายแล้ว ให้พระรามยกทัพกลับ จากนั้นหลบไปทำพิธีกุมภนิยา พระลักษมณ์ตามไปทำลายพิธี และทำลายศรวิษณุ ปาณัม ศรนาคบาศ และศรพรหมาสตร์ อินทรชิตหนีเข้าเมือง ครั้งที่ห้ารบกับพระลักษมณ์ อินทรชิต รู้ตัวว่าไม่รอดตาย ขอให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดา ทศกัณฐ์ไม่ยอม ประทานศรสุรگانต์ให้ออกไปรบ อินทรชิตลาถูกเมีย แล้วออกรบ ถูกพระลักษมณ์ฆ่าด้วยศรพรหมาสตร์องคค พี่ชายร่วมมารดาเดียวกัน ไปขอพานแว่นฟ้าจากพระพรหมมารองรับไม่ให้ศิระชะคพื้น เพราะจะทำให้เกิดไฟไหม้โลก

227. ยักษ์อุณาราช เจ้าเมืองสิงขร มีชายาชื่อไวยกาสูร ธิดาซึ่งนางประจัน เมื่อพระรามพระลักษมณ์ล่องลำเข้ามาในเขตสวน ออกไปรบกับพระราม เดิมเป็นเทวดาเข้ารับใช้ของพระอิศวร เกิดขี้เกียจไม่ขึ้นเฝ้าพระอิศวรจึงสาปให้มาเกิดเป็นยักษ์ ครองนครสิงขร ไม่มีอาวุธใดฆ่าได้ พระรามต้องถอนต้นกกแผลงเป็นศรไปถูกอก ครึ่งไว้กับแผ่นดิน พระรามยังนิรมิตไถ่แก้วและนนทรีถือค้อนเหล็กใหญ่ไว้คอยเฝ้า เมื่อใดต้นกกเขยื้อนออกจากอก ให้ไถ่ขันบอเหตุ นนทรีเร่งเอาค้อนทุบ ให้ทรมาณไปแสนโกฏิปี

จากคำกล่าวของครูทั้งห้าคนและสาระสำคัญของยักษ์ทั้งหมด ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่ายักษ์คือผู้มีร่างกายสูงใหญ่ มีพลังกำลัง ตลอดจนมีอิทธิปาฏิหาริย์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ และจากพลังกำลังที่ปรากฏนั้น ครูผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวเป็นแนวทางเดียวกันว่า การแบ่งประเภทของยักษ์ในเรื่องราวเกียรตินั้น ควรจะแบ่งตามประเภทขององค์ความรู้ดังนี้คือ

1. แบ่งตามฐานะ ยศ และชาติกำเนิด
2. แบ่งตามโครงสร้างของร่างกาย
3. แบ่งตามบทบาทการแสดง
4. แบ่งตามเครื่องทรงของผู้แสดง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งประเภทของยักษ์ใน โขนเรื่องราวเกียรตินี้เป็น 5 ประเภทดังนี้คือ

1. ยักษ์ใหญ่
2. ยักษ์เล็ก
3. ยักษ์ต่างเมือง
4. ยักษ์เสนา
5. เสนายักษ์

จากการแบ่งประเภทที่ได้ศึกษาปรากฏการณ์ในการลงภาคสนามดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าการเวลาผ่านไป ความเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น ครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการทางนาฏศิลป์ โขนรุ่นเก่าแก่ ได้ล้มหายตายจากไปตามกฎธรรมชาติของโลก แต่วิชาที่ถ่ายทอดไว้ให้กับลูกศิษย์ในชั่วอายุคน ต่อมาก็ยังคงมีลักษณะดั้งเดิมอยู่ได้ เพราะเป็นคนอยู่ร่วมสมัยเดียวกันจึงคิดประดิษฐ์ศิลปะการเลียนแบบครู เพื่อเป็นการบูชาครูรุ่นแรกที่ถ่ายทอดวิชาให้นั่นเอง แต่เวลาดังกล่าวต่อมาอีกเพียงไม่กี่ชั่วอายุคน ศิลปินอาวุโสศิษย์รุ่นแรก ๆ ก็ล่วงลับไปกับศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ โขนที่ไม่เคยขาดช่วงหรือช่วงว่างที่ยาว เพราะมีผู้รับช่วงต่อไปเป็นแบบฉบับ บัดนี้ได้รับความกระทบกระเทือนเพราะคนรุ่นใหม่ ๆ ภายหลัง จดจำไม่ได้หรือมิได้บันทึกอะไรเป็นหลักฐานถาวรหรือเป็นแก่นสาร เพราะในสมัยโบราณกิจการทางด้านบันทึกความทรงจำเหตุการณ์และสิ่งสำคัญ ๆ เป็นลายลักษณ์อักษรยังไม่เจริญก้าวหน้า มีเพียงแต่บอกเล่าปากต่อปากจดจำสืบต่อกันมาเท่านั้นเอง ในเรื่องของศิลปะการละเล่นพื้นเมือง ซึ่งน่าจะเป็นต้นเค้าบางอย่างของ โขน นาฏศิลป์ชั้นสูงของไทยก็ค่อย ๆ หายไป หมดความสำคัญลง เพราะการผ่านไปของเวลาเป็นตัวการทำลายโดยตรง ซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป และแม้ว่าจะมีช่องว่างหรือการช่วงของอารยธรรม แต่บรรพบุรุษไทยโบราณและชาวไทยเป็นชาติที่มีการพัฒนาความคิดเข้าใจคิดแปลงหรือสร้างเสริมสิ่งที่ขาดไป โดยไม่ให้สูญเสียลักษณะเดิมที่มีคุณค่าอยู่ ความรู้ความสามารถ และการเป็นผู้ริเริ่มที่มั่นคงมั่นใจรวมทั้งการรักชาติ พึงพอใจและใช้ประโยชน์จาก

สภาพแวดล้อม วัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้มารวมกันเข้า จึงกลายเป็นมรดกของชาติใน ศาสตร์นาฏศิลป์ไทยของไทยได้เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจในคุณค่าที่ บรรพบุรุษทางปราชญ์ด้านครุโชน โดยเฉพาะครุโชนที่มีหลายด้านทั้งพระ ลิง และยักษ์ โดยเฉพาะครุ โชนยักษ์ที่ท่านได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีความเป็นอัจฉริยะทุกวิถีรวมทั้ง ประสพการณ์ความชำนาญปรุงแต่งให้เต็มไปด้วยคุณค่าทางจิตใจและรูปธรรมอย่างวิจิตรใน ปัจจุบัน ความสำคัญดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องช่วยกันอนุรักษ์ทำนุบำรุงนาฏศิลป์ไทยอันเป็น ศิลปะที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งซึ่งประมาค่ามิได้ของชาติไทยขึ้นนี้ เนื่องจากเป็นมรดกที่สั่งสมให้ ลูกหลานได้รักษา ไม่ควรปล่อยปละละเลย ไม่รู้คุณค่า ไม่สนใจ เพราะเห็นว่าคร่ำครึล้าสมัยไม่ทัน ความเจริญทางวัตถุนิยมของโลกและอารยธรรมตะวันตกอันไร้แก่นสาร เพราะน่าเป็นห่วงว่า หาก ชั่วอายุคนในช่วงนี้ โชนสูญสิ้นเสียแล้ว รุ่นต่อไปเยาวชนของชาติไทยก็จะไม่มีใครเอาใจใส่คิด ประดิษฐ์ สืบทอดขึ้นมาอีกเพราะหาตัวไม่เจอ เนื่องจากจะสู้อิทธิพลของมหรสพทันสมัย ยุคนิค ยุคโลกาภิวัตน์ ยุค-เทคโนโลยี วัตถุนิยมไม่ได้นั่นเอง

สาระขององค์ความรู้เรื่องตัวอักษรใน โชนเรื่องรามเกียรติ์มีประเด็นที่สำคัญมากมาย แม้ว่า สถาบันการศึกษาหลายแห่ง อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีนิสิตระดับมหาบัณฑิตหลายท่าน สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ดำเนินการศึกษาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโชนยักษ์ไว้หลายประเด็น เช่น สมศักดิ์ ทัดดี ศึกษาเรื่องจารีตการฝึกหัดโชนยักษ์ พหลยุทธ์ กนิษฐบุตร ศึกษาเรื่อง กระบวนการรำและกลวิธีการแสดงบทบาทกัณฐ์ ในการแสดงโชนตอนนางลอยของกรุงศรุต รัตนวราหะ อนุชา บุญยัง ศึกษาเรื่องการแสดงโชนของอากาศไล ประเสริฐ สันติพงศ์ ศึกษาเรื่องกระบวนการทำรำของรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครใน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ โรงเรียนการแสดงนาฏศิลป์-ดนตรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศได้พยายาม สร้างสรรค์สืบสานผลงานทางด้านการแสดงโชน และเอกสารตำราที่เป็นรูปธรรมของนาฏศิลป์โชน แบบโบราณจากอดีต ที่มีอักษรเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงโชน แต่ยังมีองค์ความรู้ในส่วนของการ ถ่ายทอดเชื่อมโยงจากครูผู้เชี่ยวชาญสู่ศิษย์ที่ควรศึกษาอีกมาก และที่สำคัญประเด็นดังกล่าวเป็น ศาสตร์และศิลป์ในการถ่ายทอดจากครุโชนที่ยังไม่มีใครศึกษา อาจจะกล่าวได้ว่าการศึกษาวิจัยครั้ง นี้เป็นความรู้ใหม่ต่อวงการนาฏศิลป์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เห็นความสำคัญที่จะศึกษารูปแบบขององค์ ความรู้ที่กล่าวมาทั้งหมดเพื่อศึกษากระบวนการสร้างศิลป์นเอกโชนยักษ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของตัวอักษร ด้านวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบการสร้างศิลป์บนเอกโชนอักษร
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอด เชื่อมโยงท่ารำที่ส่งผลที่ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะเด่นของศิลป์บนเอกโชนอักษร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูล โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็นคือ ข้อมูลด้านเอกสารวิชาการและข้อมูลด้านบุคคล ซึ่งข้อมูลด้านวิชาการผู้วิจัยได้กำหนดดังนี้

ข้อมูลด้านวิชาการ

1. พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ รัชกาลที่ 1
2. พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ รัชกาลที่ 2
3. พระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ รัชกาลที่ 6
4. บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ที่ได้ดำเนินการจัดการแสดงตั้งแต่ปี 2522-2547 จำนวน 48 บท โดยเลือกเฉพาะบทโขนของผู้ประพันธ์ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมในประเทศไทย ในส่วนของ การแสดงนาฏศิลป์โขนดังนี้

- 4.1 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมท
- 4.2 นายเสรี หวังในธรรม
- 4.3 นายปัญญา นิตยสุวรรณ
- 4.4 นายเกษม ทองอร่าม
- 4.5 นางสาวปราณี ตำราญวงศ์

ข้อมูลด้านบุคคล

ผู้เชี่ยวชาญโขนอักษรจำนวน 4 คนคือ

1. นายรามพ โทธิเวส
2. นายจตุพร รัตนวราหะ
3. นายสมศักดิ์ ทัดดี
4. นายประเมษฐ์ บุญชัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาการสร้างศิษย์เอกโยนยักษ์ ในเรื่องรามเกียรติ์เป็น 5 ประเภท ดังนี้คือ ยักษ์ใหญ่ ยักษ์เล็ก ยักษ์ต่างเมือง ยักษ์เสนา และเสนายักษ์ ดังรายละเอียดการศึกษาดังนี้

1. ความเชื่อ โดยผู้วิจัยจะกำหนดการศึกษาดังนี้
  - 1.1 ยักษ์โดยทั่วไป
  - 1.2 พิธีกรรมและอิทธิฤทธิ์โยนยักษ์
  - 1.3 การเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนโยนยักษ์
2. สารการถ่ายทอด เชื่อมโยงองค์ความรู้จากครูต้นแบบยักษ์ 4 คน
  - 2.1 สารการถ่ายทอดทำรำตามครู
  - 2.2 สารการถ่ายทอดรำเฉพาะตัว
  - 2.3 สารการถ่ายทอดทำรำเฉพาะตัวเอง
3. สารการถ่ายทอดองค์ความรู้จากครูผู้ศิษย์เอกโยนยักษ์
  - 3.1 แนวคิดในการนำเสนอชุดการแสดง
  - 3.2 การใช้พื้นที่โยนยักษ์
  - 3.3 การใช้อาวุธโยนยักษ์
  - 3.4 การตีบทและสร้างสรรค์ทำรำโยนยักษ์

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเพื่อศึกษาการสร้างศิษย์เอกโยนยักษ์ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล
2. ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูล
3. วิเคราะห์ข้อมูล
4. วิพากษ์ระดมความคิด – ปรับปรุง
5. สรุปนำเสนอวิทยานิพนธ์

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. สืบค้นและค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงโยนยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) พระบาทสมเด็จพระ

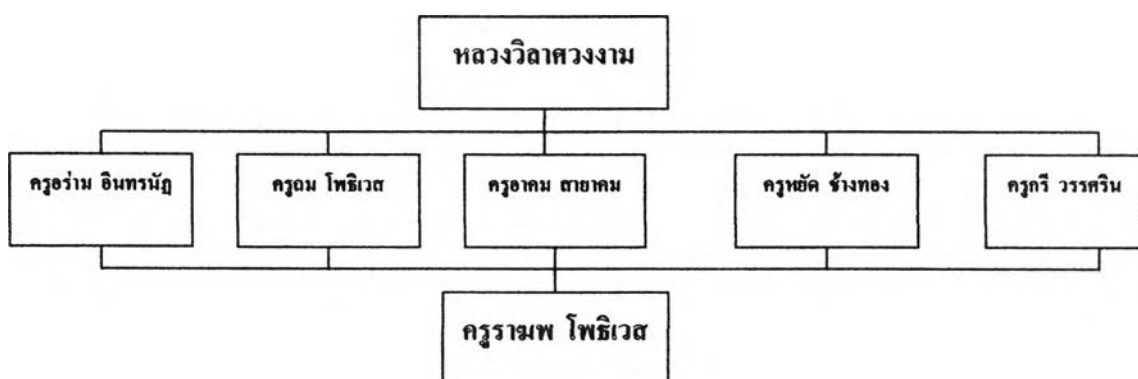
พระพุทธรูปเหล็กล้านนา (รัชกาลที่ 2) และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จากแหล่งข้อมูล หอสมุดคณะศิลปกรรม หอสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ต หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต หอสมุดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมชาติ บทประพันธ์การแสดงโขนในเรื่องรามเกียรติ์ ตั้งแต่ปี 2522 – 2547

2. รวบรวมข้อมูลการฝึกหัด การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม จากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการแสดงโขนยักษ์ ดังมีเกณฑ์มาตรฐานและรายนามดังนี้

2.1 ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์โขนยักษ์

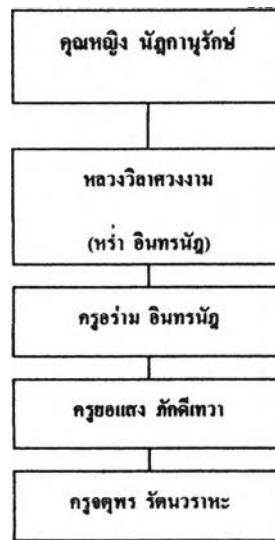
2.1.1 นายรามพ โพธิเวส อายุ 70 ปี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงโขนตัวยักษ์ โดยเฉพาะตัวอินทรีชิต ตลอดจนสามารถรับบทบาทของตัวโขนยักษ์ได้ดีในทุกบทบาท ตามโครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโขนยักษ์ของนายรามพ โพธิเวส สรุปคือ

โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโขนของครูครุรามพ โพธิเวส

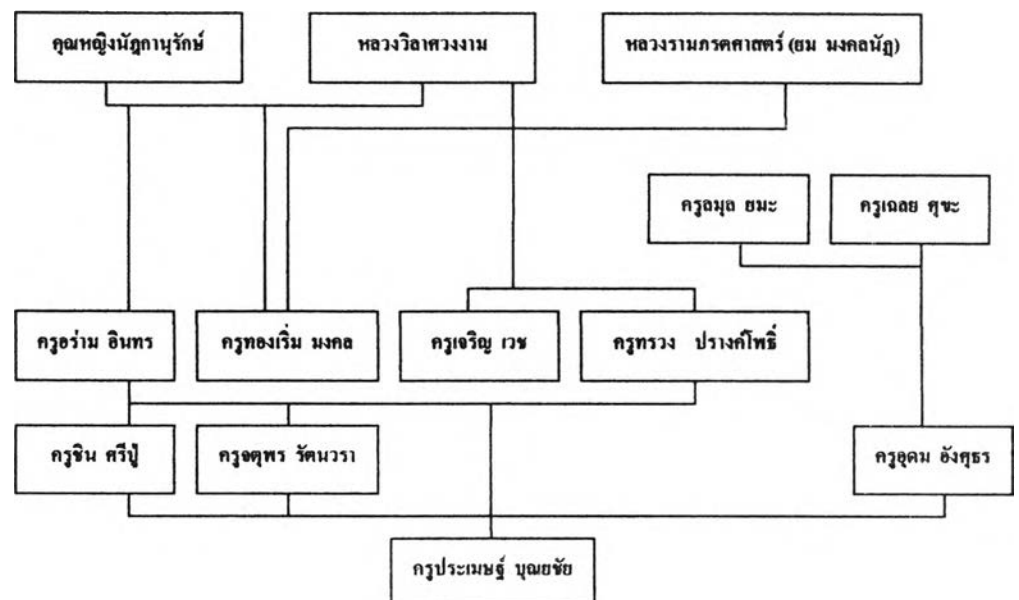
2.1.2 นายจตุพร รัตนวราหะ อายุ 68 ปี ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์โขน ยักษ์ของกรมศิลปากร อดีตและปัจจุบันเป็นผู้แสดงเป็นตัวเอกโขนยักษ์ อาทิ ทศกัณฐ์ จนเป็นที่ ขอมรับและมีชื่อเสียง ขานักที่หาคิปปินคนใดเสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน และท่านยังคงเป็น ผู้บริหารของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากรมาหลายสมัย

โครงสร้างการถ่ายทอดทำำโชนของครูอุทร รัตนวราหะ

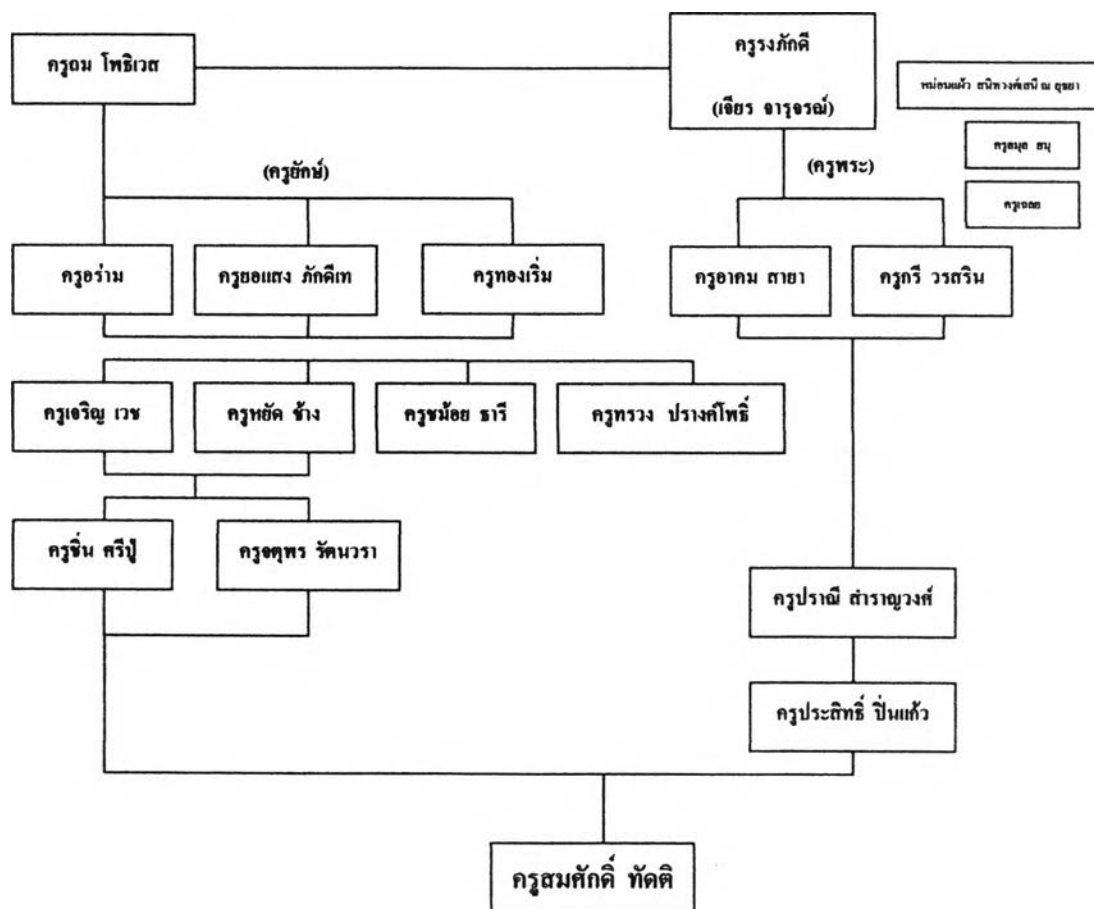
2.1.3 นายประเมษฐ์ บุญชะชัย อายุ 55 ปี ครู 3 ระดับ 9 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เป็นครุผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์มานานกว่า 30 ปี รวมถึงตัวผู้วิจัยด้วย และเป็นผู้มีความรู้ทางด้านวิชาการเกี่ยวข้องกับการแสดงโชนย์กั ทุกศาสตร์ของความรู้โชนจนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในวงการนาฏศิลป์โชนย์กัทั่วประเทศ

โครงสร้างการถ่ายทอดทำำโชนของครูประเมษฐ์ บุญชะชัย

2.1.4 นายสมศักดิ์ ทัดติ อายุ 54 ปี ครู 3 ระดับ 9 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เป็นครูผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์มานานกว่า 30 ปี รวมถึงผู้วิจัยด้วย และเป็นผู้แสดงโฆษณาในบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะทัศนังค์ จนเป็นที่ยอมรับในวงการนาฏศิลป์ของประเทศไทย โดยทั่วไป

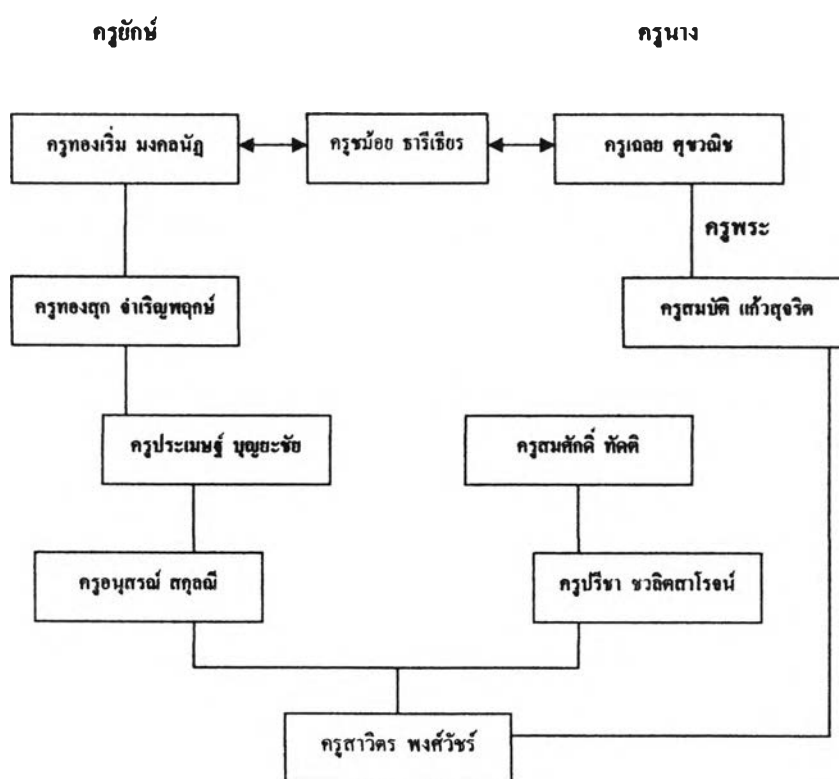
โครงสร้างการถ่ายทอดทำำโชนของครูสมศักดิ์ ทัดติ

2.1.5 ผู้ทำวิจัย ความรู้เชิงประจักษ์ของผู้ทำวิจัยที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ 2 ช่วง (คือช่วงนักศึกษาและช่วงการเป็นครูผู้สอน) ซึ่งผู้วิจัยได้ผ่านทักษะการแสดงเป็นตัวอักษรใหญ่ อักษรเล็ก อักษรต่างเมือง อักษรเสนา และเสนาอักษร ตลอดจนการสอนโขนในมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนถึงปัจจุบัน

โครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโขนอักษรของ

ดาวิตร พงศ์วัชร

จากโครงสร้างการถ่ายทอดทำรำโขนของผู้วิจัย ประกอบด้วยครูพระ ครูนาง ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์ในการถ่ายทอดทำรำที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกับผู้วิจัยในสาระของการรำคู่ การรำอาวุธการต่อสู้ และการถ่ายทอดความรู้ประกอบการแสดงโขนที่จะต้องมีการทำรำที่สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างตัวโขน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ครูพระและครูนางเข้ามาจับข้อแก้ไข เพื่อให้ได้ทำรำ ได้จังหวะตลอดจนได้กระบวนการรำคู่

ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูล

ผู้วิจัยนำความรู้จากการค้นคว้าจากเอกสารตำรา และสัมภาษณ์ มาเรียบเรียงและรวบรวมเพื่อจะดำเนินการในขั้นต่อไป

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 6 และบทโขนของนายเสรีหวังในธรรม ตลอดจนทำให้การสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน รวมทั้งความรู้เชิงประจักษ์ของผู้วิจัยด้านการแสดงโขนยักษ์ มาบูรณาการเพื่อศึกษาอย่างละเอียด โดยจดบันทึกข้อมูลในสมุดพร้อมบันทึกหลักฐานเป็นภาพถ่าย ที่ผู้วิจัยได้จัดเตรียมไว้ จากนั้นก็แยกประเภทข้อมูลตามขอบเขตด้านเนื้อหา และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์

วิพากษ์ระดมความคิด – ปรับปรุง

นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาจัดทำโครงการระดมความคิดจากครูผู้เชี่ยวชาญ โขนยักษ์ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นที่ยอมรับในศาสตร์โขนยักษ์ มาประชุมพร้อมกันเพื่อวิพากษ์ ระดมความคิด หาทฤษฎีที่จะเป็นปัจจัยส่งผลในด้านวิชาการและการปฏิบัติท่ารำโขนยักษ์ เพื่อที่จะได้มาซึ่งศิษย์เอกโขนยักษ์ที่พึงประสงค์

ขั้นสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปและอภิปรายผล
2. เสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยขอดำเนินการจัดระบบเพื่อเรียบเรียงเป็นลำดับดังนี้

1.บทนำ

- ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ขอบเขตการวิจัย
- วิธีดำเนินการวิจัย
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

4. ความเชื่อที่มีปัจจัยส่งผลต่อการศึกษาตัวโจนักษ์

- ชักข์ที่ปรากฏในสังคมไทย
- รูปร่างหน้าตาและนิสัยชักข์
- ชักข์ที่ปรากฏในประติมากรรม
- ชักข์ที่ปรากฏในจิตรกรรม
- ชักข์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น
- ชักข์ที่ปรากฏในการแสดงท้องถิ่น
- ชักข์กับจิตรกรรมในรามเกียรติ์
- ชักข์กับวรรณคดีของสังคมไทย
- ความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในการเล่นพื้นบ้าน
- รามเกียรติ์ที่ปรากฏในสำนวนภาษา
- ความเชื่อของชักข์ในวรรณคดีต่อสังคมไทย
- ฐานะของชักข์
- ชักข์ใหญ่
- ชักข์เล็ก
- ชักข์ต่างเมือง
- ชักข์เสนา
- เสนาชักข์

5. สาระการถ่ายทอดทำรำโจนักษ์

- สาระการถ่ายทอดทำรำตามครู
- โจนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- โขนยุคที่ 1
- โขนยุคที่ 2
- โขนยุคที่ 3
- หลักสูตรนาฏศิลป์โขน
- กระบวนการคัดเลือกผู้เรียน โขนยักษ์
- การฝึกหัดเบื้องต้น
- คุณลักษณะเด่นที่ปรากฏในการถ่ายทอดของครู โขนที่สำคัญ

5.1 สาระการถ่ายทอดทำรำเฉพาะตัวผู้ฝึก

- ความสำคัญของการจัดกระบวนการท้พและการรำตรวจพลในการแสดง โขน
- รูปแบบการจัดท้พและการตรวจพล
- กระบวนท่ารำจัดกระบวนการท้พคนธงและเขนยักษ์
- สาระการถ่ายทอดท่ารำการจัดกระบวนการท้พเสนายักษ์
- สาระการถ่ายทอดท่ารำตรวจพลยักษ์เสนา
- สาระการถ่ายทอดท่ารำตรวจพลยักษ์ต่างเมือง กรมศึกษาอักษรมูลพลัม
- สาระการถ่ายทอดกระบวนการท่ารำตรวจพลทศกัณฐ์
- สาระการถ่ายทอดท่ารำสหัสเสาะ
- สรุปการจัดกระบวนการท้พและการรำตรวจพล โขนยักษ์

5.2 สาระสำคัญการถ่ายทอดท่ารำเฉพาะตัวเอก

- แนวคิดการนำเสนอชุดการแสดง โขนยักษ์
- ตัวอักษรในโขนจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์
- วิเคราะห์พฤติกรรมอักษรด้านสังคม
- วิเคราะห์พฤติกรรมอักษรด้านอารมณ์
- การตีบทและใช้บท
- ลักษณะของบทที่ใช้แสดง โขนยักษ์
- หลักเกณฑ์กระบวนการถ่ายทอดท่ารำครู โขนยักษ์
- ครู โขนยักษ์และความสัมพันธ์กับศิษย์เอก
- ปัจจัยและโอกาสของการถ่ายทอดท่ารำ โขนยักษ์
- การถ่ายทอดประกอบการตีบทใช้ทิศทางของตัวเอก

- การแสดงเป็นชุดเป็นตอนและการใช้พื้นที่บนเวที
- วิเคราะห์การแสดงเป็นชุดเป็นตอนและการใช้พื้นที่บนเวที
- สาระสำคัญการใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวทีโจนักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์
- การถ่ายทอดเพื่อการใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวที
- วิเคราะห์การใช้อาวุธและอุปกรณ์บนเวที

5.3 สาระการถ่ายทอดเฉพาะศิษย์เอก

- ทำเต็มที่นิยมใช้
- การถ่ายทอดทำรำเพลงซ้ำปีของทศกัณฐ์ (ซ้ำปี/ส่งเพลง/ตั้งเพลง/พากย์)
- การถ่ายทอดทำรำฉุยฉายทศกัณฐ์ลงสวน
- การวิเคราะห์ทำรำการใช้ทศการรำของทศกัณฐ์ในบทเกี่ยวนางเบญจกาย
- การถ่ายทอดบทร้องทศกัณฐ์ตัดพ้อหนุมาน
- การถ่ายทอดทำรำชุกชุกถ้อง
- การถ่ายทอดเพื่อสร้างสรรค์ทำรำและกลเม็ดเด็ดพรายในการแสดงโจน
- คุณลักษณะเด่นของศิษย์เอกโจนักษ์
- การถ่ายทอดความรู้โดยเกณฑ์ของหลักสูตร
- การถ่ายทอดความรู้โดยครูโจนเป็นผู้กำหนดกติกา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงหลักเกณฑ์ วิธีการถ่ายทอดเชื่อมโยงองค์ความรู้ขั้นพื้นฐานจากครูต้นแบบโจนักษ์

2. ได้ทราบถึงวัฒนธรรมความเชื่อของครู โจนักษ์ที่จะเป็นปัจจัยส่งผล ไปสู่กระบวนการถ่ายทอดเพื่อการแสดงโขน
3. ได้ทราบถึงสาระการถ่ายทอดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ทำรำขึ้นพื้นฐานได้ทราบถึงทฤษฎีตัวเอกโจนักษ์ เพื่อใช้เป็นเอกสารตำรา ในการสืบค้นและอ้างอิงในวงการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์โจนักษ์
4. ได้รักษารูปแบบการฝึกหัดโจนักษ์เพื่อการแสดง
5. ได้อนุรักษ์สืบทอดการแสดงและการเรียนการสอนที่มีลักษณะเด่นเฉพาะของโจนักษ์
6. ได้แนวทางในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยจากความคิดของครูในอดีต สูปัจจุบันสำหรับผู้ศึกษาในศาสตร์การปฏิบัติโจนักษ์
7. ผลของงานวิจัยจะช่วยให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเป็นมรดกทางด้านวัฒนธรรมของคนไทยทั้งชาติ
8. ได้องค์ความรู้ใหม่เพื่อการสร้างศิลปินเอกโจนักษ์
9. ได้ปรัชญาการสร้างศิลปินเอกโจนักษ์